STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03782

MENAHEM-MENDL

Sholem Aleichem

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

שלום-עליכם

מנחם-מענדל

פארלאג
קולטור-ליגע
ווארשע

לויטן אָפּמאַך פון פאַרלאַג „קולטור־ליגע“
(וואַרשע) מיט די יורשים פון שלום־עליכם איז
פאַרבאָטן צו קויפן און פאַרקויפן דעם דאָזיקן
בוך אין אַמעריקע, ענגלאַנד, פראַנקרייך און
דייטשלאַנד.

דאָס בוך דרוקט זיך פון פריער־צוגעגרייטע
מאַטריצן, דעריבער איז דאָ פאַרבליבן די
אַלטע אָרטאָגראַפיע.

געדרוקט אין 2000 עקז.

וואַרשע 1922 — דרוקעריי „די וועלט“

SZOLEM-ALEJCHEM—MENACHEM MENDEL.

Drukarnia „DI WELT“ Warszawa, Nowolipie 7.

I) לאָנדאָן

(אַדעסער בערזע)

II) פּאַפּירלעך

(יעהופּעצער בערזע).

III) מיליאָנען

(סוחרים, מעקלערם און שפּעגולאַנטען).

IV) אַ בכּבֿודע פּרנסה

(מנחם-מענדעל – אַ שרייבער).

V) עס פּיעדעלט נישט

(מנחם-מענדעל – אַ שדכן).

VI) שלים-שלים-מזל

(מנחם-מענדעל – אַנ'אַגענט).

צו דער צווייטער אויפלאגע:

מנחם מענדיל איז נישט קיין העלד פון א ראמאן און איבערהויפט נישט קיין אויסגעקלעהרטע פיגור. דאס איז געבאך א יוד פון א גאנץ יאהר, מיט וועלכען דער פערפאססער איז פערזענליך און נאהינט בעקענט. ער איז דורכגעגאנגען מיט איהם א שטיק לעבען פון כמעט 20 יאהר. בעגעגענט זיך אינ'ם 1892 יאהר אויף דער אדעסער „קליינער בערזע", האבען מיר נאכדעם דורכגעמאכט האנד ביי האנד אלע שבעה מדורי גיהנם, אין יעהופעץ אויף דער בערזע, „געגאנגען" מיט איהם קיין פעטערבורג און קיין ווארשא, אויסגעשטאנען א סך קריזיסען, זיך געווארפען מיט איהם פון איין פרנסה אויף דער אנדערער און — אוי וועה! — נישט געפונען קיין גליק אין ערגיץ. געמוזט סוף כל סוף טהון דאס וואס אלע יודען טהוען — עמיג־רירען קיין אמעריקא. דארט, זאגט מען, מאכען יודען ניט שלעכט... דאס וועלען מיר זעהען פון זיינע שפעטערינגע בריעף פון אמעריקא.

דערוויל, ביז עפּיס וואס, האב איך צענויפגעזאמעלט אלע זיינע בריעף, וואס ער האט אין פערלויף פון די אכצעהן יאהר געשריבען אין פערשיעדענע צייטען, און געדרוקט אין פערשיעדענע ערטער, צו זיין ווייב שיינה שיינדעל, ווי אויך די בריעף פון זיין ווייב צו איהם, און געמאכט פון זיי א בוך. מע קאן זאגען, כמעט א בריעפענשטעלער.

טאקי א בריעפענשטעלער, איינגעטיילט אין 6 בעזונדערע אבטיילונגען, און דערביי געהאט א מיין: א יוד א סוחר, אז ער וועט וועלען שרייבען א בריעף צו זיין ווייב, למשל, פון אדעס — זאל ער זוכען אינ'ם ערשטען בוך „לאנדאן", א שפעקולאנט אויף דער בערזע פון יקנה"ז, פון אקציעס, וכדומה אזעלכע סחורות — וועט געפינען א מוסטער אינ'ם צווייטען בוך „פאפירלעך", אדער אינ'ם דריטען בוך

„מיליאָנען״. א ייד א מעקלער, א שדכן, אדער אַנ׳אַגענט — לאָז זוכען ווייטער. מיט איינעם וואָרט — יעדער וועט זיך געפינען זיינס. און אַזוי ווי יודישע געשעפטען זענען, ברוך השם, אומעדום אַלץ איינס, דאָס הייסט, הויבען הויבען זיי זיך אָן, דאַכט זיך, גאַנץ נישקשה׳דיג, מיט אַזוי פיעל בטחון און גלענצענדע האָפנונגען, און אויסלאָזען לאָזען זיי זיך אוים צוממיינסטען מיט שלים־שלים־מזל, ווי ביי מיין מנחם מענדלען; לכן בעדאַרף מען לאַנג ניט האַרעווען ביים צענויפשטעלען אַ בריעף. מע קאָן איהם נעמען גלייך, ווי ער שטעהט און געהט. און טאָמער וועט זיך געפינען איינער פון טויזענד, וואָס די געשעפטען זיינע געהען איהם דערוויל גוט, קאָן ער זיכער זיין, אַז ס׳איז ניט אויף לאַנג. אַלץ, וואָס איז געבויעט אויף לופט און אויף ווינט, מוז סוף כל סוף פאַלען. שטאַרק אַנגעלייגט איז דאָס ניט. דער־פאַר איז דאָס אָבער אמת. און דעם אמת האָבען דאָך אַלע מענשען ליעב...

ביי׳ם צענויפשטעלען די בריעף צו דער צווייטער אויפלאַגע, האָב איך אַ סך בריוולעך שטאַרק פערקירצט און אַ סך בריוולעך גאָר אַרויסגעוואָרפען. אַנגעוואָרען דערביי האָבען נור די זעצערס, ווייטער קיינער נישט. דער מחבר פון דעם בוך געהט מיט דעם גאַנג, אַז אַ ווערק, וואָס ס׳איז קירצער, איז דאָס אַלץ בעסער. די וואָס וועלען געפינען, אַז ס׳איז נאָך אַ ביסעל צו לאַנג, קאָנען זיכער זיין, אַז אי״הש ביי די ווייטערינגע אויפלאַגען זאָל דאָס ווערען אַלע מאָל קירצער און קירצער, ביז עס וועט קומען צום רעכטען אידעאַל: „צו ניט זאָגען קומט דאָס ניט״...

שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם.

נערווי (איטאַליא). ערב חנוכה תר״ע.

I.

לאנדאן.

(אַדעסער בערזע).

„לאָנדאָן"
(אַדעסער בערזע).

I.

(מנחם־מענדיל פֿון אַדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע)

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך אַז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפֿען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פֿונם אַנדערן נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען אַז איך בין גאָר ניט אומשטאַנד דיר צו בעשרייבען די שטאָדט אַדעס ווי גרויס און שען זי איז, און די מענשען די היגע מיט זייערע גוטע כאַראַקטערען, און די גאָלדענע געשעפֿטען, וואָס מע קאָן דאָ מאַכען. שטעל דיר פֿאָר, איך געה מיר אַרויס מיטן שטעקעל אין ג ר ע צ ק אַריין, אַזוי הייסט דאָ אין אַדעס די גאַס וואו יודען האַנדלען, האָב איך צוואַנציג טויזענד געשעפֿטלעך: וויל איך ווייץ — איז ווייץ, קלייען — איז קלייען, וואָל — איז וואָל, מעהל, זאַלץ, פֿעדערן, ראָזינקעס, זעק, הערינג — הכלל, וואָס אַ מויל קאָן אויסרעדען, געפֿינסט דו דאָ אין דעם אַדעס. איך האָב לכתחלה אַפֿילו אָנגעשמעקט אַ צוויי דריי גוטע געשעפֿטלעך, נאָר עס איז מיר אַלץ ניט געווען צום האַרצען, האָב איך מיך אַזוי לאַנג אַרומגעדרעהט אין „גרעצק" ביז איך האָב מיך פֿאָרט צוגעשלאָגען צו עפּיס רעכטס, היינו, איך האַנדעל מיט „לאָנדאָן" און פֿערדיען דערביי גאָר נישטקשה'דיג! מע חאַפּט אַ מאָל אַ כף־הי'ער, אַ מאָל אַ פֿופֿציגער, און אַ מאָל אַז עס געראָטה, אַ הונדערטער אויך. הכלל, דאָס „לאָנדאָן" איז אַזאַ מין מסחר, וואָס מע קאָן דערביי גליקליך ווערען אין איין טאָג. אָט איז ניט לאַנג אַרויסגעקומען אַהער איינער, עפּיס אַ שמש, און האָט געחאַפּט אין איין „שמע ישראל" דרייסיג טויזענד און

האָרכט זיי היינט אַלעמען מיט'ן קאָטער. איך זאָג דיר, זוגתי היקרה, ממש עס וואַלגערט זיך דאָ גאָלד אין די גאַסען! איך האָב ברוך השם קיין חרטה ניט, וואָס איך בין אַראָפּגעפאָהרען אַהער קיין אדעס. ווערסט דו דאָך פרעגען, ווי קום איך קיין אַדעס, אַז געפאָהרען בין איך גאָר קיין קעשענעווו? אַפנים אַז ס'איז מיר באַשערט פון גאָט איך זאָל פערדיענען גראָבע עטליכע קערבלעך! אָט וועסט דו הערען, ווי אַזוי דער אויבערשטער פיהרט מיט אַ מענשען.

אַז איך בין געקומען קיין קעשענעוו צום פעטער מנשה אָפּנעמען דאָס נדן, פרעגט ער מיך וואָס בעדאַרף איך דאָס נדן? זאָג איך: מסתּמא דאַרף איך; איך זאָל ניט דאַרפען, וואָלט איך ניט קומען. זאָגט ער, אַז קיין מזומן געלד האָט ער איצט ניט, ער קאָן מיר, זאָגט ער, געבען איין אָנווייזונג צו בראָצקין קיין יעהופּעץ. זאָג איך: לאָז זיין קיין יעהופּעץ אבי געלד. זאָגט ער, ער ווייסט ניט, צי אין יעהופּעץ איז איצטער דאָ געלד. ער קאָן מיר געבען, זאָגט ער, איין אָנווייזונג צו באַכראַכען קיין וואַרשאָ. זאָג איך: לאָז זיין קיין וואַרשאָ, אבי געלד. זאָגט ער, וואָס טויג דיר וואַרשאָ? וואַרשאָ איז ווייט. אויב איך וויל, קאָן ער מיר געבען, זאָגט ער, איין אָנווייזונג צו באַרבאַשען קיין אַדעס. זאָג איך: לאָז זיין אַדעס, אבי געלד. זאָגט ער מיר נאָך אַ מאָל: אויף וואָס דאַרפסט דו אַזוי געלד? זאָג איך איהם: מסתּמא דאַרף איך; איך זאָל ניט דאַרפען, וואָלט איך ניט קומען. בקצור, ער דרעהט זיך אַהער־אַהין, עס האָט איהם אָבער געהאָלפען ווי אַ טויטען באַנקעס; איך אַז איך זאָג געלד איז געלד! געהט ער און נעמט אַרויס צוויי וועקסעלעך צו ת"ק קערבלעך אויף סך הכל פינף חדשים, און אויף ש"ן קערבלעך גיט ער מיר איין אָנווייזונג צו באַרבאַשען קיין אַדעס, און דאָס איבעריגע גיט ער מיר מזומן, וועט מיר זיין, זאָגט ער, צו שטייער אויף דער הוצאה. און מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אי"ה אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. זיי געזונד און לאָז גריסען שווער און שוויגער און די קינדערלעך זאָלען לעבען איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

מכּני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי. אַז איך בין געקומען מיטן אָנווייזונג צו באַרבאַשען, זאָגט מען מיר, אַז דאָס אָנווייזונג איז גאָרניט קיין אָנווייזונג. וואָס דען איז דאָס? ס'איז אַ סוכה'שער! לאָז פריהער אָנקומען, זאָגען זיי, פון אייער פעטער מנשה דער וואַגאָן ווייץ, און לאָז מען אַקאָרשט די

ווײַץ פּערקויפען, וועט מען איך דעמאָלט געבען געלד. אַ שענע מעשׂה נאָר אַ קורצע! האָב איך באַלד אַוועקגעשריבען קײַן קעשענעוו „אַנ׳אָטקריטקע" און האָב איהם געשריבען, אַז טאָמער שיקט ער ניט אַרויס תיכף ומיד די ווײַץ, וועל איך איהם קלאַפּען אַ דעפּעש. בקצור אַ שרײַב אַהער, אַ שרײַב אַהין — איך בין אַרומגעגאַנגען אין אײנע יסורים, און ערשט נעכטען איז מיר אָנגעקומען פון קעשענעוו אַ מזומנ׳ער הונדערטער און אויף ריי״ש קערבלעך אַ וועקסעלע. אַצינד פערשטעהסט דו שוין, פאַר וואָס איך האָב דיר די גאַנצע צײַט ניט געשריבען? איך האָב גערעכענט, אַז די שײַ״ן קערבלעך זענען לעזאזל. דערפון זעהט מען אַרויס, אַז אַ מענש טאָר ניט איבערטראַכטען אויפ׳ן ערגסטען, ס׳איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, וואָס פיהרט אויס. איך האָב דאָס גאַנצע ביסעל מזומנ׳ס אַרײַנגעבראָקט אין „לאָנדאָן" אַרײַן, אײַנגעהאַנדעלט אַ רעמעל סחורה, „האָסלעך" און „בעסלעך", און דאַנקען השם יתברך, מע זאָגט אַז ס׳איז שוין דאָ רֶוַח!

ה נ״ל.

II.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדל'ען אין אדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר. אַז עס האָט זיך מיר ווידער אָנגערופען די אַמאָליגע ספּאַזמע, אויף דיין פעטער מנשה געזאָגט געוואָרען, וואָס האָט דיר געמאַכט אַזאַ שענעם מחק פון די פופצעהנהונדערט קרעפּלעך נדן, אַזאַ יאָהר, אַזאַ מזל! ווי זאָגט די מאַמע מיינע זאָל לעבען: „געשיקט דורך דער קאַץ שלח-מנות". וועכסעלעך וואָלט איך ביי איהם נעמען! קריינק וואָלט איך ביי איהם נעמען! קדחת אויף פינף חדשים! הערסט דו, הלואי איך זאָל ליגען זאָגען, נאָר כ'האָב מורא דו וועסט די איבעריגע קערבלעך נישט אָנקוקען ווי דו קוקסט ניט אָן די אויערן דיינע, וואָס דו האָסט זיי פאַרטראָגען אַזש אַהין קיין אַדעס. דיין גליק וואָס די מאַמע ווייסט ניט פון קיין וועכסעלעך; עס וואָלט זיך געטהאָן חשך! און דאָס, מענדיל, וואָס דו שרייבסט, אַז דו פאַרדינסט דאַנקען גאָט געלד, איז ביי אונז אַלעמען אַוודאַי זעהר אָנגעלעגט. נאָר וואָס דען, האָב דיר אַבציג שוואַרצע יאָהר, מיינע שונאים, אַז דו שרייבסט שוין יאָ, שרייב זשע ווי אַ מענש! פאַר וואָס זאָלסטו ניט אַרויסשרייבען אַקוראַט, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין סחורה אָט דאָס וואָס דו האַנדעלסט מיט דעם? ווי טייער לייזט מען דאָס איין אַרשין? צי אפשר פערקויפט זיך עס אויף דער וואָג? פרעג מיך בחרם וואָס דאָס איז, און מיט וואָס מע עסט דאָס! הייַנט פערשטעה איך ניט, דו זאָגסט אַז אָט האָסט דו איינגעקויפט סחורה

און אַט איז שוין דאָ רֶוַח, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין סחורה, וואָס וואַכסט בײַ דיר אַזוי געשמעיה'דיג? „פּעטשעריצעס, זאָגט די מאַמע, בעדאַרפען אויך אַ רעגען"! און אַז ס'איז דאָ רֶוַח, פאַר וואָס פערקויפסט דו ניט! אויף וואָס וואַרטסט דו? אויף אַ יקרות? און פאַר וואָס שרײַבסט דו ניט, וואו דו שטעהסט אײַן און וואָס עסט דו, עפּיס גלײַך ווי איך וואָלט דיר זײַן אַ פרעמדע, ניט קײַן ווײַב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר, נאָר עפּיס אַ פּאָליובאָווניצע להבדיל, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „אַז אַ קוה געהט אַוועק אין טשערעדע פאַרגעסט זי דעם זײַ געזונד". מיר דאַכט, דו זאָלסט מיך חעלען פאָלגען, וואָלסט דו געזעהן אויסהאַנדלען זיך וואָס גיכער און קומען בעסער אַהײַם מיט'ן ביסעל מזומנ'ס, ווײַסט דו דיר געפינען שענערע געשעפטען, ווי אַט דאָס דאָזיגע... איך זאָל אַזוי וויסען פון קדחת, ווי איך ווײַס ווי מע רופט עס, און זײַ געזונד, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען האַרצען

דײַן באמת געטרײַע פרוי **שיינה שיינדיל**.

III.

(מנחם-מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית באתי להודיעך, אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השי"ת זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערכען איינס פונ'ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות אמן.

והשנית זאַי וויסען, אז עס איז מיר קיין חדוש ניט וואָס דו זפערשטעהסט ניט דעם שכל פון „לאָנדאָן", וואָרום אַז ווי באַלד יודען סוחרים, יודען מיט בערד וויסען ניט ווער עס האָט זיי געשלייערט, הײַנט לא כל-שכן אַ יודענע! על כן וועל איך דיך קלאָהר מאַכען, זאָלסט פערשטעהן דאָס געשעפט אַקוראַט. הנה זאַי וויסען, אַז דאָס „לאָנדאָן" גופא איז איין איידעלע מאַטעריע. פערקויפען פערקויפט זיך עס אויפ'ן וואָרט און זעהן זעהט מען דאָס ניט. אַלע מינוט בייט זיך עס: אָט איז דאָס טהייער, אָט איז דאָס וואָלוועל, אָט איז „האָס", אָט איז „בעס", דאָס הייסט דאָס קערבעל דאָרט אין בערלין אָדער עס הויבט זיך, אָדער עס פאַלט, עס ווענדט זיך אין בערלין; ווי אַזוי בערלין זאָגט, אַזוי איז דאָס. עס לויפען די קורסען אויף און אָפּ משוגענערווייז, עס פליהען דעפּעשען אַהין און צוריק, און יודען לויפען אַרום ווי אויף אַ יריד, מאַכען געשעפטען און ווערען גליקליך און איך אויך בתוכם. עס איז אַ טומעל, אַ בהלה, מע קאָן דאָ פערדולט ווערען. אָט למשל האָב איך נעכטען געמאַכט אַ „סטאַלאַזש", מיך געקאָסט אַ פופציגער, איז ער הײַנט אין דערפריה פונקט זייגער 12 „אויסגערונען" געוואָרען. נאָר דו ווייסט דאָך ניט מסתמא וואָס הייסט „מאַכען אַ סטאַלאַזש", בעדאַרף מען דיר געבען צו פערשטעהן. למשל מע גיט אַוועק אַ פופציגער פאַר אַ טאָג און יענער „שטעלט אַ קורס", קאָנסט דו דיר מאַכען פונ'ם סטאַלאַזש

„צוויי זײַטען", היינו 2 „בעסען", אָדער 2 „האָסען", אָדער גאָר בלײַבען שטעהן און פערקויפען יענעם א „בלינדערעכט" ביז נאָך „שלום" („שלום" הייסט ביי אונז אין אדעס פאר נאַכט, ווי ביי אייך בין מנחה למעריב). איז ווי באַלד דער קורס „שטעהט אָפּ", איז כפרה דער גאַנצער פופציגער — הײַסט דאָס געמאַכט א „סטאַלאַזש". זאָלסט אָבער גאָר קיין יסורים ניט האָבען, זוגתי היקרה, דערלעגען א פופציגער איז דאָ פון די קלייניגקײַטען. השם יתברך וועט העלפען, עס וועט „אַוועקגעהן די רעכטע זײַט" וועל איך אם ירצה השם פאַרדינען געלד און א סך! און וואָס דו זאָגסט מכּח דעם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, האָסט דו א גרויסען טעות. דער גוטער יאָהר האָט איהם ניט גענומען, ער איז נאָך א שענער בטוח! לאָס איך נאָר וועלען אַראָפּגעבען א „סקידקעלע", קאָן איך זיי „פאַרצוקערן". נאָר איך וויל נישט. איך זאָל דאַרפען געלד, האָב איך געננג: איך קאָן פערהאַנדלען א פּאָר „האָסלעך", אָדער א פּאָר „בעסלעך". נאָר איך בין קיין בעלן ניט דערויף. איך קאָן בעשטעהן בעסער צו קויפען נאָך א „סטאַלאַזש". וואָס מעהר „סטאַלאַזשען" איז אַלץ בעסער. אז מע לעגט זיך שלאָפען מיט א „סטאַלאַזש" שלאָפט זיך גאָר אַנדערש! און מחמת איך האָב קיין צײַט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אם ירצה השם אי"ה אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרײַבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

מטני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי וואָס דו פרעגסט מיך, וואו איך שטעה אײַן און וואָס איך עס, שרײַב איך דיר, זוגתי היקרה, איך ווײַס אַליין ניט אויף וואָס פאַר א וועלט איך בין. די שטאָדט אדעס איז אונגעהײַער גרויס און אַלסדינג קאָסט דאָ טײַער, און די הײַזער זענען דאָ הויך ביז'ן הימעל, מע דאַרף קלעטערן אויף אײַזערנע טרעפּ א האַלבע שעה ביז מע קומט א היים אַזש אונטערן הימעל, און א פענסטער'ל א קלײַנס ווי אין א טורמע. איך בין זיך מחיה, אז ס'ווערט טאָג און איך קאָן מיך אַרויס־חאַפּען פון דער טורמע אַהין אין „גרעצק" אַרײַן, און דאָרטען טאַקי עס איך שטעהענדיג, דאָס הײַסט מע חאַפּט איבער וואָס גאָט גיט, ווארום ווער האָט צײַט זיך אַוועקזעצען עסען, אז מע דאַרף אַלע מינוט געוואָהר ווערען די קורסען פון בערלין? דערפאַר איז דאָ פרוכטען בזיל

הזול. ווייַנטרויבען עסט מען דא נישט ווי בייַ אייך אין כתרילעווקע ראש השנה אויף שהחיינו, — דא עסט מען ווייַנטרויבען אלע טאג און אין מיטען נאכט, מע שעמט זיך גאר ניט.

הנ"ל.

IV.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין אדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז איך האָב דיך אָנגעקוקט טאַקי נאָר ווי אַ משוגענעם! לאָס איך אַזוי וויסען, אויף אַ פולער וואָך ניט אויסגערעדט זאָל זיין, פון דער שטאָדט אַדעס, ווי איך הויב אפילו אָן צו וויסען, וואָס דו פלאַפּעלסט מיר אין דעם בריף „העס און „באָס" און „דעלעזשאַנס", דער שוואַרצער יאָהר ווייסט איך דאָרטען! עס פליהען ביי דיר פופציגערס ווי האַלעשקעס, עפּיס איז ביי דיר דאָרטען געלט-שמעלט, הפקר ציבעלעס! אַודאי קאָן מען געהן אין גאָלד ביי אַ זעלכע פרנסות! איך פערשטעה ניט, חאָטש נעם מיר אַראָפּ דעם קאָפּ, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין סחורה וואָס מע זעהט זי ניט? אַ קאַץ אין אַ זאַק!?.. הערסט דו מענדיל? מיר געפעלט דאָס ניט. איך בין ביי מיין טאַטען נישט געפּרובט געוואָרען צו אַזעלכע לופטיגע פרנסות, לאָז מיך גאָט היטען אויף ווייטער איך, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פון לופט חאַפּט מען אַ פערקיהלונג". דו שרייבסט: „אַז מע לעגט זיך שלאָפען מיט אַ דעלעזשאַנס, שלאָפט זיך גאָר בעסער"... ווער לעגט זיך עס שלאָפען מיט אַ דעלעזשאַנס? עפּיס מאָדנע דבורים, טערקיש לשון! און וואָס דו שרייבסט מיר אַז דו קאָנסט פאַרצוקערן דעם פעטער מנשה'ס וועכסעלעך, איז טאָמער וועל איך אין דעם ניט גלויבען, וועל איך אויך ניט זיין קיין אַפּיקורס'טע, ווי די מאַמע זאָגט: „גלויב נישט ביז דו צעהלסט ניט איבער", ווייסט דו וואָס, מענדיל? פאָלג מיך, אַ ווייב, טהו אַ שפּיי אויף דעם אַדעס און קום בעסער צו פאָהרען אַ היים, קיין כתרילעווקע. פופצעהנהונדערט קערבלעך האָסט דו, אַ דירה גיט אונז דער טאַטע זאָל לעבען, קלייטען פערדינגען זיך, הײַנט וואָס פעהלט דיר נאָך? — צו וואָס בעדאַרף איך ליגען ביי יענעם אין מויל און שונאים זאָלען מומלען,

אז דו האסט זיך אוועקגעלאזט קיין אדעס און מיך האסט דו אוועק־געװארפען, ניט דערלעבען זאלסט דו דאס! דערװײל מעג נאך דיין אדעס זיין די כפרה פאר אונזער כתרילעווקע מיט אלע דיינע הויכע מויערן מיט די אייזערנע טרעפ, וואס מע דארף זיך דראפען אויף זיי משוגענערוױיז, טאקי כדאי צוליעב דעם זיך קאלי מאכען דעם מאגען, וואס איז? ס'איז א זול אויף ווײנטרויבען! ווײנטרויבען דארף מען פרעסען, פלוימען איז ביטער? ס'איז ביי אונז הײנט א גערעט אויף פלוימען, א גילדען איין עמער! נאר עס געהט דיר שטארק אן וואס ביי אונז אין דערהיים טהוט זיך. דו פרעגסט אפילו ניט אויף די קינדער וואס זיי מאכען, האסט שוין גאר פארגעסען אז דו ביזט א טאטע פון דריי קינדערלעך זאלען געזונד זיין, ווי זאגט די מאמע: „דאלי אטשע דאלי סערדצע“ אזא מכה זאל זיך דיר זעצען, ווי זי איז גערעכט! דערווײלע בלייב געזונד און פיעל גליקליך ווי עס ווינשט דיר דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

V.

(מנחם־מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית באתי להודיעך אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערכען איינס פונם אנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען אַז עס געהט אַצינד אַ מורא'דיגער „בעס", האָב איך מיך אנגעקויפט מיט „לאָנדאָן" ווי אַ פויק, און איך האָב מיך בעוואָהרענט מיט 17 „בעסען" און מיט אַכט „סטאַלאַזשען". היינט בעדאַרף איך אָפּנעמען „דיפערענצען" עטליכע הונדערט קערבלעך, וועל איך אם ירצה השם ווייטער מאַכען „בעסען". זאָלסט אָנקוקען, זוגתי היקרה, ווי אַזוי עס ווערען דאָ געמאַכט געשעפטען אויפ'ן וואָרט, וואָלסט דו פערשטאַנען, וואָס הייסט אַדעס; אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ איז דאָ פונקט ווי געמאַכט אַ קאָנטראַקט. איך געה מיר אַרויס אין „גרעצק", קום אַריין אין אַ „קאַפע", זעץ מיך אַנידער ביי אַ טישעל און שאַף מיר אַ גלעזעל טיי, צי קאַווע, צי עפּעס אַנדערש, קומט צו געהן איין מעקלער, דער אַנדערער, דער דריטער; מע דאַרף נישט האָבען נישט קיין קאָנטראַקט, נישט קיין קוויטעל, קיין איינגעטונקענע פעדער אַפילו! יעדער מעקלער האָט ביי זיך אַ ביכעלע מיט אַ שטיפטעל, נעמט ער אַרויס דאָס ביכעלע, און פערשרייבט אַז איך האָב ביי איהם צוויי „בעסען", און איך נעם אַרויס און צאָהל איהם אָפּ די עטליכע קערבלעך — מחיה! און שפּעטער מיט אַ פּאָר שעה אַז גאָט הייסט, מע ווערד געוואָהר דאָס „טאַקסירעכץ" פון בערלין, קומט צו לויפען טאַקי דער אייגענער מעקלער און גיט שוין אַ פינפאונצוואַנציגר פון אויבען, און נאָך שפּעטער, אַז מע ווייסט שוין „אָנפאַנג" אויך, שטופּט ער אַ פופציגער, און אַז גאָט וויל צו „שלום", וואַכסט אָן אַ גאַנצער הונדערטער, און אַמאָל קאָן געמאָלט זיין אַז טאַקי צוויי־הונדערט, און אַמאָל דריי־הונדערט אויך, פאַר וואָס ניט? דערויף איז דאָך עס אַ בערזע! אַ בערזע איז אַ שפּיעל, אַ גליק־זאַך. און וואָס דו שרייבסט מיר, אַז דו גלויבסט נישט אינ'ם פעטער מנשה'ס וועקסעלעך, קאָן איך דיר אָנזאָגען אַ בשורה, אַז איך האָב זיי שוין „פאַרצוקערט". אַ סימן האָסט דו: וואו האָב איך גענומען געלד אויף אַזוי פיעל „בעסען" מיט אַזוי פיעל „סטאַלאַזשען"? „סטאַלאַזשען" איז ניט, ווי דו רופסט עס אָן, „דעלעזשאַנסען". דעלעזשאַנסען איז דאָס, וואָס מע פאָהרט אויף דעם קיין ראַדאָמישלי און קיין זשיטאָמיר, און „סטאַלאַזש" איז אַ שטיקעל

פאַפּיער, וואָס יענער שרייבט אָן און חתמ'ט זיך אונטער, אז ס'וועט קומען „אולטימאַ", דאָס הייסט סוף חודש, איז ער מחויב אַזוי פיעל און אַזוי פיעל פונטען צו דעם און דעם קורס דיר געבען און ביי דיר נעמען. די ברירה, הייסט עס, איז ביי דיר, וואָס דו ווילסט דאָס טהוסט דו: ווילסט דו גיסט דו, ווילסט דו נעמסט דו. היינט פערשטעהסט דו שוין דעם שכל פון „סטאַלאַזש"? ווען גאָט העלפט רעכטע „וואַריאַציעס" אויף לאָנדאָן און מע טהוט למשל אַ שמועס אויף די בלעטער מכח מלחמה, פאַלט דאָס רוסישע קערבעל אַראָפּ אין דער'ערד אַריין און דאָס „לאָנדאָן" טהוט זיך מיט אַמאָל אַ רוק, אַז מע דערקענט נישט דאָס פּלאַץ. אָט האָט מען געשמועסט יענע וואָך פון דער איינגעלשער מלכה, אַז זי איז עפּעס נישט אין בעסטען געזונד, איז באַלד געפאַלען דאָס רוסישע קערבעל און „סטאַלאַזשען" האָבען זיך געגעבען אַ הויב אויף העכער הייזער! איצט שרייבען די גאַזעטען אַז ס'איז איהר בעסער, האָט זיך דאָס רוסישע קערבעל אויפגעהויבען און מע קאָן שוין קויפען „סטאַלאַזשען" וויפיל מע וויל. הכלל זאָלסט גאָר ניט זאָרגען, זוגתי היקרה, עס וועט אם ירצה השם זיין אַלסדינג, ווי מע זאָגט ביי אונז אין אַדעס, „אין בעסטען אָרדענונג"! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אם ירצה השם אין די שפּעטערינע בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה און לאָז גריסען די קינדערלעך זאָלען לעבען און אַלעמען גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: ביי אונז אין אַדעס זענען די היצען אַזוי גרויס, אַז מע ווערד פאַרברענט, און ביי נאַכט ווערד מען צעגאַנגען אַזוי ווי וואַקס. דעריבער אַז סע קומט פאַר נאַכט, ווערד די שטאָדט פּוסט. דער עולם צעפאָהרט זיך אויף די פאַנטאַנען, אויפן גרויסען פאַנטאַן, אָדער אויפן קליינעם פאַנטאַן, אָדער גאָר אויפן „לאַנדזשעראָן". דאָרטען קריגסט דו וואָס דו ווילסט, וואָס דיין האַרץ געלוסט, און קאָנסט זיך באָדען אין ים, און קאָנסט הערען מוזיק, און דוקא אומזיסט אָהן אַ גראָשען געלד!

הנ"ל.

VI.

(שיינה-שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם-מענדיל אין אַדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם-מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז איך האָב שוין ווידער צו טהון מיט די ציינער, אויף דיינע אַדעסער "דראָנזשיקעס" געזאָגט געוואָרען. איך דאַרף זיך רייסען דאָ אויף די ציינער און מוטשען מיט די קינדער זיינע, און ער גאָרניט, לעבט זיך אָפּ, ווי גאָט אין אַדעס, פאָהרט אַרום רייטענדיג אויף "דראָנזשיקעס", באָדט זיך אין "קאָראָטקי וויק" און כלי-זמר שפּיעלען איהם צו. וואָס פעהלט איהם אַ שטייגער? ווי זאָגט די מאַמע: "רייטענדיג וואָלט ער געפאָהרען ביי מיר אויף אַ בעזעם, ניט אויף קיין "דראָנזשיקעס"! ממה נפשך, ביזט דו אַ סוחר און האַנדעלסט מיט דער שענער סחורה דאָרטען, וואָס מע רופט זי "לאָנדאָן", טאָ האָב אין זינען מסחר, ניט די איינגעלשע מלכה. האָב בעסער אין זינען דיין ווייב, האָסט אַ ווייב ביז הונדערט צוואַנציג יאָהר מיט קינדערלעך דריי, זאָלען געזונד זיין, ווי זאָגט די מאַמע: "האָב אין זינען זיך, ווייסט דו פאַרגעסען אין יענעם". און וואָס דו שרייבסט מיר פון דיינע גליקען, זאָג איך דיר דעם אמת, עס דרעהט זיך מיר אַזש דער קאָפּ! עס גלויבט זיך מיר עפּיס ניט, חאָטש קוילע מיך, אַז אָט אַזוי פליהען דאָס הונדערטערס גלייך אין די הענד אַריין? וואָס איז דאָס פאַר אַ מין כשוף דאָרטען, פערבלענדעניש, צי וואָס? זעה נאָר, אַז פון די אַלע גדולות זאָלסט דו חלילה דאָס נדן-געלד נישט אָנריהרען, ווײַרום טאָמער ווערד געמינערט אַ גראָשען פונ'ם נדן ווערט דיר דעמאָלט מעהר נישט אָפּגעהן פון דער מאַמע זאָל לעבען!... ער זאָל זיך עס אפילו דערמאָהנען, מיר דאַכט, דו ווייסט גאַנץ גוט, אַז איך בּ"דאַרף

האָבען אַ זײַדען מענטעלע ווי אין לעבען אַרײַן, און וואָלענס אויף אַ קלײד, און אַ צוויי שטיקלעך מאַראָזעװס זאַנע. אַ מינדסטע נאַרישקײַט בעדאַרף איך איהם אָנזאָגען, אַלײן ווײסט ער נעבאַך ניט, דער מח איז איהם אויסגעדאַרט געוואָרען, ווי די מאַמע זאָגט: „ווער סע שטוּיסט זיך ניט אַלײן, דעם גיט מען אין זײַט אַרײַן", ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען האַרצען

דײַן באמת געטרײַע פרוי שײנה שײנדיל

VII.

(מנחם-מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתריליעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה-שיינדיל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זאלסטו וויסען אז איך האלט שוין ווייט, היינו איך האב מיך גוט אריינגעכאפט אין „בעס" אריין און געה שוין אצינד מיט „פעסט-לאנדאן", דאס הייסט איך טהו שוין א געב אדער א נעם מיט א מאל צעהנטויזענד פונט, צוואנציג טויזענד פונט, נאטירליך מיט א „דעפא". איך האב שוין גרויס קענטשאפט אין די קאנטארען, און עס קאמפעניררט מיר שוין זיצען ביי פ א נ ק א נ י'ן אין דער קאפיי גלייך מיט אלע גרויסע „שפעגעלאנטען" ביי ווייסע טישעלעך פון מירמעל-שטיין, און הייס זיך געבען א פארציע מאראזשענע, מחמת ביי אונז אין אדעס איז א מנהג, ווי באלד מע זעצט זיך נאר אנידער, אזוי קומט צו א מענש מיט א פראק און הייסט מע זאל הייסען געבען מאראזשענע, קאן מען ניט זיין קיין דבר-אחר און מע מוז הייסען געבען; און אז מע עסט אויף די פארציע מאראזשענע, הייסט ער מע זאל הייסען געבען נאך א פארציע, און אז ניט טאר מען ניט זיצען און מע בעדארף זיך ארומדרעהען אויף דער גאס, איז עפיס ניט שעהן פאר א שפעגעלאנט, און אגב שטעהט דארט א גאראדאוואי און לאקערט מע זאל זיך ניט ארומדרעהען אויף דער גאס... יודען בעדארפען דאך אבער זיך יא ארומדרעהען, קליגען זיי זיך מיט איהם, נארען איהם אפ, אנטלויפען, בעהאלטען זיך אוים ווי ווייט מעגליך, און אז ער האפט איינעם, טראגט ער איהם אפ ווי איין אבן טוב גלייך אין אוטשאסטאק אריין, ווי איינער רעדט: אט האב איך אייך געבראכט א יודען... און וואס דו שרייבסט מיר אז דו גלויבסט ניט אין גרויסע „וואר-יאציעס" מיט „דעפערענצען" איז א סימן אז דו ביזט שוואך אין פאליטיקע. אט למשל זיצט איינער ביי אונז אין קאפיי; ביי פאנקאני'ן, רופט מען איהם „גאמבעטע", טאג ווי נאכט רעדט ער פון פאליטיקע און נאר פון פאליטיקע! ער בעווייזט אוים מיט טויזענד ראיות, אז סע'שמעקט מיט מלחמה. ער הערט, זאגט ער, אלע נאכט הארמאטען שיסען, ניט דא, דארטען ביי די פראנצויזען. די פראנצויזען, זאגט ער, וועלען נישט פארגעסען אט דעם

ביסמארקען ווייל זיי ווילען לעבען! עס מוז, עס מוז, זאגט ער, ארויסשפרינגען אין גיכען א מלחמה, עס קאן גאר אנדערש ניט זיין! הארכען גאמבעטען דרשנ'ן, בעדארף מען פערקויפען וואס מע האט, די קאפאטע אויסטהון און קויפען „סטאלאזשען" און „בעסען", „בעסען" אהן א שעור „בעסען"! און וואס דו שרייבסט מיר מכח א מענטעלע אז איך זאל דיר קויפען, האב איך פון דיינעטוועגען, זוגתי היקרה, בעסער אויסגעקוקט א שענערע זאך, דהיינו: א זייגערל א גילדענס מיט א „מענדעליאן" און מיט א גילדען קייטעל מיט א בראש, און „בראנזעליעטען" האב איך געזעהן אין פענסטער, טאקי ניט ווייט פון פאנקאני'ן — זאג איך דיר פרימא שבפרימא! און מחמת איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור. איה"ש אי'נ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: די שפע איז דא קיין עין הרע גרויס און יודען זענען דא אזוי פארטהאן אין פרנסה, אז מע פארגעסט פון שבת און פון יום טוב. פערשטעהט זיך, אז ביי מיר איז שבת — שבת. עס מעגען פאלען שטיינער פונ'ם הימעל, מוז איך מיך שבת דורכגעהן אין שול אריין. די אדעסער שוהל מעג מען געהן אנקוקען. ערשטענס רופט מען דאס „כאהר-שוהל", מחמת אויבען געהט זי מיט א קאלפעק און קיין מזרח איז ניטא. אלע זיצען מיט'ן פנים אהין. און דער חזן (פיני הייסט ער, שוין איין מאל א חזן!) געהט דוקא געגאלט די בארד, נאר עברי קען ער א ביסעל בעסער פון אייער אלטען דראנג משה דוד! זאלסט זעהן, אז סע קומט צו „בריך שמיה דמרא עלמא", נעמט ער איין א מיתה משונה! זיין „מזמור שיר ליום השבת" מעג מען הארכען אויף בילעטען. אלע זינגערלעך שטעהען אויסגעשטעלט ארום איהם אנגעטהאן אין קליינע טליתים'לעך — מחיה! ס'זאל זיין צוויי מאל אין וואך שבת וואלט איך צוויי מאל אין וואך געגאנגען הערען פיני'ן דאווענען. איך פערשטעה ניט די היגע יודען, פאר וואס זיי געהען ניט דאווענען. און אפילו די וואס געהען דאווענען, דאווענען אויך ניט, זיי זיצען ווי די טאקען אין די צילינדערס, מיט די פעטע אויסגעפאשעטע פנימער, מיט די קליינע טליתים'לעך און — שא! טאמער וויל א יוד א דאווען טהון א ביסעל העכער, קומט צו צו איהם דער שמש מיט די קנעפ, און זאגט ס'זאל זיין שטיל. — מאדנע יודען אין דעם אדעס!

הנ"ל.

VIII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין אדעס).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד. געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אַז איך פאַרשטעה ניט, וואָס איז די גדולה, וואָס מע דאַרף זיצען ביי פראַנקאָני'ן, ברענען זאָל זי, ביי מירמיזעלשטיינערנע טישלעך און פרעסען פון אין דערפריה ביז אויף דער נאַכט דער רוח ווייסט וואָס? אַבי אויסברייננגען געלד? און וואָס איז דאָס פאַר אַ משוגענער דאָרטען ביי אייך אין אדעס, וואָס סע חלומט זיך איהם אַז מע שיסט, געשאָסען זאָל ער ווערען פון גאָט? מלחמות גלוסט זיך איהם! ווי זאָגט די מאַמע: „יענעמס בלוט איז ביי איהם וואַסער". גילדענע זייגערלעך מיט בראַנזילייעטען האָסט דו דערזעהן אין די פענסטער אין אַדעס? אַ גדולה אויף דער באַבע! וואָס טויגען מיר דיינע מתנות, מענדיל, וואָס דו זעהסט זיי דורכ'ן פענסטער? ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „קרעפּלעך אין חלום איז ניט קיין קרעפּלעך נאָר אַ חלום". דו חאַפּ זיך אַריין בעסער אין אַ קלייט אַריין און קויף מיר אַ שטיקעל וועבעל אויף וועש און מאַדעפּאַלאַן אויף ציכלעך, און אַ פּאָר ביינע קאָלדרעס, און אַ ביסעל זילבער אין שטוב אַריין און עפּיס נאָך. מאָהל דיר, אַז בליומע־זלאַטע בעדאַרף זיך שוין אַ קענען מיר בלאָזען (אויכבלאָזען זאָל עס זי ווי אַ פּאָחיר!) וואָס איז? זי טראָגט אַ האַלז פּעריל, זאָל ז'ס איהר טאַקי נור פערשטעהרט ווערען! זי האָט דאָס אַ דאַלי ביי איהר מאַן! לייט האָבען גליק צו אַלסדינג; נאָר איך איינע בין עפּיס אין אַזאַ פינסטערע, וויסטע שעה געבאָרען געוואָרען, אַז אַ מינדסטע זאַך בעדאַרף איך איהם דערמאָהנען! לאָז זיך דיר דאַכטען, עלעהיי דו האָסט געקויפט נאָך אַ „העס" מיט נאָך אַ „באָס" מיט נאָך אַ דער שוואַרץ יאָהר ווייסט אייך דאָרט, ווי דו רופסט עס אָן. איך זאָג איהם: פאַרקויף דאָס וואָס דו האָסט און צעהל געלד, געהט ער און קויפט נאָך! וואָס האָסט דו

מורא? ווערסט ניט קריגען די סחורה נאכדעם? איך זעה שוין ארויס, וואס דאס איז פאר מסחרים און וואס דאס איז פאר א שטאדט אדעם, אז שבת איז קיין שבת ניט און יום־טוב איז קיין יום־טוב ניט, און דער חזן איז מיט א געגאלטע מארדע, מיינע ווייטאגען אויף זיין קאפ! מיר דאכט אז פון אזא שטאדט און פון אזעלכע מענשען דארף מען לויפען ווי פון איין עפוש, צום סוף ליגט ער דארט און וויל ניט ארויסקריכען, ווי זאגט די מאמע: „דער ווארעם ליגט אין חריין, און מיינט אז ס'איז גאר קיין זיסערס נישטא". לכן שרייב איך דיר, בעלי היקר, זאלסט זיך גוט בארעכענען וואס דו טהוסט און אויפהערען הוליען אין דעם זיסען אדעם, ס'זאל אויף דעם קומען א שרפה ווי עס ווינשט דיר דיין באמת געטריי‌ע פרוי

שיינה שיינדיל.

יא, זאג נאר, מענדיל, ווער איז אט די „פראנקאני", וואס דו שרייבסט מיר אלץ אז איהר זיצט דארטען טאג ווי נאכט? ס'איז איין „ער" צי א „זי"?...

IX.

(מנחם־מענדיל פון אדעס צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתריליווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ר א ש י ת באתי להודיעך, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען, אז עס שמעקט שוין מיט גראבע טויזענדער! אז גאט וועט העלפען און דאס „אולטימא“ וועט אפלויפען גלאט, וועל איך מאכען א הויפט־טרעפער. איך וועל „איינקאסירען“ מיינע אלע „דעפערענצען“ און וועל זיך דורכפאהרען אהיים און וועל דיך אם ירצה השם ארויסנעמען אהער, קיין אדעס. א דירה וועלען מיר דינגען אויף דער „רישעליע“, איינ־קויפען שען מעבעל און וועלען לעבען ווי מע לעבט דא ביי אונז אין אדעס. דערווייל האב איך צו טהון ניט פאר דיר געדאכט מיט'ן מאגען; א פנים, דאס מאראזשענע האט מיר פערשאדט... אז איך קום צו „פאנקאני'ן“ עס איך שוין ניט קיין מאראזשענע. וואס דען? איך הייס מיר געבען אזא גע־טריינק, וואס מע ציהט דאס דורך א שטרוי; ס'איז אי זיס אי ביטערליך, אזוי ווי א מין סאלץ מיט לאקריץ, און מע קאן דאס מעהר ניט פארדייען ווי צוויי, העכסטענס דריי גלעזער; מוז מען זיך די איבעריגע צייט ארומ־דרעהען אויף דער גאס און האבען צו טהון מיט'ן גאראראוואי, און דאס איז זעהר נישט אנגענעהם! ער קוקט שוין אויף מיר פון א צייט, נאר מיט חסד, גאט האט מיך ביז אהער אויסגעפיהרט, איך אנטלויף פון איהם אלע מאל אונ בעהאלט זיך אוים. וואס טהוט דען ניט א יוד צוליעב פרנסה? דער אויבערשטער זאל העלפען אז די „ראליזאציע“ זאל אפלויפען בשלום וועל איך דיר אי"ה אלסדינג איינקויפען בכפל כפלים, אפשר מעהר ווי דו קאנסט זיך גאר פארשטעלען. און וואס דו זאגסט, אז דער גאמבעטע איז א משוגענער, האסט דו א טעות; ער איז נאר א ביסעל א „ספילשלעווער“. גאט זאל היטען, עמיצער זאל איהם א זאג טהון אין פאליטיקע ניט אזוי ווי ער וויל; ער איז דעמאלט קאפאל יענעם

צערײַסען אויף שטיקלעך! ער דרינגט, אז הײַנט-מאָרגען מוז עפּיס אַרויסשפּרינגען, און דאָס, זאָגט ער, וואָס ס'איז איצטער מיט אַ מאָל שטיל געוואָרען, איז ערשט אַ בעווײַז, זאָגט ער, אויף מלחמה; „פֿאַר אַ בערע איז תמיד, זאָגט ער, שטיל"... איך האָב נעכטען געקאָנט פערקויפען עטליכע „בעסלעך" מיט אַ צווײ דרײַ „סטאַלאַזשען" און פערדינען שען געלד, האָט מיך גאַמבעטע נישט דערלאָזט. „איך וועל אײַך, זאָגט ער, דעם קאָפּ צעשלאָגען, טאָמער לאָזט איהר אַרויס אין אַזאַ צײַט אַ שטיקעל סחורה פון דער האַנט!" עס געהט, זאָגט ער, אַ צײַט, וואָס אַ „סטאַלאַזש" פון אַ פופציגער וועט ווערטה זײַן רי"ש קאַרבען, און שי"ן, און ת"ק, און טויזענד, און פאַר וואָס ניט קײַן צוויי-טויזענד?... עס זאָל זײַן ווי גאַמבעטע זאָגט, חאָטש האַלב ווי ער זאָגט—, ווער איך נתעשר! איך האָף, אַז איך וועל אם ירצה השם תיכף נאָך דער „ראַליזאַציע" זיך געבען אַ קעהר איבער צוריק אויפן „האָס" און וועל אָנהויבען קויפען קערבלעך און געבען „לאָנדאָן" אויף וואָס די וועלט שטעהט! איך וועל זיי בעווײַזען, וואָס הייסט „לאָנדאָן" און וואָס הייסט קערבלעך! און מחמת איך האָב קײַן צײַט ניט מאַך איך דאָס בקצור, אם ירצה השם אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרײַבען אַלסדינג באריכות, לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו פרעגסט זיך נאָך אויף פאַנקאָני'ן (ניט ווי דו רופסט דאָס אָן „פראַנקאָני") איז דאָס ניט קײַן „ער" און ניט קײַן „זי". ס'איז אַזאַ קאַפע, וואָס מע טרינקט דאָרט קאַווע און מע עסט מאַראָזשענע און מע מאַכט געשעפטען אויף „לאָנדאָן". לאָס איך דאָס פערמאָגען חאָטש האַלב, וואָס דאָרט ווערד געמאַכט אין איין טאָג!

הנ"ל

X.

(שיינה-שיינדיל פון כתריליעווקע צו איהר מאַן מנחם-מענדיל אין אדעס)

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנק אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז די קינדער מאָזלען אַלע דריי און איך שלאָף נישט קיין נעכט, און ער טרינקט דאָרטען קובעבע מיט לאַקריץ. וואָס נעהט איהם אָפּ איך בעט אייך, קאָפּוועהטאָג? ער האָט זיך עס אַ ביסעל צעהעצקעט! קיין אַדעס וויל ער מיך אַרויסנעמען! ער מיינט אַז ער וועט מיר זאָגען אַדעס, פליה איך באַלד! הערסט דו, מענדיל, זאָלסט דיך עס אַרויסשלאָגען פון קאָפּ, מענדיל, וועסט מיך אַהינצו ניט פאַרנאַרען. זיי רוהיג! מיין באַבעס באַבע איז דאָרטען קיין מאָל ניט געוועזען און האָט זיך בעגאַנגען אָהן דעם, וועל איך זיך מסתמא אויך אָהן דעם באַגעהן. דו וועסט מיר ניט אַיינרעדען, מענדיל, אַז איך זאָל דיר אַוועקוואַרפען מיין טאַטע-מאַמע מיט אַלע ליעבע פריינד און זיך אַוועקלאָזען אין דעם וויסטען אַדעס, ברענען זאָל עס דיר אויפן פייער! מעגסט זיך זאָגען, מענדיל, וואָס דו ווילסט, „דיין אַדעס" הויבט מיר נישט אָן צו געפעלען. איך האָב עס פיינט, איך ווייס ניט פאַר וואָס. נאָך מיין שכל קומט אויס, אַז דו בעדאַרפסט די סחורה דיינע בילעכווייז אויספערקויפען און מאַכען דערפון געלד, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פון אַלע מילכיגע מאכלים איז דאָס בעסטע — אַ שטיקעל פליישׂ" אַי וואָס? טאָמער האָסט דו זיך גענאַרט? פאַר יענעם דאָס גליק! און וואָס דיין משוגענער נאַמבעט (איך זאָג דיר פאָרט, אַז ער איז אַ משוגענער) לאָזט דיך ניט פערקויפען, פערשטעה איך ניט, וואָס געהט'ס

איהם אן? וואס איז זיין באבעס דאגה? שפיי איהם אן א פולען פנים, וואס ער וועט דיר דערצעהלען מלחמות! פאלג מיך, מענדיל, שנייד אפ, פערקויף אוים ווי גאט איז דיר ליעב! האסט פערדיענט עטליכע קערבלעך? גענוג! ביז וואנעט איז דער שיעור צו חאליען דארטען? נאר גארניט, משטיינסגעזאגט, איך האב דען עפיס אויך א ווערטה? איך בין דאך שיינה־שיינדיל, ניט בליומע־זלאטע; בליומע־זלאטע, אז זי טהוט נאר א פיפס דעם מאן איהרען, ווארפט דאס מיט איהם דאס ביין־יאהריגע קדחת! למען השם, מענדיל סערדצע, פערקויף און פאק זיך אין וועג אריין. פערגעס נאר ניט שיקט א טוץ געשטיקטע העמדער פון מיינעטוועגען, סאמעט אויף א מלבוש פון דער מאמענסוועגען, לאז זי אויך געדענקען, ווען דער איידעם איהרער איז געווען אין אדעס און געהאנדעלט מיט משוגעים; ציץ א שטיקעל פון היינטיגע מוסטערן, און, אז עס וועט קריכען אין טשעמאדאן אריין, א ביסעל גלאזווארג, און דאס איבעריגע דארטען ווי דו פערשטעהסט, און קום צו פאהרען א היים, לאז אויפהערען די וועלט מיר שטעכען די אויגען און שווארצען דאס פנים, און לאס איך זעהן, אז דו זאלסט מיך ניט פאלגען, אזא מכה מיינע שונאים ווי דו וועסט מיך פאלגען, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען הארצען דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

XI.

(מנחם־מענדיל פֿון אָדעס צו זײַן װײַב שײנה שײנדיל אין כּתרילעװקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שׂיינה שײנדיל שתחי׳.

ראשית באתי להודיעך, אַז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפֿען מע זאָל תּמיד הערבען אײנס פֿונ׳ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשׂורות טובות ישועות ונחמות—אָמן.

והשנית זײַ װיסען, אַז דאָס „אולטימאַ״ איז אָנגעקומען און ס׳איז געװאָרען אײן איבערקעהרעניש, זאָל גאָט שומר ומציל זײַן! פֿון דער גרױסער „װאַריאַציע״, װאָס איך האָב אױף איהר אַרױסגעקוקט װי אױף משיח׳ן, האָט זיך אױסגעלאָזט אַ בוידעם. ביסמאַרק, שמועסט מען, האָט זיך צונעקיהלט, בעקומען דעם קאַטער, איז אין דער פּאָליטיקע געװאָרען אַ מהומה, מע װײסט ניט װאָס סע טהוט זיך. לאָנדאָן איז טאַקי געװאָרען מיט גאָלד גלײַך און דאָס קערבעל איז טאַקי געפֿאַלען אין שאול תּחתּיה אַרײַן, און ס׳איז אַװעק אַ מורא׳דיגער „בעס״! װעסט דו דאָך פֿרעגען: װאו זענען מײַנע בעסען מיט מײַנע סטאַלאַזשען? איז דער תּירוץ: די בעסען זענען ניט קײַן בעסען, די סטאַלאַזשען זענען ניט קײַן סטאַלאַזשען, קײנער װיל ניט נעמען, קײנער װיל ניט געבען און רוף מיך קנאַקניסעל! און װי אױף צו־להכעיס האָב איך געשטעקט מיט מײַן סחורה אַלץ בײַ אַ זעלכע מענשלעך, װאָס מיט אײן קװעטש זענען זײ דערשטיקט געװאָרען. הכּלל, עס איז אַ שׂרפֿה, אַ מגפֿה, גאָר ניט צו דערקענען דעם פּלאַץ! אױ, װען איך קעהר זיך איבער מיט אײן טאָג פֿריהער? נו גײה, זײַ אַ נביא! אַלע לױפֿען אַרום װי די פֿער׳סמ׳טע מײַז; עפּיס אַ מהומה אױף איטליכען בעזונדער; אַלע שרײַען „לאָנדאָן״! װאו איז מײַן „לאָנדאָן״? גיב מיר דאָס „לאָנדאָן״! „לאָנדאָן״ „לאָנדאָן״! נאָר װער מיר לאָנדאָן? װאָס מיר לאָנדאָן? עס פֿליהען פּעטש, פֿײַגען, אין טאַטענס טאַטען, און איך אױך בתוכם...

דער שפּיץ — ס'איז אַ פּנים גאָר נישטאָ קיין „לאָנדאָן" אין ערגיץ ניט. — הכּלל, זוגתי היקרה, ס'איז ביטער און פינסטער, איך האָב אַוועקגעגעבען דאָס גאַנצע פערדיענסט, מיט'ן קרן, מיט'ן ציערונג, וואָס איך האָב דיר אַיינגעקויפט, אַפילו די קאַפּאָטע די שבּת'דיגע אויסגעטהאָן און פאַרזעצט — און דאָס איז אַלסדינג אַריין אַהין... און איך געפין זיך איצט אין אַזאַ טרויעריגע לאַגע, וואָס איז אין לשער, און אַהיים בּיינק איך אַזוי, אַז ממש עס געהט מיר אויס דאָס חיות! איך פערשעלט מיר דאָס געבּיין יוּנדערט מאָל אַ טאָג. בּעסער וואָלט איך זיך אויסגעבּראָכען אַ פוס אײדער איך בּין געקומען אַהער אין אַדעס, וואו אַ מענש האָט קיין שום „ווערדע" נישט; אַ מענש קאָן דאָ געהענדיג שטאַרבּען אין מיטען גאַס און קיינער וועט זיך אפילו ניט אָפּשטעלען אַ קוק טהון. וויפיעל מעקלערס האָבּען געלעבּט אַרום מיר, אָפּגעלעקט אַ בּיינדעל, און היינט דערקענען זיי מיך שוין גאָר ניט! פריהער האָבּ איך דאָ געהאַט אַ נאָמען „דער כּתרילעווקער בּלייכרעדער", און היינט מאַכען זיי פון מיר חוזק טאַקי, די מעקלערס אַליין. זיי זאָגען, בּאשר איך פערשטעה ניט דאָס געשעפט; „לאָנדאָן", זאָגען זיי, בּעדאַרף מען פערשטעהן". וואו זענען זיי געווען פריהער די חכמים? — מע רעדט שוין גאָר קיינער ניט פון מיר, גלייך ווי איך וואָלט גאָר געווען אַ געשטאָרבּענער, הלואי וואָלט איך טאַקי געשטאָרבּען, אײדער אַזעלכעס דערלעבּען! און ווי אויף צו להכעיס, זיצט אָט דער גאַמבּעטע ימח שמו זאָל ער ווערען און הערט ניט אויף צו גרייזגערן אין די אויערן מיט זיין פּאָליטיקע: „האַ? זאָגט ער, האָבּ איך אייך געזאָגט אַ בּעם?" — „וואָס קומט מיר אַרויס, זאָג איך, פון אייער בּעס, אַז מע גיט מיר ניט, זאָג איך, קיין לאָנדאָן?" לאַכט ער און זאָגט מיר: „ווער איז אייך שולדיג; די בּערזע, זאָגט ער, דאַרף מען פערשטעהן, און אַז מע קאָן ניט האַנדלען מיט „לאָנדאָן" דאַרף מען, זאָגט ער, האַנדלען מיט אתרוגים"... איך זאָג דיר, זוגתי היקרה, ס'איז מיר אַזוי נמאס אָט דאָס אַדעס, מיט דער היגער בּערזע, מיט דעם פּאַנקאָני, מיט די אַלע מענשלעך! אַך וואָלט געלאָפען אין דער וועלט אַריין! און מחמת איך האָבּ קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בּקצור. אם ירצה השם אין די וויַטערע בּריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבּען אַלסדינג בּאריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבּען מיט געזונד און מיט הצלחה. און גריס די קינדערלעך אַלע און שווער און שוויגער גאָר פריינדליך.

ממני בּעלך מנחם מענדיל.

עיקר שבחתי: דאָ אין דעם אָרעם איז אַ מנהג, אַז עמיצער דאַרף אַ גמילות חסד, געהט ער נישט צו אַ שכן, צו אַ קרוב אָדער צו אַ בעקאַנטען, ווי למשל ביי אונז אין כּתרילעווקע; נישט מחמת מע פוילט זיך געהן, נאָר פּשוט מע ווייסט פריהער, אַז יענער וועט ניט שטעקען; מע נהגט ניט און שוין! וואָס זשע טהוט מען פאָרט, אַז מע דאַרף? איז געמאַכט געוואָרען אַ „לאָמבאַרד", וואָס גיט אַרויס געלד וויפיעל דו ווילסט, אַבי נאָר דו ברענגסט אַ רעכטען משכּון: גאָלד איז גאָלד, זילבער איז זילבער, מעש איז מעש, און אַ מלבוש, און אַ סאַמאָוואַר, און אַ ביינקעל, און אפילו די בהמה אַז דו ברענגסט צו פיהרען גיט מען דיר אויך אַרויס אויף איהר געלד. דער חסרון איז נאָר וואָס זיי שאַצען אַלסדינג זעהר וואָלוועל, בחצי חנם! דערפאַר האָבען זיי אַ מעלה: פּריצענט נעמען זיי געשמאַקע, ביימענדיגע, אַזוי אַז דאָס פּריצענט עסט אויף דאָס קרן, מוז מען אַלע צוויי וואָכען מאַכען דאָרט אַ „לעסיטאַציע", דאָס הייסט, מע פערקויפט אויס די איבערגעבליבענע משכּנות און מענשען האַנדלען מציאות, מאַכען דערפון אַ שען קערבעל. ווען איך בין איצטער ביי געלד, וואָלט איך געקאָנט אַ האַנדעל טהון אויפן לאָמבאַרד און אומקעהרען מיין היזק אָפשר נאָך מיט אַ סמיטשיק... נאָר געה מאַך! אָהן געלד זאָל מען גאָרניט געבאָרען ווערען אויף דער וועלט, און טאָמער איז מען געבאָרען געוואָרען, זאָל מען בעסער שטאַרבען... איך קאָן מעהר ניט שרייבען. שרייב מיר פון דיין געזונד און וואָס מאַכען די קינדערלעך זאָלען לעבען און גרים שווער און שוויגער און אַלעמען בעזונדער גאָר פריינדליך.

הנ״ל.

XII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין אדעס)

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוה"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, נאַרישער לעקיש, זעה וואָס דו האָסט געטהאָן! וועלכער רוח האָט דיך גאָר געטראָגען קיין אדעס? וואָס האָסט דו דאָרטען אָנגעשמעקט אַזעלכעס? געבראָטענע פויגעלעך האָט זיך איהם פערגלוסט! „לאָנדאָן"! מאַראָזשנעווע! קעבעבע מיט לאַקריץ! האָסט דערהערט, אַז מע זעצט דיר אָן אין'ם „לאָנדאָן" אַריין, פאַר וואָס זשע האָסט דו ניט געזעהן בעצייטענס אָפּצוּעקען אויף פּראָצענטען, דו בהמה, ווי עס פיהרט זיך צווישען סוחרים? וואו איז מענשען? וואו איז אַ רב? אין גאָטעס ווילען, וואָס איז דאָס פאַר אַ תירוץ אולטימאַ־שמולטימאַ? האָסט געקויפט סחורה, וואו איז די סחורה? ! אוי אַזאַ־נ־אומגליק! דאָס האַרץ האָט מיר אָבער געזאָגט, אַז פונ'ם אדעס, ברענען זאָל דאָס, וועט קיין גוטס ניט אַרויס! איך שרייב איהם: פאָהר אַוועק, מענדיל, טהו אַ שפּיי אויף זיי מיט זייער „לאָנדאָן", עס זאָל אויף דעם קומען אַ חלי־רע, רבונו של עולם! אַנטלויף, זאָג איך איהם, אַנטלויף מענדיל, ווי זאָגט די מאַמע: „יאָרעמער דאָך, וואָס קנאַקסט דו?" — נייע, הערט ער מיך ניט, וואָרום איך בין דאָך שיינה שיינדיל, אַז אַך און וועה איז מיר, ניט בלויז מע־זלאַטע. אוי, די מאַמע מיינע איז טאַקי אַ חכמה, זי טענה'ט מיט מיר כסדר, אַז אַ מאַן טאָר מען נישט נאָכגעבען די שמד, אַז מע בעדאַרף אַ מאַן האַלטען אין די הענד אַזוי אַז ער זאָל פיהלען, אַז ער האָט אַ

ווייב! נאָר געה, אַז ס'איז ביי מיר אַזאַ טבע, איך קאָן ניט זיין אַזוי גראָב, ווי בליומע-זלאַטע; איך קאָן זיך נישט שעלטען, אַריינלעגען אַ מאַן אין דער ערד אַריין אַזוי ווי זי, איך קאָן ניט! זאָלסט האָבען בליומע-זלאַטען, ניט דערהאַרען זאָל זי, פאַר אַ ווייב, וואָלסט דו שוין געוואוסט וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען! און וואָס דו זאָגסט מכּח שטאַרבען, חכם איינער, ביזט דו אַ גרויסער נאַרר: אַ מענש נעמט זיך ניט אַליין דאָס לעבען, אַ מענש נעמט זיך ניט אַליין דעם טוידט. און אַז מע ווערט אָן דאָס גרן, בעדאַרף מען זיך שוין טאַקי אַ מעשׂה אָנטהון? דו נאַר איינער, וואו שטעהט דאָס דען אָנגעצייכענט, אַז מנחם-מענדיל בעדאַרף האָבען געלד? און מיט געלד איז מנחם-מענדיל דען ניט דער איינענער מנחם-מענדיל וואָס אָהן געלד! שוטה! דו ווילסט געהן קענען גאָט? זעהסט דאָך, אַז ער הייסט ניט, הייַנט וואָס פילדערסט דו? אַ שענע ריינע כּפּרה! לאָז זיך דיר דאַכטען, עלעהיי גזלנים האָבען דיך בעפאַלען אין מיטען וואַלד, אָדער ביזט קראַנק געליגען און חלילה פערקריינקט דאָס גרן צו אַלדע שוואַרצע יאָהר! דער עיקר זאָלסט ניט זיין קיין יודענע מענדיל! פערלאָז דיך אויף דעם וואָס לעבט אייביג, ער איז אַ זן ומפרנס. קום צו פאָהרען אַהיים, וועסט דו זיין אי"ה אַ גאַסט ביי די קינדער... איך שיק דיר אויף דער הוצאה עטליכע קערבלעך, און זעה, מענדיל, זאָלסט נישט געהן אויף קיין „לעסטאַציעס" און נישט האַנדלען מיט קיין אַלטע שמאַטעס, נאָך דאָס געהט דיר אָפּ! למען השם, באַלד ווי דו וועסט בעקומען מיין בריעף מיט'ן געלד, זאָלסט דו זיך אויפזועצען און אָפּגעזועגענען זיך מיט אַדעס, און ווי באַלד דו וועסט נאָר אַרויספאָהרען פון שטאָדט, אַזוי זאָל עס זיך אָנצינדען פון אַלע פיער זייטען און עס זאָל ברענען און פלאַקערן, שׂרפה'נען און פערשׂרפ'הט ווערען, ס'זאָל פון דעם ניט בלייבען קיין שׂריד ופליט, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען האַרצען

דיין באמת געטרייע פרוי שׂ י י נ ה שׂ י י נ ד י ל.

ענדע פון'ם ערשטען בוך.

II.

פאפיערלעך.

(יעהופעצער בערזע).

פאפירלעך.

(יעהופעצער בערזע).

I.

(מנחם-מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונ'ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זיי וויסען אז איך בין שוין ניט אין אדעס, איך בין אין יעהופעץ (אויך א שענע שטאדט, לאם איך האבען אזא יאהר!) און האנדעל שוין מעהר נישט מיט קיין ווינט, מיט קיין לופט, מיט קיין „לאנדאן" — איך האב שוין היינט, ברוך השם, אביסעל א לייטישער געשעפט אין האנד, א קאראנטנע געשעפט, א פאפיער-געשעפט, דאס הייסט איך האנדעל מיט „פאפירלעך" האנדעל איך. ווערסט דו דאך מיך פרעגען, ווי קום איך קיין יעהופעץ? דארף איך דיר דערצעהלען, זוגתי היקרה, א גאנצע מעשה, און בעטען דיך, זאלסט קיין פארא בעל ניט האבען, וואס איך האב דיר אזא צייט קיין בריעף ניט געשריבען, ס'איז פשוט ניט געווען וואס צו שרייבען, און חוץ לזה האב איך גערעכענט אט — אט פאהר איך אהיים, און גאט איז יודע דעם אמת, ווי ווייט עס האט מיך געצויגען אהיים, נאר ס'איז א פנים מן השמים מיר אנגעצייכענט געווארען, אז איך זאל מגולגל ווערען קיין יעהופעץ און זאל האנדלען מיט „פאפירלעך". איך שווער דיר, זוגתי היקרה,

ביי מיין לעבען, אַז איך בין שוין געזעסען אין וואַגאָן צו פאָהרען קיין בתרילעווקע, בעדאַרף איך מיך באַגעגענען מיט איינעם איין אַדעסער שפּעגעלאַנט, וואָס פאָהרט קיין יעהופּעץ. וואָס טהוט ער, פרעג איך איהם, אין יעהופּעץ? זאָגט ער מיר: ער האַנדעלט מיט פּאַפּירלעך. וואָס הייסט דאָס פּאַפּירלעך? גיט ער מיר צו פערשטעהן, אַז „פּאַפּירלעך" איז ניט קיין „לאָנדאָן", וואָס הענגט אָפּ פון בערלין און פון ביסמאַרקען און פון דער איינגעלשער מלכּה. פּאַפּירלעך — דאָס איז אַזאַ מין געשעפט, וואָס ווענדט זיך נאָר אין פּייטערבורג און אין וואַרשאַ. הײַנט האָט דאָס נאָך אַ מעלה: ס'איז אַ זאַך וואָס מע קאָן דאָס זעהן, אָנטאַפּען מיט די הענד, נישט אַזוי ווי „לאָנדאָן", וואָס ס'איז נאָר אַ דמיון, אַ מין חלום. הײַנט האָט ער מיר גענומען אָפּלויבען די שטאָדט יעהופּעץ מיט די יעהופּעצער שפּעגעלאַנטען אין טאָג אַריין: ס'איז גאָר לא זו הדרך, זאָגט ער, אידעלע מענטשען, ער וועט ניט אַוועקגעבען, זאָגט ער, קיין צעהן אויסגעפּאַשעטע אַדעססיטען פאַר איין יעהופּעצער שפּעגעלאַנט! הקצור, דער פאַרשוין האָט מיך אַזוי צענומען, אַז איך בין אַ בעלן געוועזן, איך פאָהר דאָך במילא פאַרביי פאַסטאָוו, וועל איך מיך אַראָפּחאַפּען שוין קיין יעהופּעץ אויף אַ טשיקאַוועסט אָנקוקען די היגע בערזע מיט די היגע שפּעגעלאַנטען און, ווי גאָט פיהרט, בעדאַרף איך אָנטרעפען אַ קוראַט אויף אַזאַ צייט, וואָס עס געהט אַ מורא'דיגער בעס אויף פּאַפּירלעך, און „פּרעמיעס" פאַרקויפען זיך בחצי חנם, קיין סך געלד אַרײַנלעגען דאַרף מען נישט, האָב איך מיך מישב געוועזן, איך וועל מיך אַ שפּיעל טהון, אולי ירחם, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער וועל איך חאַפּען „פון אויבען", וועל איך האָבען צושטייער אויף הוצאות. און דער אויבערשטער האָט רחמנות געהאַט, „פּאַפּירלעך" האָבען זיך אַ הויב געטהאָן, און איך האָב מיין פּרעמיע פאַרקויפט מיט רְוָחים און געקויפט אַ פּאָר פרישע פּרעמיעס, און האָב ווידער געחאַפּט פון אויבען און האָב מיך אַרויפגעשלאָגען אויף שענע עטליכע הונדערט קערבלעך און דווקא מזומנע. האָב איך מיך מישב געוועזן, דאַרף איך צאָהלען יענעם „פּרעמיעס", אַ מעהר איך וועל מיר אַליין „איינגאַזשירען" מזומנע „פּאַפּירלעך", און בין אַוועק דורך אַ קאַנטאָר קיין פּייטערבורג און האָב מיר צעזויפגעשכעלט אַ „פּאָרטעפעל" פון כל מאמינים שהוא: „פּוטיוויל" מיט „טראַנספּאָרט", מיט „וואָלגע" מיט „מאַלצעווער", וכדומה אַזעלכע אַקציעס, וואָס הויבען זיך, און דאַנקען השם יתברך איך וואַכס! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אם ירצה השם אי"ה אַנדערן בריעף וועל

איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. לאָז גריסען די קינדערלעך אַלע און שוועער און שווינער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: אַז דו וועסט מיר שרייבען, זאָלסט דו מיר שרייבען אויף מיין נאָמען קיין בויבעריק, מחמת אין יעהופעץ טאָר איך ניט זיין... דרעה איך מיך אַרום דעם גאַנצען טאָג אויף „קרעשטשאַטעק” ביי דער בערזע און קומט ביי נאַכט, חאַפּ איך מיך אַראָפּ קיין בויבעריק, דאָרט זיצט די גאַנצע חברה „שפּעגעלאַנטען” אויף די דאַטשעס און מע שפּילט אַ גאַנצע נאַכט אין קאָרטען (זכרים מיט נקבות אינאיינעם — אַזוי איז דאָ דער מנהג...) און גאַנץ פריה לויפען אַלע קיין יעהופעץ און איך אויך בתוכם.

הנ״ל.

II.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאנן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, מיינע שונאים זאלען אזוי כח האבען צו לעבען, רבונו של עולם, ווי איך האב כח שוין צו שרייבען דיר אפילו א בריוועל, אז קוים קוים וואס איך פלאנטע מיט די פיס; ס'איז גאר א סברא, אז איך וועל דארפען א „רעפעראציע", אזוי זאגט דער נייער דאקטאר, געזאגט זאל איהם ווערען צרות מיט פרעה'ס שלעק! ער מיינט, ער וועט ביי מיר צאפען קערבלעך! און פון וואס, מיינסט דו, איז דאס מיר געקומען? נאר פון גריזאטע, נאר פון א הארצוועהטאג. סטייטש איך שיק דיר ארויס אויף הוצאות און זאג דיר אן, זאלסט קומען א היים, נעמסט דו און פאהרסט אראפ קיין יעהופעץ — ביזט דו ניט ווערטה, מע זאל דיך באגראבען א לעבעדיגען? הייסט דער בזיון! די חרפה פאר דער וועלט! ווי זאגט די מאמע: „שנייץ די נאז, שמיר דאס פנים"... מסחרים! געשעפטען! איך האב אלץ געמיינט, אז דאס שענע „לאנדאן" האט שוין יא איינגענומען א מיתה משונה, וועל איך אויך שוין אויפגערעכט ווערען, און ער וועט קומען אהיים חאטש מיט'ן לעבען, דער זיסער ברויטגעבער מיינער, וואס לאזט זיך אויס דער סוף? א נייער חלום, א וויסטער, א פינסטערער „יעהופעץ"! פאפירלעך"! נא דיר אזא משא ומתן! יודען זאלען גאר האנדלען דער שווארץ יאהר וויסט מיט וואס, מיט שטיקלעך פאפיר!... איך לייען דיין בריוועל, בעלי היקר, און קלעהר מיר בשעת מעשה: ליבער פאטער הארציגער

געטרייער! ציי דו ביזט חלילה משוגע, צי איך בין ניט ביי אלע געדאנקען? עפיס רעדסט דו מיט מיר טאטערש: „פאפירלעך“... „פייטערבארג“... „קרעשטשאטעק“... „פארטעפעל“... עפיס א קליפה, א ניט=גוטער האט זיך אין איהם אריינגעחאפט, ביי טאג איז ער אין יעהופעץ און ביי נאכט איז ער אין בויבעריק מיט די מאנסבילען און מיט די ווייבער אינאיינעם... וואס טהוסט דו ביי נאכט אין בויבעריק? וואס טראכסט דו זיך? ממה נפשך, ווילסט מיך ניט, קום צו פאהרען און גט מיך אפ; אלא ניט, פאהר שוין בעסער אוועק צו אלדע שווארצע יאהר קיין אמעריקע, ווי יוסיל לייב־אהרנ'ס, און לאם איך חאטש ניט וויסען וואו דיין געביין איז אהינגעקומען, אויב ס'איז מיר שוין יא באשערט צו בלייבען איין אייביגע עגונה מיט קליינע קינדער פיסקליאטעם! נאר אזוי לאנג קריינקען מיינע שונאים, דיין טרפה'נע הצלחה וואס איך קאן אצינד צו דיר ניט פאהרען; איך בין משטיינסגעזאגט אזוי געשטראפט, אז איך מוז גאר ליעגען צום בעט, ווי זאגט די מאמע מיינע זאל געזונד זיין: „אז מע האט ניט קיין פינגער קאן מען קיין פייג ניט שטעלען“ א ניט וואלט איך באלד נאך דיין שענעם בריעף אראבגעפאהרען צו דיר קיין יעהופעץ און וואלט דיך שוין אראפגעבראכט א היים; איך וואלט דיר געוויזען, אז א ווייב איז א ווייב. אי וואס, איך חאפ זיך ארוים א מאל מיט א הארב ווארט? איז דאס נאר מחמת גריזאטע און ניט אויף לאנג. ווי זאגט די מאמע: „א שוועבעלע צינדט זיך גיך אן און ווערט באלד פערלאשען“, ווי עס ווינשט דיר דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

III.

(מנחם־מענדיל פֿון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנה־שײַנדיל אין כתרילעװקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שײַנדיל שתחי׳.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע אַז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השי״ת זאָל העלפֿען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פֿונ׳ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות אמן.

ו ה ש נ י ת זײַ װיסען אַז דער ענין פֿון פּאַפּירלעך איז ניט װי דו מײנסט טאַקי פּאַפּיער ממש. עס רעדט זיך נאָר אַזױ פּאַפּיער, מײנען מײנט מען גאָר אַקציעס, פּײטערבאַרגער אַקציעס, למשל: „פּוטיװיל“, „טראַנספּאָרט“ „װאָלגע“ „מאַלצאָװער“ וכדומה; דאָס איז אַזעלכע פּאַבריקען, װאָס עס אַרבײט זיך דאָרטען אײזענבאַהנען אויף אַקציעס, דאָס הײסט, מע לאָזט אַרויס אַקציעס אויף אַ הונדערטער און מע צאָהלט פֿאַר זײ דרײַ, װאָרום מע גיט „דעװידענט“; װאָס מעהר „דעװידענט“ איז אַלץ בעסער; נאָר כפי אַזױ װי עס װײסט קײנער נישט פֿאַר׳ן יאָהר, װאָס פֿאַר אַ „דעװידענט“ מע װעט אַרויסגעבען, לכן געהט מען בלינד און מע קױפֿט און מע קױפֿט; און דערפֿון װערד אַ „האָס“, דאָס הײסט פּאַפּיער שטײַגט און יודען פֿערדינען געלד און איך אויך בתוכם. זאָלסט אָנקוקען, זוגתי היקרה, װי אַזױ קלײנע מענשעלעך, מעקלערס, אָרעמע לײַט זענען פּלוצים מיט אַמאָל אויסגעװאַכסען, געװאָרען גבירים אדירים! מע זיצט שױן אויף „דאַטשעס“ אין בױבעריק, מע פֿאָהרט זיך באָדען קײן „אויסלאַנד“, זײערע דאַמעס געהען אײנגעטונקען אין גאָלד און אין סאַמעט, די קינדער פֿאָהרען אַרום אויף „לעסעפּעדען“, אין שטוב האַלט מען „גובערנאַנטקעס“, מע רעדט „אויף פֿראַנצױזיש“ און מע שפּילט „פּיאַנע“, מע עסט „אײַנגעמאַכטס“ און מע טרינקט „װישניק“, אַ קערבעל איז אַ ממזר, ס׳איז חי געלעבט און אַנ׳עק, און אַלץ פֿון די „פּאַפּירלעך“! אַז עס קומט דער טאָג, זאָלסט דו זעהן װאָס עס טהוט זיך אויף „קרעשטשאַטעק“; פֿול און פֿול מיט יודען! נאָר װאָס איז דאָס חדוש? אַז פֿון די קאַנטאָרען טרײַבט מען, און אויף דער גאַס לאָזט מען ניט שטעהן, װילט זיך איטליכען װיסען װאָס פֿריהער — איז חשך! חשך! אָט איז הײַנט אָנגעקומען פֿון פּײטערבורג „פּוטיװיל“ הונדערט אַכט און זיבע־

ציִג; נו, ווי אַזוי קויפט מען נישט קיין פּוטיִוויל? צי למשל „מאַלצעוועֶר", זאָגט מען, זענען אָנגעקומען שוין דרייצעהנהונדערט פּופציג; זאָל מען ניט קויפען קיין מאַלצעוועֶר? אַז אַלע טאָג, אַלע טאָג שפּרינגט עס אַרויף! אויף מיין „פּוטיִוויל", ברוך השם, שטעהט מיר איצטער צו פערדיענען שענע עטליכע הונדערטער! נאָר אַזוי לאַנג שמייסט מען זיי ווי לאַנג איך וועל זיי פערקויפען! אדרבה, איך רעכען נאָך צוקויפען אַ ק"ן שטיקלעך „פּוטיִוויל" מיט אַ פינף „מאַלצעוועֶר" מיט נאָך אַביסעל „וואָלגע", און אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען—צו קויפען אַביסעל „טראַנספּאָרט", מחמת מע שרייבט פון פּעטערבורג, מע זאָל למען השם קויפען „טראַנספּאָרט"! אַלע האָבען דאָ טראַנספּאָרט: יודען, ווייבער, דאָקטוירים, מלמדים, משרתים, דיענסטען, בעלי מלאכות — ווער האָט ניט קיין „טראַנספּאָרט"? דאָ, אַז אַ יוד בעגעגענט זיך מיט אַ יודען, איז דער ערשטער ברוך הבא: „ווי אַזוי איז היינט „טראַנספּאָרט"? קומסט אַריין אין אַ רעסטאָראַציע, בעגעגענט דיך די בעל הביתטע „ווי טייער איז היינט „טראַנספּאָרט"? געהסט דו קויפען אַ פּעקעל שוועבעלעך, פרעגט דיך דער קרעמער: „ווי טהייער איז היינט „טראַנספּאָרט"? הכלל, יעהופּעץ איז טאַקי אַ מקום פּרנסה. אַלע „שפּעגעליִרען", אַלע וואַכסען, אַלע פערדיענען געלד און איך אויך בתוכם; נאָר מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אי"ה אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות, לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה, נרים אַלעמען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו פרעגסט, וואָס טהו איך ביי נאַכט אין בויבעריק, האָב איך דאָך דיר שוין געזאָגט, אַז יעהופּעץ איז אַ שטאָדט, וואָס אַ יוד טאָר דאָרט ניט זיין, סיידען אַ „פּערוועגעלדיע". אַז איך וועל זיך אָפּוויקלען מיט מיין „פּאָרטעפּעל" און וועל זעהן די אונטערשטע שורה, וועל איך אַריינטראָגען „געלדיע" וועל איך מעגען זיין אין יעהופּעץ גלייך מיט אַלע. לעת עתה מוז מען זיך אויסבעהאַלטען, און קיין בעסערע באַהעלטעניש ווי בויבעריק איז ניטאָ, ס'איז איין ערטעל פון דאַטשעס, פאַראַן אַ סך דאַטשניקעס, די דאַטשניקעס לויפען, לויף איך אויך — היינט פאַרשטיִהסט דו שוין?

הנ"ל.

IV.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אַז ביי אונז האָט זיך געטראָפען איין אומגליק מיט אַ גליק אינאיינעם, אונזער משה הערשעלי האָט איינגעשלונגען אַ קאָפּיקע! איך בין געקומען פונ'ם מאַרק, פרייטאָג איז דאָס געווען, געקויפט פיש, פרישע, צאַפּעלדיגע, זיך נאָך געוואָרפען, און דאָס קינד שרייט, ווערד צעריסען! איך שלאָג דאָס, זיך הרג'ע דיזם — עס האַלט אין איין שרייען! „וואָס ווילסט דו? שלים מזל! באַשעפעניש! נאַ דיר צרות מיינע! נאַ דיר אַ קאָפּיקע! נאַ דיר בויכווייטאָג!" קוים מיט צרות אַנשוויגען געוואָרען, און עטליכע מינוט אַרום, איך טהו מיך אַ חאַפּ: „משה הערשעלי! וואו איז די קאָפּיקע?" „ניטאָ מאָפּעטע" — מאַכט ער צו מיר און ווייזט מיט'ן הענטעל אין מויל אַריין. איינגעשלונגען? אַ צרה איז מיר! אַ שלאַק איז מיר! איך נעם דאָס קינד, איך קוק דעם אין מויל אַריין, וועה און ווינד איז מיר! משה הערשעניו! נשמה מיינע! מיר זאָל זיין פאַר דיינע ביינדעלעך! זאָג וואו האָסט דו אַהינגעטהון די קאָפּיקע? איך טרייסעל איהם, איך שלאָג איהם, קנייפּ איהם, מאַך איהם ברוין און בלוי — ער שרייט אין איין קול: „ניטאָ, האָס מאָפּעטע, האַס!" בקצור איך האָב איהם געבראַכט צום דאָקטאָר, האָט ער געהייסען, מע זאָל איהם געבען קאַרטאָפּלעס. צוויי טאָג האָט מען דאָס קינד נעבאַך געמוטשעט, געשטאָפּט מיט גוואַלד, ניש קיין מילך, ניש קיין טרונק וואַסער, נאָר קאַרטאָפּלעס, נאָר קאַרטאָפּלעס, — איך האָב געמיינט, ס'איז איין עק פון מיין קינד! ערשט אויפן דריטען

מיטאג, איך נעם אויפראמען די שטוב, איך טהו א קוק אין בעט אונטערן קישען — ליגט ניט די קאפיקע? דאקטוירים זאלען צוויי וויכען פון זייער געזונד ווי זיי ווייסען, ווער עס האט זיי געשליערט! נא דיר פאך, טאמער איז קארג, ווי זאגט די מאמע: „א רעשטעל צו די צרות״. איך דארף האבען צו טהון מיט זיינע קינדער, מיט דאקטוירים, מיט רוחות און מיט שדים, און ער, דער גאלדשפינער, גארנישט, פליהט ארום פון אדעם קיין יעהופעץ, פון יעהופעץ קיין בויבעריק; וואס איז? א גדולה אויף איהם, א היטץ: „פאפירלעך!״ „טראנספארטען!״ „פארטע־פעלען!״ האט זיך איינגערעדט, אז מע קען ווערען איין שמע ישראל א נגיד! „איין איינרעדעניש, זאגט די מאמע, איז ערגער פון א קריינק״. נארעלע, וואס וועסט דו מיר דערציהלען גליקען, פזמונ׳ס: „אקציעס, שמאקציעס, דעוויענדענט, מעדעוועגט״ — ס׳איז ווערטה איין אויס־געבלאזען איי; מיט פינף פינגער ווערד מען ניט רייך, „אז מע לעגט אריין, זאגט די מאמע, קדחת, נעמט מען ארויס א קריינק״. פערשרייב דיר, מענדיל, וואס איך זאג דיר, אז אלע דיינע יעהופעצער לייט, וואס דו שרייבסט, אז זיי זענען מיט אמאל בעגליקט געווארען, וועלען אם ירצה השם אין גיכען ווערען צוריק די אייגענע קבצנים וואס פריהער, נאך מיט מעהר פרישקייט. ווארום איך גלויב אזוי אין דיינע „טראנספארטען״ מיט דיינע „שמאלצעוועך״ ווי אין דעם אדעסער „לאנדאן״; אין כשוף און אין שרעטעלעך גלויב איך שוין א סך מעהר ווי אין אלע דיינע יעהופעצער „פארטעפעלען״. אוי, א הונד זאל אויפעסען מיין הארץ, וואלט ער משוגע געווארען, אז איך זעה ביי לייטען ווייבער האבען אויך א שטיקעל דעה ביי זייערע מאנען, מישען זיך אריין אמאל מיט אווארט, טהוען א געשריי, א הוק, אז עס ווארפט מיט׳ן מאנן דאס נייניעהריגע, נישט אזוי ווי איך דארף מיט איהם גערן מיט ווייבע רעדעלעך, נישט דערוועגען זיך חלילה א קרום ווארט, צי אויסשעלטען אמאל פאר די בזיונות וואס איך טראג דא איבער פאר דיר, אז איך דארף נאך פאר איטליכען בעזונדער מאכען א פרעהליך פנים, ווי זאגט די מאמע: „א קניפ אין באק, די פארב זאל שטעהן״. נאר גוואלד, מה אנו מה חיינו? איך וועל אזוי לאנג צאנקען און צאנקען שטילערהייד, ביז איך וועל, שונאי ציון, אויסגעהן ווי א ליכט מיינע שונאים, אדער אזוי חלילה צעזעצט ווערען פון גריזאמטע, צעזעצט און צעשפרונגען זאלען ווערען אלע דיינע יעהופעצער קנאקערס ווי עס ווינשט דיר היינט און אלע מאל פונם טיעפען הארצען

דיין באמת געטרייע פרוי שיינא שיינדיל.

שאַ, בערל דעם פעטער מנשה'ס האָט שוין אויף זיך אַ נייעם אומגליק: ער איז יענע וואָך אָפּגעבּרענט געוואָרען, אַרויס ווי די מאַמע האָט איהם געהאַט. און איצט האָט ער נאָך דאָס לויפעניש: שונאים האָבּען איהם גע'מסרט, אַזוי ווי ס'איז בּיי איהם געווען „געסטרעבּעוועט" אַלסדינג דריי מאָל אַזוי פיעל, האָט ער דאָך מסתמא אַליין געמאַכט „בּורא מאורי האש", האָט מען איהם גערופען צום סליעדאָוואַטעל. בּערל איז אָבּער אויך ניט פון די וואָס צעהן אַ דרייער; שטעלט ער עדות, וואָס געהען שווערען, אַז ער איז יענע נאַכט גאָר ניט געווען היע; דער־וויַיל האָט מען איהם איינגעזעצט, און זלאַטקע איז פאַר שרעק געלעגען געוואָרען און געהאַט אַ זיבּעלע. מזל טוב!

V.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זאי וויסען, אז איך געה שוין קיין ווארשא. וועסט דאך מיך וועלען פרעגען מסתמא, אז ווי באלד אז איך זיץ אין יעהופעץ און האנדעל מיט פייטערבורג, הײנט ווי קום איך קיין ווארשא? זאלסט דו גאר קיין יסורים ניט האבען: ווארשא איז אויך א שטאדט! ווארשא האט אויך פאפירלעך, און נאך וואסערע פאפירלעך! אויף ווארשא זענען שפעגעלאנטען גליקליך געווארען! ווארשא איז ניט פייטערבורג; ווארשא שמייסט מיט הונדערטערם! ווארשא איז זיך מישב ערשט יענע וואך און הויבט אויף „ליליפוטען" פון צוועלף הונדערט אויף צוויי טויזענד! נו, פרעג איך דיך, געה זעץ זיך אנידער און קויף ניט אזא פאפירל! צי למשל „וועגעלעך", געשטאנען אט ערשט, פריהער מיט א וואך דריי, פערצעהן הונדערט. וויפיעל, מיינסט דו, שטעהען זיי הײנט? צוויי טויזענד. און דוקא אהן דעם קאפאן!! מע דארף דאך זיין, דאכט מיר, א רוצח, מע זאל ניט אוועקגעהן קויפען קיין „וועגעלעך"! הײנט האט דיר ווארשא גלאט א מעלה: זי פאדערט נישט קיין געלד; זי וויל נישט וויסען פון קיין „דעפא"; דו ווילסט האבען „ליליפוטען", „וועגעלעך"? צאהל איבער א פאר הונדערט רובעל אויפן קורס און מאך דיר א „פרעמיע" אויף „אולטימא": אויף אונזער לשון הייסט דאס ביז ראש חודש; עס וועט קומען ראש חודש, וועסט דו דערמאלט האבען די ברירה: צו נעמען די פאפירלעך, צי ניין. נאר ווער וועט דיך לאזען ווארטען אויף ראש חודש? דערוויף האט דאך גאט בעשאפען מעקלערם אויף דער וועלט, זיי זאלען נישט לאזען דורכגעהן די גאס: „אפשר האט איהר „ליליפוטען"? אפשר האט איהר „וועגעלעך"? אזוי לאנג אזוי ברייט ביז זיי געבען דיר עפים „פון אויבען" און נארען אוים ביי דיר דיינע פאפירלעך. אט

האבען זיך ערשט נעכטען צוגעטשעפעט צו מיר צוויי אדעסער מעקלערס, איין מאל פאר אלע מאל זיי האבען זיך נאסיאדעט איך זאל זיי אפגעבען מיינע „לילעפוטען" מיט מיינע „וועגעלעך". געפונען דעם ארט, וואו אויסצונארען סחורה! „ברידערלעך, — טענה איך צו זיי — איך האב ניט, איך זאל אזוי ריין זיין פון שלעכטס!" הקצור איך האב מיך מיט זיי אזוי לאנג געראנגעלט, ביז זיי האבען פארט אויסגענארט ביי מיר מיינע פינף „לילעפוטלעך" מיט די פינף „וועגעלעך", נאר וואס דען? איך האב זיי אבער אויך גוט אפגעטהאן. איך האב מיך באלד „אפגעדעקט", איך האב „אריבער געשמיסען", און צו נאט א האפנונג, איך וועל, אם ירצה השם, חאפען א פון אויבען, ווארום עס געהט מיר, קיין עין הרע, די לעצטע צייט אזוי, אז וואס איך קויף הייגט, ווערד מארגען טהייערער; אלע זאגען, אז איך בין א מוצלח; לאז גאט געבען דאס „אולטימא" אין ווארשא זאל אפלויפען גלאט, ווערד ביי מיר פריי דער גאנצער „פארטעפעל", דעמאלט טראג איך מיך איבער אין איין אנדער קאנטאר, דען אין דעם קאנטאר וואס איך ארבייט אצינד איז פארהאן קיין עין הרע, אזוי פיעל יודען, אז מע ווייסט ניט וואו מע איז אין דער וועלט. יענע וואך איז שיער ארויס א גאנצער שקאנדאל: עס האט שוין געהאלטען כמעט ביי פעטש, דאס הייסט איינער פון אונז האט געחאפט א פאטש... נאר מחמת איך האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור. אי"ה אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס אלעמען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואס דו שרייבסט מיר מכח בעריל דעם פעטער מנשה'ס, איז ביי מיר זעהר צו גלויבען: ביי אייערע כתרילעווקער פרנסות קאן זיך קיין סוחר אנדערש נישט אויסהאנדלען. זעהסט דו, ביי אונז אין יעהופעץ קאן זיך שוין אזא מעשה נישט טרעפען. ראשית איז דא איטליכען בעזונדער, קיין עין הרע, זעהר גוט; והשנית, אז עס מאכט זיך דא חלילה א שרפה, לעשט מען דא גאר אנדערש, היינו: נאך איידער עס הויבט אן צו „נעצען", לויפט שוין די קאמאנדע מיט די מעשענע קיווערס, שפרינגען אין פייער אריין און שפריצען מיט דער קישקע. דו וואלטסט געמעגט זיך כערגינען אנקוקען אין יעהופעץ א שרפה!

הנ"ל.

VI.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ) •

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י •

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאָט צו דאנק אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז איך האַלט, אז דו ביזט שוין חלילה פאַרמאַלנע משוגע, מענסט שוין באַלד אָנהויבען לויפען אין די גאַסען. קאַרג פאַר איהם וואָס מע קען איהם אין אדעס, אין יעהופעץ, אין בויבעריק, בעדאַרף ער נאָך האָבען, אז אין וואַרשאָ זאָל מען אויך וויסען, אז ס'איז דאָ אויף דער וועלט אַ מנחם מענדיל, וואָס פאַרנעמט זיך מיט הענדיל; אַמאָל האָט ער געהאַנדעלט מיט „לאָנדאָן", און היינט האַנדעלט ער מיט אַלטע פידקאָוועס. אָפּגעשלאָגענע הושענות, עפּיס „פּאַפּירלעך", „פּאָרטעפּעלען", „וועגעלעך", „פּיפּערנאָטערס" וואָס מע דאַרף נאָך געהן זוכען עס אַזש אין וואַרשאָ, און זיך נאָך שלאָגען איבער דעם. הלואי, רבונו של עולם, זאָל זיך געפינען אַ חכם, וואָס זאָל דיר אַרויסשלאָגען דעם נאַר דיינעם, זאָלסט ניט אין זינען האָבען דאָרטען דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט וואָס, בעת דאָ אין דערהיים האָסט דו אַ ווייב ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, וואָס האָט צו טהון מיט די קינדער זיינע טאָג ווי נאַכט, טאָ דאָס, טאָ דאָס! ערשט נעכטען שיער אָפּגעקאָכט אַ קינד מיט זודיג וואַסער פון אַ דורכשלאַג. אַ גליק וואָס ניט אויפ'ן גאַנצען קעפּעל, ווי זאָגט די מאַמע: „צו שלים־מזל דאַרף מען אויך האָבען מזל!" און ער, גאָרניט, שפּאַצירט דאָרט אַרום אויף שרפות, אַ גרולה אויף איהם: יעהופּעץ ברענט, פערברענט און פערשרפהט זאָל דאָס דיר ווערען מיט וואַרשאָ און מיט פּעטערבאָרג

אינאײנעם, ליעבער גאָט! װער עס האָט נאָר גאָט אין האַרצען, דער באָדט זיך אין מײן בלוט. איך קאָן דען דורכגעהן די גאַס אפילו? יעדער טײט אויף מיר מיט די פינגער: „אָט געהט זי מנחם מענדיל׳ס פלונית׳טע פון יעהופּעץ!“ אַ שענער נאָמען, אַז אָך און װעה איז מיר; לעבען זאָל טאַקי די מאַמע מײנע: זי טענה׳ט אײנס: „אַ מאַן — זאָגט זי — טאָר מען ניט אָפּלאָזען אויף קײן מינוט, דען — זאָגט זי — אַז דער מעסער זיצט אויף די שפּענער, זענען די שפּענער — שפּענער... איך האָב — זאָגט זי — פריהער געװאוסט, אַז קײן גוטער סוף װעט דערפון נישט אַרויס; אַ געלד־שדוך — זאָגט זי — האָב זיך מיר פערגלוסט, װי זאָגט מען: חזיר, האָסט געלד? זײ מײן מחותן! אַ שמאַלץ־גרוב — זאָגט זי — די שמאַלץ רינט אויס, די גרוב בלײבט איבער. בריװולעך — זאָגט זי — װאָלט איך איהם געשריבען? פון קדחת װאָלט איך איהם געשריבען, װער עס פערשטעהט ניט אויפן װאונק — זאָגט זי — דעם גיט מען מיט׳ן שטעקען. איך װאָלט איהם — זאָגט זי — אויף אַ בעזעם אַראָפּגעבראַכט אַהײם! אויף אַ קאָטשערע!“... זאָג אָפּשר אַז זי איז אומגערעכט? נאָר װאָס זאָל איך טהון, אַז איך בין, משטײנסגעזאָגט, אַזאַ ציג, אַז װאָס מע זאָגט מיר איז רעכט און װאָס מע װיל פּועלט מען בײ מיר! אַנ׳אַנדערע אויף מײן אָרט, למשל ב ל י ו מ ע ־ ז ל אַ ט ע, װאָלט שוין לאַנג געװען אין יעהופּעץ בײ אַלע רבנים און דינים, דיך אָנגעפאַלען אין גאַס און געגעבען דיר אַ װיסטען אַ פינסטערן סוף, אַז דו װאָלסט פערגעסען אפילו, צי דו הײסט מנחם מענדיל! און צי דו האַנדעלסט מיט פּיפּערנאָטערס... מאָהל דיר, דײנע גילדענע געשעפטען מיט די גליקען װאָס דו האַפּסט דאָרטען זעהט מען שוין אַרויס פון די מתנות, װאָס דו שיקסט מיר איבער פון יעהופּעץ; די דימענטען מיט די בּאַרליאַנטען מיט די געשטיקטע העמדער, מיט די געשטעפּטע קאָלדרעס, אַ קלײניגקײט? איך זאָג דיר מיט גוטען, בעלי היקר, איך קאָן דאָס שוין מעהר ניט אויסהאַלטען; אײנס פון די בײדע: אָדער קום צו פאָהרען װאָס גיכער אַהײם און זײ אַ מענש גלײך מיט אַלעמען, אָדער לאָז קומען אַ מיתה משונה אויף מײנע שונאים, און לאָז דאָס האָבען אַ עק, װי עס װינשט דיר הײנט און אַלע מאָל —

דײן באמת געטרײע פרױ ש י י נ ה ש י י נ ד י ל.

VII.

(מנחם-מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתריליעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערכען איינס פונ'ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אָמן.

והשנית זיי וויסען, אַז איך קנאַק און פּליה, איך ברען, איך שפּרינג אין פייער, איך וואַכס, איך וואַכס! אַ סך זענען מיר מקנא, וואָרום וואָס איך קויף הײַנט, ווערד מאָרגען טהייער. „וועגעלעך" האָבען זיך אַ רוק געטאָן נאָך אויף צוויי הונדערט רובעל, און מײַנע „ליליעפּוטען" שטעהען שוין ברוך השם אויף יענער זײַט דריטהאַלבענטויזענד; נאָר מיר לוינט נאָך נישט צו פערקויפען, ווײַל אַלע זאָגען, אַז עס וועט נאָך געהן און געהן. ס'איז גאָר אַ סברא, אַז „אויסלאַנד" האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן אויף אונזערע פּאַפּיערלעך, מע מאַכט אַ „סענדעקאַט". דאָס הייסט יד אַחת, מע וויל זיי אויסקויפען עד לפ"ק, נישט איבערלאָזען אפילו אויף אַ רפואה! וועסט דו דאָך מסתמא פרעגען, פאַר וואָס? גאַנץ פּשוט: געלד, פערשטעהסט דו מיך איז הײַנט פאַרהאַן בײַ דער וועלט אָהן אַ שעור; עס וואַלגערט זיך אין די גאַסען; פּראָצענט—איז בזיל הזול,— פיער פינף לשנה איז פאַר אונז איבערגענוג; הײַנט אַז עס טראָגט גאָר צעהן — פופצעהן, איז דאָך דאָס טאַקי אַ גליק! און וואָס דו זאָגסט „ליליעפּוטען", (נישט ווי דו רופסט עס אָן „פּיפּערנאָטערס") האָב איך דיר שוין געשריבען, אַז דאָס איז אַזאַ מין פּאַפּיערל פון אַ פאַבריקע, וואָס מע אַרבײַט דאָרטען אײַזענבאַהנען און מע גיט דערויף „דעווענדענט". די אײַזענבאַהנען זענען אין „סימביר", די פּאַפּיערלעך זענען אין וואַרשאָ און די קונים זענען אין יעהופּעץ,—הײַנט פערשטעהסט דו שוין? דאָס איינענע איז מיט די „וועגעלעך", מיט „פּוטיווויל" און מיט „טראַנספּאָרט". נאָר דו קעהרסט מײַנען, אַז מע קויפט פּאַפּירלעך, קוקט זיי עמיצער אָן אין די אויגען? האָסט דו ווידער אַ טעות. מע מוז דיר קלאָהר מאַכען אַקוראַט, זאָלסט פערשטעהן דאָס געשעפט. למשל, עס פערגלוסט זיך דיר קויפען „טראַנספּאַרט"; געהסט דו אַרײַן אין אַ

קאַנטאָר, טראָגסט אַריין אין קאַסע עטליכע קערבלעך אַ „דעפּאָ", זען דו הייסט דיר פערשרייבען אַביסעל סחורה, און מע גיט דיר אַרויס אַ בריוועל, אַז מע האָט איינגעקויפט פון דיינעטוועגען אַזוי פיעל און אַזוי פיעל „טראַנספּאָרט", אויף אַזאַ און אַזאַ מקח מיט אַזאַ און אַזאַ „דעפּאָ", און באם חלילה עס פאַלט אַראָפּ, ביזט דו מחויב צוטראָגען נאָך געלד. נאָר ס'איז בלאָטע, ניט אַזוי גיך פאַלט דאָס אַראָפּ, און מע בעדאַרף ניט צוטראָגען קיין געלד; אַדרבה, עס הויבט זיך גאָר אויף! אָט אַזוי אַרבייט איך כסדר און מאַך, ברוך השם, הלואי וויטער, ניט ערגער, גאָט זאָל העלפען, איך זאָל מיך קאָנען אָפּרייסען אויף אַ פּאָר טאָג, וואָלט איך זיך אַראָפּגעכאַפּט קיין וואַסילקאָוו און וואָלט אַריינגעטראָגען „געלדיע"; דעמאָלט וואָלט איך פערשפּאָרט זיין נע ונד, ביי טאָג אַ יעהופּעצער און ביי נאַכט אַ בויבעריקער. אַלע מעקלערס זענען היינט געוואָרען „קופּצים". זאָלסט זעהן ווי מע לעבט, ווי מע עסט! — היינט די דאַמעס זייערע מיט די דימענטען און בריליאַנטען — איך האָב מיך צעפּרעגט, וואו קויפט מען דאָ בריליאַנטען און האָב בעטראַכט פון דיינעטוועגען דאָרטען אַ פּאָר זאַכען, זאָג איך דיר, אַז ניט נאָר ביי אייך אין כתרילעווקע, אפילו ביי אונז אין יעהופּעץ וועט דאָס אויך אָנמאַכען אַ רעש! און מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אי"ה אינם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: דו מיינסט, אַפּנים, זוגתי היקרה, אַז איך בין איינער אויפ'ן יריד, וואָס איך האַנדעל מיט פּאַפּירלעך? בראָצקי האַנדעלט אויך דערמיט. דער חלוק איז: איך, אַז איך געה קויפען פּאַפּירלעך, בעדאַרף איך פריהער אויסרעכענען וויפיעל מיין מאָגען קאָן פערדייען, און בראָצקי, אַז ער טהוט אַ קויף פּאַפּירלעך, קויפט ער מיט אַמאָל טויזענד שטיק, פינף טויזענד שטיק, צעהן טויזענד שטיק. דו שפּיעלסט זיך מיט בראָצקין? יענער, אַז ער פאָהרט דורך אין דער קאַרעטע, ציטערט דער „קרעשטשאַטעק" און אַלע יודען נעמען אַראָפּ די היטלען און איך אויך בתוכם. שען וואָלט זיין, ווען איך ווער אַמאָל אַ בראָצקי!... אַז גאָט וויל, נאַרעלע...

הנ"ל.

VIII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, „אַז פון אַ חזיר'שען עק, זאָגט די מאַמע, קאָן מען קיין שטריימעל ניט מאַכען". איך שמועס עס קעגען דיין שענער שוועגערין. קעגען דיין יענטלען כאַקי, ברענען זאָל זי דיר אויפ'ן פייער! זי איז זיך מישב יענע וואָך און לאָזט אַרויס אַ קלאַנג. איבער דער גאַנצער שטאָדט, אַז דו ביזט אַוועק קיין אַמעריקאַ און מיך האָסט דו, ניט דערלעבען וועט זי דאָס, אַוועקגעוואָרפען אַן'אַלמנה חיה. פון וואַנען זאָגט זי, האָט זי דאָס גענומען? שרה נחמה האָט געהערט פון לייזי־הערשקע־אברהמ'ס מויל, אַז ברוך־בן־ציונ'ס האָט אַליין געזעהן ביי משה־שמואל'ן אַ בריוועל, וואָס מאיר־מאָטיל שרייבט איהם פון אַמעריקאַ. לויף איך דאָך אַוועק צו משה־שמואל'ן: וואו איז דאָס בריוועל? פרעגט ער מיך: וואָסער בריוועל? זאָג איך: וואָס מאיר מאָטיל שרייבט אייך פון אַמעריקאַ. זאָגט ער: ווער האָט אייך געזאָגט? זאָג איך: ברוך בן ציונס. זאָגט ער: ווי האָט איהר געקאָנט זאָגען אָט דער שקרן, אָט דער כזבן אַזאַ מעשה, אַז איך רעד ניט מיט איהם שוין העכער אַ יאָהר? לויף איך דאָך אַוועק פון דאָרטען צו ברוך בן ציונס מיט אַ צעוישעטען קאָפּ, לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז ער איז גאָר־נישטאָ אין כתרילעווקע שוין די דריטע וואָך. פליה איך דאָך פון דאָרטען אַוועק מסתמא צו לייזי־הערשקע־אַברהמ'ס און געב איהם אַוועק אַ פּאָרציע ווי עס געהער צו זיין, למאי האָט ער דערצעהלט שרה נחמה'ן אַזאַ

פּזמון מיט אַ בריוועל, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען? קוקט ער מיך אָן ווי אַ משוגענע: וואָסערע פלוימען? לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז דאָס האָט זי טאַקי אַליין, דיין יענטיל הייסט עס, די כפּרה זאָל זי זיין פאַר אונז ביידען, אויסגעטראַכט פונ׳ם קאָפּ. אַ הולטייקע קאָן! גאָר עס קריכט דיר שטאַרק אין קאָפּ אַריין אַוודאי וואָס איך שרייב דיר, אַז דיר ליגען גאָר אין זינען מסתמא דיינע יעהופּעצער דאַמעס, צע׳דמ׳ט און צעבלוטיגט זאָלען זיי דיר ווערען מיט זייערע בּאַרליאַנטען! הערסט דו מענדיל! איך קאָן ניט הערען זייער נאָמען אפילו, אַזוי פיינד האָב איך זיי! עס איז מיר שוין נמאס אפילו די מתנה דיינע, וואָס דו ווילסט מיר דאָרטען קויפען; איך זאָג דיר פריהער, בעלי היקר, אויב דו ווילסט מיר עפּיס קויפען, זאָלסט דו מיר קויפען אַזעלכס, וואָס מע טראָגט דאָרט ניט, איך דאַרף ניט דו זאָלסט מיך פערגלייכען צו עמיצען, לאָזען זיי דיר זיין מיין כפּרה היינטיגען טאָג! נאָר לאָמיך שוין דערלעבען זעהן מאַקי עפּיס פון דיר אויף דער רעכטער אֶכת, ניט אויף פּאַפּיער, ווי זאָגט די מאַמע: „ווינציגער מיט אַ וואָרט מעהר מיט אַ ביסען״... וואָס טויג דיר אָפּלעגען אויף מאָרגען, נאַרעלע, ביי אַזאַ געשעפט אַז מע רייסט נישט אָפּ מיט גוואַלד האָט מען ניט! נאָר מעגסט דיר זאָגען וואָס דו ווילסט, ביז איך וועל נישט זעהן אַליין מיט מיינע אויגען, וועל איך דיר נישט גלויבען; נישט מחמת איך האַלט דיך חלילה פאַר אַ ליגנער, נאָר דערפאַר וויַיל אַלסדינג, וואָס די יעהופּעצער פיינע מענשלעך דערצעהלען דיר, מיינסט דו אַז ס׳איז תורת לאָקש. וואָס גלייכסט דו זיך צו בראָצקין? האָסט מיט זיי אינאיינעם חזרים געפּאַשעט? מע גיט דיר פאַר דיינע פּאַפּירלעך עפּיס געלד — נעם! וואָס מאַכסט דו אָנשטעלען? די אַדעסער שאַרלאַטאַנעם האָבען געטראָפען צו דיר קיין בויבעריק אַזש, געוואָלט אויסנאַרען ביי דיר דעם טייערן אַנטיק? — מיט מזל ברכה? פאַר זיי די מציאה! ווי זאָגט די מאַמע מיינע: „חאַפּ אויס די יאַרמעלקע מיט גיס און אַנטלויף״. נאָר גאָה רעד מיט אַ משוגע׳נעם! אָט האָט זיך איהם פלוצים פערווּאָ׳ט ווערן גאָר אַ קופּעץ און נאָך אַ וואַסילקאָוער דערצו. ער ווייסט שוין גאָר נישט, וואָס אויסצוטראַכטען פאַר גרויס ראָסקאָש! וואָס איז דיר עפּיס געפעלען געוואָרען וואַסילקאָוו? נאָר וואָס איז דאָס חדוש: אַז ביי טאָג איז מען אַ יעהופּעצער, ביי נאַכט אַ בויבעריקער און געהן געהט מען קיין פּעטערבּאַרג און קיין וואַרשאָ, מעג מען שוין זיין נישט נאָר אַ וואַסילקאָווער נכתב, אפילו פון האָצעפּלאָץ. מענדיל! זעה נאָר אַז פון אַלע גליקען זאָל איך דיר נישט דאַרפען חלילה אַרויסשיקן

פין דאַנען נאָך אַמאָל אויף דער הוצאה, ווי עס ווינשט דיר הײַנט און אַ־לע מאָל

דײַן באמת געטרײַע פרוי שיינה שיינדיל.

איך דאַרף דיר, בעלי היקר, אָנזאָגען אַ בשורה און נישט קײַן פרעהליכע: דײַן ברודער בעריל־בנימין איז געבליבען אַן אַלמן... שוין אַז דער בריעף איז געוועזן פער׳חתמ׳ט איז מען געקומען און מע האָט אונז געזאָגט, אַז זלאַטקע איז געשטאָרבען. פון אַ קימפּעט איז דאָס איהר געקומען, זי האָט געהאַט אַ צווילינג. דאָס צווילינג לעבט און זי איז געשטאָרבען. דאַכט מיר, עס וואָלט געמעגט זײַן דאָס אייגענע קאַפּויר? ווי זאָגט די מאַמע: „גאָט איז אַ גרויסער צולהכעיס׳ניק”, לאָז זי זײַן ווײַט אָפּגעשיידט פון מיר, דײַן שוועגערין איז תמיד געוועזן מיט מיר קידער־ווידער, לאָז זי מיר מוחל זײַן, נאָר אויף מײַן ערד איז זי דאָך ניט געגאַנגען. וואָס וואָלט מיך אַרען אַז זי זאָל לעבען נאָך הונדערט יאָהר און נישט איבערלאָזען קײַן זיעבען יתומים׳לעך איינס קלענער פונ׳ם אַנדערן? ביי דער לויה בין איך דוקא געוועזן און האָב מיך דוקא אַזוי אָנגעוויינט אַז איך בין קוים געקומען אַ לעבעדיגע אַהיים, ווי זאָגט די מאַמע: „אַז מע דערמאַהנט זיך אינ׳ם טויט, איז מען ניט זיכער מיט׳ן לעבען”...

IX.

(מנחם-מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערכען איינס פונ'ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אַז איך בין אַ גאַנצע וואָך געלעגען אין בויבעריק, דאָס הייסט חלילה נישט מסוכן, נאָר אַ פּאַסקודנע שלאַפקייט: איך בין געפאַלען אויפ'ן רוקען, קאָן זיך נישט איבערקעהרען אויף דער אַנדערער זייט; איצט איז מיר שוין אַביסעל גרינגער. איך האָב געמיינט די גאַנצע וואָך, אַז איך וועל אַראָב פון זינען: אַ קלייניגקייט, אַכט טאָג כסדר זיין אָפּגעריסען פון דער בערזע, נישט וויסען פון קיין קורסען? עס האָט זיך מיר נאָר אויסגעוויזען, אַז דאָרט קעהרט זיך איבער די וועלט! איה"ש מאָרגען — איבערמאָרגען פאָהר איך שוין געוויס אין שטאָדט אַריין. דערווייל שרייב איך דיר אַ בריוועל, עס ווילט זיך מיר אַביסעל דורכשמועסען מיט דיר און אגב דיר געבען אַ ריכטיגען חשבון, וואו איך האַלט, זאָלסט נישט מיינען אַז איך „פלוטעווע", אַז איך בין חלילה פערדרעהט אָדער איך בין גענאַרט. מיין „פּאָרטעפּעל" בעשטעהט אַצינד סך הכל פון הונדערט פופציג שטיקלעך „פוטיווּיל", הונדערט שטיקלעך „טראַנספּאָרט", פינף „מאַלצעווער", פינף „לילעפּוטלעך" און פינף „וועגעלעך" אחוץ „פּרעמיעס". מילא „פוטיווּיל" און „טראַנספּאָרט" איז ביי מיר פערקויפט אויף שפּעטער (מיט אַ דרייערל האַנדגעלד), ווי באַלד מע קויפט זיי ביי מיר אויס צום זמן — און אויסקויפען וועט מען זיי דאָך געוויס — בלייבט מיר איבער אויף זיי ריין פערדיענסט נאָך אַלע הוצאות אַ רובעל פיער פינף טויזענד. חוץ לזה האָב איך אַ פּאָר צעהנדלינג „האָסלעך" אויף „פוטיווויל" און אויף „מאַלצעווער", פּרימאָ בריוועלעך,

רעכענען איך האפען אויף זיי אויך א רובעל זיבעצעהן-אכטצעהנהונדערט; האסט דו שוין כמעט גוטע זיבענטויזענד רובעל, אויף די פינף „מאל-צעווער" מזומן רעכענען איך אויף טרפה'ס פיער טויזענד רובעל, ווארום עס וועט דאך זיין א חרפה, א בזיון, אויב זיי וועלען ניט שטעהן אין גיכען צום וועניגסטען צוויי טויזענד רובעל א שטיק, כאטש אפילו זיי האבען זיך די לעצטע טעג א קאפעלע אראפגערוקט; נאר דאס איז נישט מעהר ווי א מאניפארגעלע פון די פעטערבורגער „בלאנקיסטען", בכדי זיי זאלען זיך קאנען „אפדעקען"! בלייבט איבער דער רעכטער שפיגעל: איך מיין די „ליליפוטלעך" מיט די „וועגעלעך"; דא איז א ריינער חשבון ווי גאלד: ביז „אולטימא" האבען מיר נאך אזוי גרויס ווי אכטצעהן טאג, און אזוי ווי די „ליליפוטלעך" הויבען זיך אויף הונדערט רובעל א טאג, האסט דו א קימא־לן פון אכטצעהן מאל הונדערט גע'כפל'ט אויף פינף, בעטרעפט דאס פונקט ניין טויזענד רובעל, און די „וועגעלעך"? זיי שפּרינגען דאך אויף ק"ן רובעל א טאג, האסט דו אכטצעהן מאל ק"ן גע'כפל'ט אויף פינף, בעטרעפט דאס ניט קיין דרייצעהן טויזענד פינף הונדערט רובעל? היינט וואו איז עפּיס „וואלגע"? „דניעפּר"? „דאן"? און שאר ירקות? הכלל, גאר קיין גרויסען בייטעל נעה איך מיר נישט, נאר איך רעכען אלסדינג, שוין נאך אלע הוצאות: „קארטאזש", „גנבה'זש" ארום און ארום, — קרוב צו פערציג פופציג טויזענד! השם יתברך זאל העלפען, דאס „אולטימא" זאל נאר אפלויפען גלאט, וועל איך איה"ש „ראליזירען" אלע מיינע פּאפּירלעך און וועל מיך „איבערקעהרען אויף דער אנדערער זייט", דאס הייסט איך וועל געהן „א לא בעס", ווערען א מוכר אויף אלסדינג און וועל פערדינען געלד אויף דער „לינקער זייט"; נאך דעם וועל איך מיך אווארף טהון צוריק „א לא האס" און ווידער א מאל חאפען א גראבס. אזוי אז דער אויבערשטער זאל נאר וועלען, קאן פון די פופציג טויזענד ווערען מאה אלף, פון די מאה אלף רי"ש אלפים, פון די רי"ש אלפים—ת"ק, און אזוי וויטער ביז א מיליאן. ווי אזוי זשע דען, נארעלע, ווערד מען א מיליאנשטשיק, א בראצקי? און וואס מיינסט דו איז בראצקי? א בשר ודם וואס עסט און טרינקט און שלאפט. איך האב איהם אליין געזעהן, איך זאל אזוי זעהן אלדעם גוטס!... הכלל, זאלסט גאר קיין יסורים ניט האבען, זוגתי היקרה, איך האב מיך גוט צוגעקוקט צו דער „שפּעקולאציע" און בין געווארען אויף דער בערזע אזא חריף, אז מע קומט שוין א מאל צו מיר, נישט קשה, מיט איין עצה; מיט גאטס הילף איך פערשטעה דאס שפּיעל! און וואס דו גלויבסט נישט און הייסט מיר אפּשניידען, איז ביי

מיר קיין חדוש ניט. למאי חינקים? פאַראַן ביי אונז אַ שפּעגעלאַנט, חינקים רופט מען איהם, זעהר אַ הייסער שפּעגעלאַנט און אַ מורא'דיגער קאָרטענשפּיעלער, ביי טאָג שפּיעלט ער אויף דער בערזע און ביי נאַכט שפּיעלט ער אין קאָרטען. האָט זיך געטראָפען מיט איהם אַ מעשה ערשט יענע וואָך. עס האָט זיך איהם ביי נאַכט געחלומט אַ שלעכטע קאָרט, — אַ סימן אויף אַ בעס — איז ער אַוועק קיין פּייטערבורג און קיין וואַרשאָ און האָט אָבגעשניטען אין איין טאָג דעם גאַנצען „פּאָרטעפּעל"; אַודאי רייסט ער איצט נעבאַך אויף זיך די האָר! אַ מצוה אויף איהם! לאָז ער ניט גלויבען אין חלומות! איך קוק שוין אַרויס אויף מאָרגענדיגען טאָג. געוואָהר ווערען די קורסען; איך האָב מיך בעשלאָסען תיכף ווי באַלד איך קום אין שטאָדט אַריין, זיין ביים יובעלירער נאָך דיין „בראָש" מיט די בריליאַנטענע אוירינגלעך, און אַז איך וועל נאָר האָבען צייט, האַפּ איך מיך אַראָב אויף „פּאַדאָל" איינקויפען דיר אַביסעל וועש, טישטוכער, האַנדטוכער און די קינדער אויף העמדלעך און נאָך עפּעס אין בעל־הבתישקייט אַריין, נישט ווי דו זאָגסט, אַז איך האָב דיך חלילה פערגעסען. און מחמת איך האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. איה"ש אין'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באַריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה, קוש די קינדער און גריס שווער און שוויגער און אַלעמען בעזונדער גאָר פריינדליך. און בעריל־בנימינען זאָלסט דו זאָגען פון מיינעטוועגען, אַז ער זאָל זיך אַזוי ניט בעמען צום האַרצען, אַ ווייב איז אַ גאָט'ס זאַך: — ה' נתן וה' לקח.

ממני בעלך **מנחם מענדיל.**

עיקר שכחתי: וואָס דו שרייבסט מיר מכח וואַסילקאָוו, האָסט דו אַ פּנים גאָרנישט פערשטאַנען, וואָס איך מיין. אַזוי ווי מחמת איך טאָר דאָ ניט זיין, וויל איך ווערען אַ היגער קופּעץ, קאָן מען אַנדערש נישט אויספיהרען, סיידען מען איז פריהער חאָטש אַ האַלב יאָהר אַ וואַסילקאָווער נכתב. און קום ווער איך אַ היגער, דינג איך איה"ש אַ דירה אויף פּאַדאָל און נעם דיך אַרויס אַהערצוצו מיט די קינדערלעך אין אַ גוטער שעה. און וואָס דו ביזט אַזוי אויפגעטראָגען אויף יעהופּעץ, איז נאָר דערפאַר, ווייל דו קענסט נאָך נישט די שטאָדט מיט די היגע מענשען; מילא די שטאָדט אַליין שמועכט מען נישט, ס'איז אַ צאַצקעלע, און די מענשען די היגע זענען ממש גאָלד און זילבער; ווייס איך ווי קומט דאָס צו אַרעס? די היגע מענשען זענען אַלע אַזוי מילד, אַזוי צו־

געלאָזט, סאַי די מאַנסבילען, סאַי די נקבות... איין שטיקעל חסרון האָבען זיי דאָ, וואָס זיי האָבען ליעב אַ קערטעל; קומט די נאַכט — נעמט מען זיך צו דער אַרבייט און מע זיצט אַוועק ביז טאָג און מע שרייט: „פּאַס"! די גרויסע שפּיעלען אין אַזאַ שפּיעל וואָס הייסט „פּרעפערענץ", און די קליינע שפּיעלען אין „סטוקעלקע", אין אָקע, אָדער נאָר אין „טערטעל-מערטעל".

ה נ"ל.

X.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד. געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, זאלסט גאר נישט איבערטראכטען חלילה קיין שלעכטס, עס קומט דיר מזל טוב: דער בראטישעק דיינער, דיין בעריל בנימין, האט שוין חתונה געהאט, אין א גוטער שעה, א מזל'דיגער! ער האט קיין צייט ניט געהאט צו ווארטען אפילו גאנצע צוויי חדשים: ער איז אוועקגעפאהרען קיין בארדיטשעוו, פון וואנען מע בעציהט אויף דער גאנצער וועלט שטיפמאמעס, און האט אראפגעבראכט פאר זיינע קינדער א מאמע און דוקא א מיידעל פון א יאהר ניינצעהן! אזא יאהר, אזא מזל אויף אלע מאנסבילען, וואס פאר א פנים דאס האט! ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „בעסער זאלען מיר בלייבען נאך אייך אלמנות איידער איהר זאלט מאכען אונזערע קינדער פאר יתומים!" איך שטעל מיר פאר דיינע טרערען, מענדיל, ווען דו זאלסט מיך צו שטייגער חלילה איבערלעבען, ניט דערלעבען זאלען דאס די יעהופעצער דאמעס! זיי וואלטען דיך בעפאלען ווי די בינען, איין אויסחאפעניש וואלט אויף דיר געקומען נאך פאר שלשים! עס וואלט געווען ביי דיר, ווי די מאמע זאגט: „א כשר'ער טאפ מיט א כשר'ען לעפעל". וואלסט שוין דעמאלט געקאנט בלייבען א יעהופעצער אויף אייביג! דו קנאקסט זאגסט דו, מענדיל? קנאק! פליה! שפרינג אין פייער! איך וועל צו דיר נישט פאהרען, איך זאל וויסען, אז דו ליגסט דארט אויפן טוידטען בעט! און דיינע פופציג טויזענד שרעקען מיך אויך קארג

וואָס. עֶרשטענס, בּיזט דו מייַנער מיט די פּופּציג טויזענד, אַזוי ווי זעהן די פּופּציג טויזענד, און צווייטענס האָבּען בּיי מיר דייַנע פּופּציג טויזענד אַ ממש, פּונקט ווי אַ שמעק טאַבּעקע, ווי זאָגט די מאַמע: „כל זמן דאָס געלד איז אויפן פּאַפּיער, איז דאָס פּאַפּיער“. איך וועל דיר זאָגען דעם אֶמת, בּעלי היקר, אַז דו האָסט איצט ביד איבּערצוצעהלען עטליכע קערבּלעך און ווילסט וואַרטען בּיז עס וועט ווערען דוקא פּופּציג טויזענד, בּיזט דו אָדער אַ משוגע'נער, אָדער אַ גזלן, אַ רוצח, האָסט קיין רחמנות נישט אויף דייַן ווייַבּ בּיז הונדערט און צוואַנציג יאָהר און אויף דייַנע קינדער. עס געפעלט מיר, ווי עֶר האָרעוועט מיך מיט „זאַווטריקלעך“: מאָרגען וועט ער זייַן בּיים גאָלדוואַרגער, מאָרגען וועט עֶר מיר קויפען וועש — אַלץ אויף מאָרגען, נאַר איינער! פאַר מאָרגען לאָז זיך גאָט זאָרגען! דו קויף בּעסער הייַנט. רייַס אָפּ, חאַפּ אַריין, עס וועט זייַן גלייַך ווי געפונען! די מאַמע מייַנע זאָל לעבּען און געזונד זייַן, זאָגט גאַנץ קלוג, זי זאָגט: „וואָס טויג דיר, טאַכטער, מתנית, טישטוכער, האַנדטוכער? געלד, זאָגט זי, לאָז ער דיר שיקען! דער מלאך המות, זאָגט זי, פרעגט נישט צי דער מת האָט תכריכים“. — איך וועל וואַרטען נאָך אַ פּאָר וואָכען, בּיז איך וועל מיך פיהלען אין גאַנצען געזונד, דעמאָלט זעץ איך מיך אויף, און פאָהר, אם ירצה השם, אַראָפּ צו דיר אַהינצוצו, און דעמאָלט בּין איך דיר ניט מקנא. איך וועל דיר דאָרטען נאָכגעהן פּיס־טריט, איך וועל דאָרטען זייַן אומעדום. איך בּין דיר עֶרב אַז דו וועסט אַנטלויפען פון דאָרטען אין מיטען האַלבּע נאַכט, ווי עס ווינשט דיר פון טיעפען האַרצען

דייַן בּאמת געטרייַע פרוי שיינה שיינדיל.

XI.

(מנחם־מענדיל פֿון יעהופּעץ צו זײַן װײַב שײנה־שײנדיל אין כּתריליװקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שײנדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום השם יתברך זאָל העלפֿען מע זאָל תּמיד האָרכען אײנס פֿונם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זײַ װיסען אַז עס טהוט זיך חשך! היינו עס איז אָנגעקומען פֿון פּעטערבורג אַזעלכע קורסען, אַז ס'איז אונז אַלעמען פֿינסטער געװאָרען אין די אויגען; װי אַ דונער האָט דאָס אונז דערשלאָגען, װי אַ באָמבע! עס איז געװאָרען פֿינסטער אין אַלע קאַנטאָרען, ערד־ציטערניש אויף „קרעשטשאַטעק“! און תּיכף נאָך פּעטערבורג האָט אויך װאַרשאָ געגעבען אַ זעץ איהרע קורסען! ס'איז געװאָרען אַ לויפעריַ, אַ בהלה, אַ פּחד, אַ מהומה! די שפּעגעלאַנטען זענען זיך צעלאָפען, אויסגעטריקענט געװאָרען, און איך אויך בתוכם. אויס בערזע! די קאַנטאָרען זענען געבליבען פּוסט, די באַנקירען פֿערזאָרגט, — ס'איז חורבן בית המקדש! שטעל דיר פֿאָר, זוגתי היקרה, אַז די „מאַלצעװער“, װאָס איך האָב זײַ גערעכענט אויף טרפֿה'ס צװײ טויזענד קערבלעך, האָבען זיך מיישב געװען און האָבען זיך אַראָפּגערוקט ביז נײַנהונדערט פֿופֿציג! צי למשל „פּוטיװיל“: גיכער װאָלט איך זיך גערעכט אויף זײַ אַ מפּלה איידער זײַ זאָלען װערען פֿון הונדערט אַכציג צוריק זיבען און זעכציג! פֿון „טראַנספּאָרט“ שמועסט מען נישט; „טראַנספּאָרט“ איז גאָר אין דער ערד, קײנער נעמט דאָס נישט אין די הענד אַרײַן! — דאָס אײגענע איז מיט „װאָלגע“, מיט „דאָן“ און מיט אַלע אַנדערע פּאַפּירלעך. נאָר דאָס אַלסדינג איז נאָך גאָלד קעגען װאַרשאָ. אין װאַרשאָ איז גאָר אַן'אומגליק! זינט די װעלט שטעהט איז נאָך אַזאַ שחיטה נישט געשעהן װי אין װאַרשאָ. װאַרשאָ איז זיך מיישב און טהוט אַ שמיץ די „ליליעפּוטען“ פֿון צװײ טויזענד פֿירהונדערט פֿופֿציג גאָר אויף זעכס הונדערט צװאַנציג! הײַנט „װעגעלעך“! זענען שוין געשטאַנען אַזוי שען, אַזוי פֿײַן, מיר האָבען געמײנט, אָט־אָט זענען זײַ דרײַ טויזענד קאַרבען! װיפֿיעל. מײנסט דו, שטעהען זײַ הײַנט? װעסט גאָר נישט טרעפֿען: פֿירהונדערט שמאַר-

דאָוועגצעס! ווי געפעלט דיר אַ קורס? ס'איז עק וועלט! אַז אַך און וועה איז וואַרשע, זיך שוין אויסגעפיינט: געטריבען, געטריבען און פּלוצים אין מיטען דרינען — נאַ דיר אַ חתונה! פון וואַנען נעהמט זיך דאָס איבער־קעהרעניש — ווייסט קיינער נישט: דער זאָגט דאָס, דער זאָגט דאָס. עס וואַכסט פון געלד, דאָס הייסט, פון דעם וואָס עס איז נישט דאָ קיין געלד. אויף דייטש רופען זיי דאָס אָן: „געלד מאַנגעל" און אויף אונזער לשון הייסט דאָס פשוט: „נישטאָ אַ פּרוטה". ווערסט דו דאָך מסתמא פרעגען: ס'טייטש, עס האָט זיך דאָך ערשט נעכטען געוואַלגערט אין אַלע גאַסען? תיקו, בלייבט אַ קשיא! נאָר ווי אַזוי די מעשה איז, שפּעגעלאַנטען זענען געוואָרען אָפּגעקאָכט און איך אויך בתוכם. איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, אויף פּייטערבורג פּעדרדיסט מיך נישט אַזוי ווי אויף וואַרשאָ. מילא פּייטערבורג גאָר נישט, געדט זיך פּאַוואָלינקע, אַלע טאָג פאַלט דאָרטען צוואַנציג־דרייסיג רובעל און גענוג; ס'איז חאָטש, ווי זאָגט ער, מעשה סוחר. וואַרשאָ — קיין יוד זאָל דאָס נישט קענען! — דאָס איז עפּיס אַ מין סדום, רחמנא לצלן: נישטאָ דער טאָג וואַרשאָ זאָל נישט געבען אַ רים מיט ק"ן, מיט רי"ש מיט שי"ן קערבלעך נידריגער, אַ פּאַטש נאָך אַ פּאַטש, אַזוי אַז מיר זענען דאָ אַלע געבליבען פּרילישעט, גאָר קיין צייט נישט געהאַט אפילו זיך אַרומצוקוקען! מיליאָנען קאָסט אונז אָפּ אָט דאָס וואַרשאָ, מיליאָנען! גוואַלד, וואו איז געווען אונזער שכל? הלואי וואָלט איך דיך געפאָלגט, זוגתי היקרה, וואָלט איך איצט אַרויסגעשטעלט דער וועלט דריי פייגען; בראָצקי וואָלט צו מיר נישט געווען גלייך! נאָר מסתמא הייסט גאָט אַזוי; ס'איז אַ פּנים נאָך נישט געקומען די רעכטע צייט... אַ שטיקעל גליק, וואָס מיין באַנקיר, לאַנג לעבען זאָל ער, מאָהנט מיך חאָטש נישט די עטליכע קערבלעך, וואָס איך בין איהם געבליבען שטעהן אין קאַנטאָר; אדרבה, ער האָט אויף מיר רחמנות. ער זאָגט מיר צו אַז עס וועט זיך אַביסעל פּערבעסערען די צייט וועט ער אפשר זעהן מיר „צושאַרען", איך זאָל אַרום איהם קאָנען אַ מאָל פּערדינען אַ קערבעל... נאָר דערווייל איז נישטאָ וואָס צו טהון. עס געהען אַרום אויף דער בערזע מתים. נישט קיין שפּעגעלאַנטען; מעקלערס דרעהען זיך אַרום פּוסט און פּאַס; ס'איז ביטער און פינסטער אַרום און אַרום; די „שפּעגעלאַציע", זאָגט מען, איז אָפּגעשטאָרבען, קאָן שוין תחית המתים נישט אויפשטעהן; נישטאָ צו וואָס זיך צו נעהמען, איך זאָל האָבען מיט וואָס, וואָלט איך מיך נאָך פּאָרט יאַקאָש דורכגעשלאָגען. איבערגעוואַרט די שלעכטע צייט; דער הימעל, ווי זאָגט ער, איז נאָך צו דער ערד נישט געפאַלען; נאַרישקייטען!

דאָס האַרץ זאָגט מיר, אַז עס וועט נאָך זיין וואָס צו טהון, גאָט לעבט און יעהופּעץ איז אַ שטאָדט; אַז נישט דאָס איז דאָס... נאָר וואו נעמט מען קלינגערס? ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „אַז מע האָט נישט קיין פינגער קאָן מען נישט שטעלען קיין פייג“... איך האָב מיך געפּרובט אָנמוטען אַ פּאָר מענשעלעך מכּח אַ גמילות־חסד'ל אויף אַ קליינער צייט, האָבען זיי מיר געשוואָרען, אַז אין שטאָדט איז איצט ענג אין געלד, אַפּילו גאָר ביי די גרויסע, איז ענג, ממש מע פאַלט מיט'ן פּנים צו דער ערד, מע ציהט זיך אויס פּאָר אַ גראָשען... השם יתברך זאָל עפּיס אַ נס טהון מיט מיר: גזלנים זאָלען אויף מיר אָנפאַלען און מיך הרג'נען, אָדער איך זאָל אַזוי שטאַרבען געהענדיג אין גאַס, וואָרום, זוגתי היקרה, איך קען דאָס שוין מעהר נישט איבערטראָגען! סטייטש, סטייטש! אַזוי פיין, אַזוי שען געשטאַנען אויפ'ן פּלאַץ! געהאַט ווי מע זאָגט אַ פולע היטעל — און פּלוצים נאַ דיר! און מחמת איך בין זעהר דערשלאָגען מאַך איך דאָס בקצור. איה״ש אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באַריכות, לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס מיר וואָס מאַכען די קינדערלעך זאָלען לעבען און ווי געהט דיר אין געזונד, און גריס שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: די וועלט זאָגט אַ ווערטעל, אַז נאָך אַ שׂרפה ווערד מען רייך. איך מיין, אַז נאָך אַזאַ מפּלה, ווי מיר האָבען דאָ אַצונד, קאָן מען ערשט מאַכען גאָלדענע געשעפטען. וואָרום ס'איז אַלס־דינג געוואָרען בחצי חנם. מע קאָן היינט מאַכען „האָסלעך“ מיט „פּרעמיעס“ אויף די בעסטע „פּאַפּירלעך“ כמעט אָהן געלד. איך זאָג נביאות, און קאָן דיר געהן שווערען, אַז ווער עס וועט איצט אַוועקגעהן קיין פּעטערבורג אָדער קיין וואַרשאָ עפּיס קויפען, וועט ער גליקליך ווערען? וואָרום נאָך אַלע מעשׂות קאָן איך מיך בערימען, אַז איך פערשטעה דאָס שפּיעל אין תוך אַריין: צו דער „שפּעגעלאַציע“ בעדאַרף מען האָבען נאָר דריי זאַכען: שׂכל, מזל און געלד. שׂכל, איז ברוך השם פאַרהאַן ביי מיר אַזוי פיעל וויפיעל ביי אַלע היגע שפּעגעלאַנטען, מזל איז ביי גאָט, און געלד? — געלד איז ביי די בראָצקעס.

ה׳ נ״ל.

XII.

(שיינה שיינדיל פֿון כּתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פֿון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אַז אייגענטליך וואָלט איך דיר בעדאַרפֿט שרייבען גאָר אַ סך, נאָר איך האָב דיר נישט וואָס צו שרייבען, עס האָט זיך שוין אויסגעלאָזט ביי מיר שטאָף, וואָרום וואָס וועט מיר אַרויסקומען, אַז איך וועל דיך שוין אַריינלעגען אין דער ערד אַריין חלילה לעבעדיגערהייד, עס וועט מיר דענן עפּיס העלפֿען? איך בין דאָך ניט בליומע־זלאַטע וואָס האָט ליעב "עסען מאַן"; איך וועל דיך נישט עסען, איך וועל דיר ניט זאָגען קיין קרום וואָרט, נישט איבערקערען די צונג אפילו, נאָר איין זאַך וועל איך ביי דיר פֿרעגען, אַ שלאַק זאָל אַריין אין מיינע שונאים'ס ביינער אַריין: זאָג, צי האָב איך דיר נישט געזאָגט פֿריהער, אַז עס וועט אַזוי זיין דער סוף? זאָג, צי האָב איך דיר נישט געשריבען די גאַנצע צייט: "אַנטלויף, זאָג איך, מענדיל, ווי פֿאַר פֿייער! וואָס טויג דיר, זאָג איך, שמאַטעס, פּאַפּירלעך? ווי די מאַמע זאָגט: "זיץ אין דערהיים, וועסט דו נישט רייסען קיין שטיוועל". פֿאָלגט ער מיך נישט! עס האָט איהם צוגעקאָוועט צו יעהופּעץ! ער איז גאָר די כפּרה נאָך די דאָרטיגע פֿיינע מענשלעך, די כפּרה מעגען זיי שוין זיין פֿאַר דיר און פֿאַר מיר און פֿאַר אונז אַלע און פֿאַר כל ישראל, נישט איך זאָל מיך פֿאַר זיי אויסציהען אַ גמילות חסד, געבען זאָל זיי גאָט גרינגע קריינק מיט מאַיאָוועס קדחת אויף אַ גאַנץ יאָהר! ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: "בעסער אָנקומען צו עלינו איידער צום בעסטען מענשען"... אויף דיר איז מיר אַ חדוש, מענדיל, דו ווייסט דאָך יאָ, וואָס אין די הייליגע ספרים שטעהט געשריבען: "מיט גוואַלד טהוט לעבען דער מענש און מיט גוואַלד טהוט ער שטאַרבען", היינט וואָס רעדסט דו נאַרישקייטען? כ'איז אַלסדינג פֿון גאָט, דו זעהסט דאָך ווי דער רבונו של עולם

פיהרט מיט דיר. עס זאל זיך דיר נישט גלוסטען קיין גרינגע פויגעלעך אין יעהופעץ! א יוד בעדארף הארעווען, פארשווארצט ווערען און געבען א ווייב ברויט! אט איז נחמיה אויך א לייטישער יונגערמאן, א יודע־ספר — לאם איך האבען אזא יאהר! פון דעסטוועגען טהו א קוק, ווי אזוי ער ווערד אויסגעריסען, פאהרט אויף אלע ידידים, געהט צו פוס, קריכט אין דער ערד אריין, הארעוועט ווי אנ׳אייזעל. עס קאן זיין, ער וואלט אפשר אויך געוואלט, אזוי ווי דו, ארומגעהן מיט׳ן שטעקעלע איבער יעהופעץ, אויך נישט טהון קיין האנד אין קאלטע וואסער, אויך האנדלען מיט שמות, אויך שליטלען זיך קיין בויבעריק און אויך קוקען ווי די יעהופעצער דאמעס שפיעלען דארטען אין דער גוטער שפיעל „פערדיל־מעדיל". האט ער אבער זיין איינענס א ווייב וואס זי הייסט בליומע־זלאטע. בליומע־זלאטע אז זי טהוט נאר איין קוק אויף נחמיה׳ן, נעמט איהם שוין אפ דאס לשון: ער פערשטעהט זי שוין אויפן וואונק. אנו לאז איהם גאט געבען אזא זין, ער זאל קומען למשל פון יארמעלינעץ און נישט ברענגען איהר קיין מענטעלע, קיין היטעלע, קיין זאנטיקעל, מיט צרות, מיט שלעק איהר אין הארצען! וואס זשע? אזוי ווי איך קום אפ נאר דערמיט וואס דו שרייבסט מיר אלע מאל: אט קויפסט דו מיר דאס, אט קויפסט דו מיר דאס — און ביז עפיס וואס — לאזט זיך אויס א בוידעם! נאר דו מיינסט אודאי, אז איך געה אויס נאך דיינע מתנות? איך דארף זיי אויף כפרות, דיינע בראשען מיט דיינע בארליאנטען! אבי לאם איך דערלעבען זעהן דיך געזונדטערהייד! עס גלויבט זיך מיר גאר ניט, אז דו לעבסט! היינטיגע נאכט האט זיך מיר גע׳חלומ׳ט די באבע צייטיל עליה השלום, פונקט אזוי ווי זי איז געוועזען, נישט געמינערט, דריבער וואלט איך שוין געוואלט דערלעבען זעהן דיך געזונדטערהייט און וואס פריהער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס היינט און אלע מאל

דיין באמת געטרייע פרוי שיינה שיינדיל.

ענדע פונ׳ם צווייטען בוך.

III.

מיליאנען.

(סוחרים, מעקלערס און שפעגעלאנטען).

„מילְיאָנען"

(סוחרים, מעקלערס, און „שפּעגעלאַנטען")

I.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ראשית בין איך דיר מודיע אַז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השי"ת זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פון'ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

והשנית זאָלסטו וויסען, אַז איך בין שוין אוים „שפּעגעלאַנט", כ'האָב אַ שפּאַס געטהון אויף דער „שפּעגעלאַציע", קיין יוד זאָל זי ניט קענען! זי האָט מיך אויסגעמוטשעט ווי אַ קדחת, מיך געמאַכט גרוי און אַלט! אַ ווערטעלע אויסצורעדען, וואָס מיר האָבען דאָ איבערגעטראָגען! עס איז געוואָרען אַ תל פון יעהופּעץ, איין איבערקעהרעניש אויף דער בערזע, חשך אין אַלע ווינקעלעך, ווי נאָך אַ מלחמה, נאָך ערגער ווי ניט היינט געדאַכט אין אַדעם! עס איז געקומען אויף אַלעמען אַ מפּלה, אַ בהלה. דער עולם האָט אָנגעהויבען שטאַרק צו באַנקראָטירען און איך אויך בתוכם. אַלע טאָג האָט זיך געלאָזט הערען אַ נייער אָנזועץ. אָנזועצען—איז גאָר אַריין אין דער מאָדע! וואָס דאַרפסט דו מעהר, גרויסע באַנקירען, בערען, האָבען אָנגעהויבען צו מאַכען פליטה. דעם ערשטען פּעטשאַטעק האָט געמאַכט יענער באַנקיר וואָס דורך איהם פלעגען מיר אַלע געהן מיט אונזערע „פּאַפּירלעך" קיין פּעטערבורג און קיין וואַרשאַ. איז אַ שעינעם

פריהמאָרגען קום איך אַריין אין קאַנטאָר, איך האָב געהאַט ביי איהם צו שטעקען מיט אַ פּאָר „מאַלצעווער“ און מיט עטליכע „פּוטיוויִלעווער“ אַקציעס וואָס איז איהם אַרויסגעקומען פון מיר אַ קליינער דעפערענץ. איך הויב מיך אָן נאָכצופרעגען וואו איז ער ערגיץ דער פריץ? זאָגט מען מיר: הלך לעולמו — ער איז שוין לאַנג אין אַמעריקאַ! הקצור ס'איז געוואָרען אַ געוואַלד, מע האָט זיך באַלד אַ נעם געטהון צו דער אייזערנער קאַסע און מע האָט געפונען דאָרט אַ פלעשעל טינט מיט איין אַלטען אָפּגעריבענעם גילדען און נאָך מיט אַ רעכעל דערצו. דער אַנדערער האָט איבערגעלאָזט אין דער אייזערנע שאַפע אַ גאַנצען פּאַק מיט אַלטע לוחות מיט עברי-טייטש פון שנת תרל"ג ביז היינטיגעם יאָהר, און איז אַוועק קיין ארץ ישראל. דער דריטער, גאָר אַ גרויסער באַנקיר, האָט נישט באַנקראָטירט, נאָר גלאַט נזוק ונהרג געוואָרען מיט עטליכע מיליאָן אין איין וואָך און איז געבליבען ביים נאָמען. נאָר די בראַצקע'ס זענען עפּיס מיט נסים אַרויסגעשפּרונגען גליקליך. איין מאָל פאַר אַלע מאָל, איך האָב אַרויסגעזעהן, אַז ס'איז ניט באַשערט, העלפט נישט קיין חכמות! אַ שטיקעל גליק וואָס איך האָב מיך בעצייטענס אַרומגעקוקט און האָב מיך אַ וואָרף געטהון אויף איין אַנדער פרנסה, אַ בכבודע פרנסה, היינו איך בין איצט געוואָרען אַ מעקלער, פשוט אַ מעקלער. טאַקי דאָ אין יעהופּעץ אויף דער בערזע. פאַרהאַן אין יעהופּעץ מעקלערס קיין עין־הרע אַזוי פיעל ווי שטערען אין הימעל, מיט וואָס בין איך ערגער פון זיי? דאַכט זיך איך האָב אויך הענד און פיס און אַ נאָז מיט אויגען גלייך מיט אַלע יודען, און אַזעלכע מיוחסים ווי איך איז דאָ אַסך, פון דעסטוועגען שטעהט זיי אָן נעמען דאָס שטעקעל און געהן מעקלערן. די גרויסע תורה, וואָס מע בעדאַרף דאָ האָבען? אַבי מע קאָן זאָגען אַ ליגען, און דערצו אַז מע איז נאָך אַ שטיקעל עזות פנים אויך, קאָן מען שוין זיין אַ מעקלער, און אדרבה וואָס מעהר ליגנער און וואָס מעהר עזות פנים איז אַלץ מעהר מעקלער: מעגסט מיר גלויבען, פאַרהאַן דאָ אין יעהופּעץ מעקלערס, וואָס קאָטאָרי ביי אייך אין כתריליעווקע וואָלט זיי אָנגעשטאַנען זיין בעהעלפערס אָדער בעלי־עגלות, זיי קאָנען זיך קוים חתמ'נען, און פון דעסטוועגען זעהסט דאָך, ווי זאָגט די מאַמע דיינע: „אַז גאָטט וויל שיסט אַ בעזעם“. מע בעדאַרף נור אָנטהון אַ ווייס העמד מיט אַ שענעם קאַפּעליש, קריכען, שמעקען, האַפּען אַ וואָרט, אַלויף אַהער אַ שפּרונג אַהין — „פּאָזשאַלעטי קאַרטאַזש!“ „קאַרטאַזש“ הייסט מעקלעריי, „שהיטה־געלד“. אַז איז דאָס אַ זיסער גראָשען, אָט דאָס „קאַרטאַזש“! אָהן קאָפּ־

דרעהעניש, אָהן בויבוועהטאָג! אָט האָב איך געחאַפּט ערשט נעכטען אַ פופציגער „קאַרטאַזש“, זאָל מיך אַזוי וויסען אַ בייזע וועטשערע מיט דיר אינאיינעם ווי איך ווייס פאַר וואָס! איך האָב געמאַכט צעהנטויזענד פוד צוקער גרינג, נאָך גרינגער ווי אויסרויכערן אַ פּאַפּיראָס, דאָס הייסט געמאַכט האָבען אַנדערע, נאָר איך בין אַריינגעשפּרונגען אין מיטען. הקצור, איך האָב מיט גאָטס הילף געחאַפּט אַ פופציגער! אַז גאָט העלפט, עס געהט אַוועק אַזוי איין האַלב יאָהר, שטעל איך מיך צוריק אויף די פיס און ווער דער אייגענער ווי פריהער, וואָרום ביי אונז אין יעהופּעץ שפּיעלט דאָס געלד די גרעסטע ראָלע; דער מענש אַליין איז בלאָטע, יחוס וויל מען דאָ נישט וויסען. מעגסט זיך זיין ווער דו ווילסט און וואָס אין דער קאָרט — אַבי געלד! און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור. אי״ה אינ׳ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער זאָלען לעבען און שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאַר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: שרייב מיר, איך בעט דיך, וואָס האָרכט זיך זיך עפּיס ביי אייך, צי געהען רעגענס, און וואָס מאַכען די בערעקעס און צי ס׳איז פאַרהאַן עפּיס אַ סך זשוקלעך? איך בעדאַרף דאָס זעהר נויטיג וויסען און וואָס גיכער!

הנ״ל.

II.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, מיין זיס לעבען, א מיתה־משונה, א חלי־רע, אויף מיינע שונאים! דו רוצח, דו טיטום, דו גזלן איינער, דו ווייסט אז דיין וויב איז געלעגען טוידט־קראנק, נאך דער רעפעראציע וואס דער שענער דאקטאר האט מיר געמאכט, אויף דיינע יעהופעצער בעלי־בית'טעס געזאגט געווארען, אז קוים וואס איך פלאנטע מיט די פיס, און די קינדער דיינע, האב איך צו טהון מיט זיי, צייהנדלעך, העלזלעך, בייכלעך, — דיפטעריט מיט שלעק מיט צרות אויף מיינע שונאים'ס קעפ! ווי אזוי שווייגט מען אפ אזא צייט און מע שרייבט נישט אריין קיין בריוועל? ממה נפשך: ביזט דו געשטארבען — שרייב, אלא דו לעבסט נאך, בעדארפסט דו דאך אוודאי שרייבען! נאר גיה טענה זיך אויס מיט א חושים, ווי זאגט די מאמע מיינע זאל טאקי לעבען און געזונד זיין: „גיבער וועט זיך א שכור אויסניכטערן, איידער א נאר וועט קליגער ווערען". מאל דיר, אז אך און וועה, אז שיינה־שיינדיל־ברוך־הערש־לאה־דוואסים בעדארף האבען א מאן א מעקלער! נאר ס'איז אבער אלץ כדאי: זיין א מעקלער, א בייגעל־טרעגער, א הונט־שלעגער — אבי אין יעהופעץ, איינגעזונקען זאל דאס ווערען! היינט שרייבסט דו מיר אז דו האסט געחאפט א פופציגער ביי דער איצטיגער שענער פרנסה דיינער און דו האפסט, אז דאס חאפסט דו אלע טאג א פופציגער. נישט אלע מאנטאג איז פורים. דו מיינסט, ס'איז דיר דאס אמאליגע אדעסער „לאנדאן", מיט די „פאפירלעך", מיט די „פיפערנאטערס" מיט די אלע איבעריגע גליקען דיינע, וואס ליגען מיר נאך עד היום אין טעם? נאר איינער, עס וועט דיר פופציג מאל ארוים די אויגען פונ'ם קאפ איידער דו וועסט דערלעבען זעהן דעם אנדערן פופציגער! און אויסערדעם גלויב איך עפיס גלאט ניט אן די יעהופעצער פערדינסטען, וואס הויבען זיך אן תמיד מיט א גליק און לאזען

זיך אויס מיט אַ בוידעם. און וואָס דו שרייבסט מיר, אַז דו ביזט גליקליך וואָס דו ביזט ניט אַראָב פונ׳ם זינען, זאָג איך דיר אַז פון דיינע דבורים זעה איך דאָס ניט אַרויס; עפּיס רעדסט דו מיר ניט צו דער זאַך. דו פרעגסט זיך נאָך אויף בערעקעס און ציִ עס געהען ביי אונז רעגענס? וואָס דען האָסט דו געוואָלט, — עס זאָל זומער לעבען שיטען אַ שניי? און וואָס געהער זיך אָן מיט אַ מאַנסביל בערעקעס? און וואו האָסט דו הײַנט בערעקעס? ביי אונז קאָכט מען אַ באָרשט פון ראָסעל, אָדער פון שטשאַווע, בערעקעס איז ערשט העט־העט אַרום סוכּות! הײַנט פרעגסט דו זיך עפּיס נאָך אויף זשוקלעך? וואָס פאַר זשוקלעך אויף דיר? נאַ דיר גאָר זשוקלעך! קאַרג האָט מען פון די וואַנצען, דאַרפען מיר נאָך זשוקלעך! נו פרעג איך דיך אַליין, אין יעהופּעץ זיצסט דו, צוקער מאַכסט דו, פופציגערס חאַפּסט דו, — פעהלט דיר נור בערעקעס, רעגען און זשוקלעך! ביזט עפּיס אַ מבין דערויף? נאָר די מאַמע זאָל טאַקי לעבען און געזונד זײַן זאָגט זעהר גלײַך: „אַ משוגענער שלאָגט פרעמדע פענסטער, נישט קיין אייגענע“... לבן פאָלג מיך מענדיל, וואַרף אַוועק די נאַרישע וועלט, און אויב דו האָסט נאָך עפּיס פונ׳ם פופציגער נעם און קום צו־פאָהרען אַ היים, און אויב ניט וועל איך דיר אַרויסשיקען אויף דער הוצאה, דערמאָהן דיך, אַז דו האָסט אַ ווייב ביז 120 יאָהר און קלײַנע קינדער, וואָס קוקען אַרויס אויף דיר אַלע טאָג, און לאָז די וועלט אויפהערען צו טהון מיט מיר און לאָז מיר אויפהערען ברענען מײַן פנים, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דײַן באמת געטרײַע פרוי

שיינה שיינדיל.

יאָ פאַר וואָס פרעגסט דו ניט. וואָס הערט זיך עפּיס אין דערהיים? אַ פנים עס אַרט דיך ווינציג וואָס, וואָס די מאַמע מײַנע האָט אָבגעלאָזט דעם שדוך מיט מײַן שוועסטערל? דו מײנסט, איבער געלד האָט זיך דאָס צעגאַנגען? געלד איז אַ חוץ אַ מעשה, נאָר גענומען האָט זיך דאָס דערפון, וואָס דער מחותן איז דאָ געוועזען אויף שבת, האָט זיך מיט איהם די מאַמע צעווערטעלט, איהם געגעבען אָנצוהערעניש, אַז ער שטאַמט פון קצבים, געזאָגט אַ ווערטעל, אַז פון איין אָקס קאָן מען מעהר ווי אָק־סענפלייש ניט פערלאַנגען ובדומה אַזעלכע שטעכווערטלעך, איז ער גע־קומען אַהיים, אַ מכה איהם, און האָט אָבגעשיקט די תנאים, און דערווײַלע איז נעבעך בחמה־ריינדיל דאָס דריטע מאָל „אויס כלה און ווידער אַ מויד“.

III.

(מנחם-מענדיל פון יעהופּעץ צו זײן װײב שײנה-שײנדיל אין כּתרילעװקע).

לזוגתי היקרה הצנועה ההכמה מרת שײנה שײנדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערכען אײנס פונ'ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זײ װיסען, אַז דו האָסט ניט רעכט צעקײעט װאָס איך האָב דיר געשריבען. זאָלסט גאָר קײן יסורים ניט האָבען װאָס איך בין געװאָרען פון אַ שפּעגעלאַנט אַ מעקלער, ס'איז גם זו לטובה. איך בין נישט אײנער אין יעהופּעץ. פאַרהאַן בײ אונז קײן עין-הרע אַ סך מעקלערס, מעקלערס פון צוקער, מעקלערס פון אַקציעס, מעקלערס פון ברויט, מעקלערס פון געלד, פון הײזער, פון אימעניעס, פון װעלדער, פון מאַשינעס, פון בערלינעס, פון קלעצער, פון פאַבריקעס, פון זאַװאָדען, פון באַהנען, און װאָס אַ מויל קאָן אויסרעדען און װאָס דאָס האַרץ פערגלוסט — איז דערויף דאָ אַ מעקלער... עס װערד דאָ נישט געמאַכט קײן שום געשעפט אָהן אַ מעקלער. און יעדער מעקלער קומט אָן צום אַנדערן מעקלער, װאָרום ד ע ר מעקלער האָט אַ קונה און י ע נ ע ר מעקלער האָט אַ מוכר, קומט דאָס אויס אינאײנעם אַ זיװוג; הײנט מאַכט זיך אָפּט, אַז צו איטליכען מעקלער טשעפּען זיך צו נאָך צװײ דרײ מעקלערס, טהײלען זײ זיך אַלע מיט'ן „קאַרטאַזש" חלק כּחלק, און אַז מע קאָן זיך ניט אײנטהײלען מיט די חלקים, איז אָדער מע פערלאָזט זיך אויף מענשען, אָדער מע טהוט װי מע פלעגט טהון אין אַדעס. דאָס הײסט מע „קאָמפּעזירט" מיט פּעטש... הײנט פערשטעהסט דו שוין דעם ענין המעקלערײ? נאָר די גרעסטע מעקלערס פון אַלע זענען די צוקער-מעקלערס, װאָרום אַלע צוקערן געהען דורך זײערע הענד, זענען זײ מאסף ממון, פאָהרען מיט אײגענע קאַרעטעס, זיצען אין בויבעריק אויף דאַטשעס, שפּילען אין קאָרטען און האָבען „סאָדערזאַנקעס מיט שאַנשענטקעס"... הכּלל איך האָב אַרויסגעזעהן, אַז מעקלערײ איז דאָס בעסטע געשעפט, װאָרום װאָס האָט אַ מעקלער אײנצושטעלען? ממה נפשך האָב איך געטראָפען, װעט יענער פערדינען געלד, אָלא ניט, װעלען מיר בײדע ליגען אין דער ערד! אמת דו ביזט גערעכט, נישט אַלע

טאָג חאַפּט מען פּופּציגערס, איך האָב פון דעם ערשטען געשעפּט אָן לעת עתה מעהר נישט געמאַכט גאָר נישט, און דער פּופּציגער איז צעקראָכען געוואָרען אין איין כהרף עין, ווארום אַ בעל־חוב בין איך געווען אַז די האָר זענען נישט מיינע, און אַ פּאָר קערבלעך האָט איך צעטהיילט גמילות חסדים, און איך זיץ שוין ווידער אָהן אַ גראָשען. נאָר וואָס דענן? איך האָף אַז איך וועל אם־ירצה־השם מיט'ן אויבערשטענס הילף מאַכען אַ געשעפּט אין גיכען און דערמאָלט וועל איך דיר צושיקען עטליכע קערבלעך דורך איין אָנווייזונג. און וואָס איך פרעג דיך מכח רעגענס איז אַ פּשוטער שכל: ווייל צוקער, פערשטעהסט דו, מאַכט מען דאָך פון בעריקעס, און בעריקעס בעדאַרפען האָבען רעגען, אַנדערש קאָנען זיי ניט וואַכסען. לכן פרעג איך דיך, צי עס געהען ביי אייך אָפטער רעגענס. נאָר הלוואי זאָל גאָט געבען, אַז קיין רעגען זאָל בעסער נישט געהן, און די זשוקלעך זאָלען עסען די בעריקעס אויף וואָס די וועלט שטעהט, ווארום ווי באַלד אַז עס וועט ניט זיין קיין בעריקעס, וועט דאָך ניט זיין קיין צוקער, און אַז עס וועט ניט זיין קיין צוקער, וועט צוקער זיין מיט גאָלד גלייך, וועלען די „שפּעגעלאַנטען" מאַכען געשעפטען, די מעקלערס וועלען פערדינען געלד און איך אויך בתוכם. און מחמת איך בין פאַרנומען און איך האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקצור. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

ע י ק ר ש כ ח ת י : וואָס דו שרייבסט מכח דיין שוועסטערל, איז אויב זי איז נאָך נישט קיין כלה האָט איך פון אידהערטוועגען אַ חתן איין אַנטיקעל, טאַקי פון היגע און דוקא אַ בחור, חאָטש אפילו נישט קיין יונגער, טאַקי רעכט אין די יאָהרען, שוין מיט אַ גרויליך בערדעל. קיין גביר איז ער ניט. נאָר אַ מלאכה אין דער האַנד האָט ער, היינו ער איז אַ מעקלער און רייבט זיך אַרום צוקער. אָט דער שדוך איז פּאַר איהר אָנגעמאָסטען, ווייל דער בחור איז זעהר אַ שטילער בחור. אויב עס לעגט זיך דיר אויפ'ן מח, קלאַפּ מיר אַ דעפּעש, אָדער שרייב מיר אַריין אַ אָטקריטקע, וועל איך מאַכען מע זאָל זיך צענויפפאָהרען.

הנ״ל.

IV.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, וואס עס האט זיך מיר געחלומט יענע נאכט און היינטיגע נאכט און א גאנץ יאהר זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ! א גדולה אויף דער באבע — אז עס וועט ניט געהן קיין רעגען, וועט ניט זיין קיין בערעקעס, און אז עס וועט ניט זיין קיין בערעקעס וועט ניט זיין קיין צוקער, און אז עס וועט ניט זיין קיין צוקער, וועט ער דאמאלס פערדינען געלד; פונקט די מעשה מיט'ן ציגיינער און מיט'ן בער! און וואס וועט זיין, מענדיל, אז איך וועל דיר אנזאגען א בשורה, אז ביי אונז גיסען אלע טאג שלאקס רעגענס, און די בערעקעס וואקסען מיט רוחות און קיין זשוקלעך איז ביי אונז נישטא, חוץ וואנצען מיט טאראקאנעס—וועט דיר שוין זיין גרינגער? גאט זאל מיר טאקי אזוי העלפען ווי איך האב דאס געוואוסט פריהער, אז פונ'ם פופציגער האסט דו שוין א גוט־אויג. נישט קיין געלד. איך האב געוואוסט פריהער, אז דו וועסט גיכער צעטרענצלען די עטליכע קערבלעך אויף גמילות חסדים, איידער נעמען אויפ'ן קאפ אז דו האסט א ווייב ביז 120 יאהר. גמילות חסדים? קרענק וואלט איך זיי געגעבען מיט צרות מיינע, ווארום אז דו וועסט בעדארפען צו זיי אנקומען מיט א גמילות חסד, וועסט דו זעהן, אז קיינער וועט ניט זיין אין דערהיים, ווי זאגט די מאמע: א „נעמערעוועער איז ניט קיין געבערעוועער און א גוטער ברודער איז נאר ביז צו דער קעשענע"... נאר ווער איז שולדיג ווען ניט איך אליין? א קלייניגקייט, מע גיט אזוי נאך א מאן! ער ווייסט דען וואס צו טהון פאר גרוים ראסקאש? ער דרעהט זיך דארט ארום אין יעהופעץ ווי א גראף, עס פעהלט איהם נור רעגענס מיט זשוקלעך, און איך ליג דא ווי א הונד בעגראבען, שלים־שלימזל אויף יעדען טריט! געהט א קינד, משה הערשעלי ברעגען זאל

ער, פֿאַלט דאָס און האַקט זיך איבער אַ ליפּ; האָב איך אַ פֿינגערל מיט שפּריצלעך, גנבה'ט דאָס אַוועק בײַ מיר די דינסט — עס געהט קיין עין-הרע פֿון אַלע זײַטען, ווי זאָגט די מאַמע: „קומט אָן דאָס גליק, גיט אויס די פֿאַמעניצע״... נו בין איך נישט גערעכט געוועזן וואָס איך האָב דיר געזאָגט, אַז ניט אַלע מאָנטאָג איז פּורים און אַז קיין פּופּציגערס וואַלגערן זיך נישט? און מכּה דעם שענעם שדוך, וואָס דו לענגסט פֿיר פּאַר מײַן נחמה ברײַנדלין, מעג ער זיצען דאָרטען אין געהאַקטע וואונדען, דער אַלטער בחור דײַנער מיט דער גרויער באָרד; ניט דערלעבען וועט יעהופּען, אַז מיר זאָלען פֿון דאָרטען אַ שדוך טהון! מע רעדט איהר ווייסט דו וועמען? טאַקי דעם ערשטען חתן איהרען; ער האָט זיך מיט'ן ערשטען ווײַב געג'ט און איצט שדכנט ער זיך ווידער אַ מאָל צו מײַן שוועסטערל. זי איז איהם אַ פּנים שטאַרק געפֿעלען, דעם שאַרלאַטאַן! נאָר ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „גלײַכער מיט אַ היימישען גנב איידער מיט אַ פֿרעמדען רב״... און ווי באַלד דער שדוך וועט ווערען, אַזוי שטעלט מען באַלד אַ חופּה, און לאָם איך זעהען, אַז דו וועסט ניט קומען צו נחמה ברײַנדלין אויף דער התּונה, ווי עס ווינשט דיר פֿיעל גוטס און אימער גליק דײַן באמת געטרײַע פֿרוי

שיינה שיינדיל.

אונזער קאָפּיל, האָט זיך ווידער אַ מאָל געזאָגט דעם פּסוק אָנגעזעצט אָפּשר דרײַ הונדערט קערבלעך און איז שוין ווידער אַ בּטוח אין שטעדטעל. און בעריל דעם פֿעטער מנשה'ס האָט ווידער אַ מאָל געטראָפֿען אײַן אומגליק, ער איז אָפּגעברענט געוואָרען אָפּשר אויף אַ הונדערטער אין נעמט עם דריטהאַלבען הונדערט קאַרבען; נאָר מיר דאַכט, אַז דאָס איז שוין בײַ אונז די לעצטע שׂרפֿה אין שטאָדט, וואָרום ס'איז אַסברה, אַז די חברה „יאַקער״ האָט שוין אויפגעהערט סטריכירען יודישע הייזער מיט יודישע קלייטען אין כּתרילעווקע. און מרים בײַלה האָט זיך מישב געוועזן וואָס טויג איהר אַ פּאַרוק, אַמעהר וועט זי געהן פֿאָרמאַלנע מיט די האָר; גלײַכט זיך צו אונזער גביר'ס שנור, אַ מכּה זיי, וואָס שפּיעלען מיט יונגע לײַט אין קאָרטען, נאָר איך האָב פֿײַנד יענעם צו בערעדען ווי זאָגט די מאַמע: „האָב אין זינען זיך, וועסטו פֿערגעסען אין יענעם״... און שרײַב מיר למען השם וואָס הייסט דאָס „שאָרעזאַנקעס״ מיט „שיינזישעטקעס״, וואָס איז דאָס און אויף וואָס דאַרף מען דאָס?

V

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זיי וויסען, אַז דו האָסט געטראָפען, דאָס צוקער־געשעפט איז פאַר מיר טאַקי קיין געשעפט נישט: ערשטענס, איז פון די גרויסע צוקערמעקלערס נישט אויסצושטעהן; איידער מע טהוט זיך אַ ריהר, פליהט אונטער דער גרעסטער פון אַלע צוקערמעקלערס און חאַפּט אויס פון אונטער די הענד, חאָטש ער איז אַ גרויסער גביר, און געה לאָז איהם צום „ונתנה תוקף". וועסט דו דאָך פרעגען היתכן? וואו איז יושר? זאָלסט דו וויסען, אַז אַזעלכע קשיות אין יעהופּעץ פרעגט מען נישט; יושר איז דאָ נישט קיין מטבע; קיין „צוליעב" מיט קיין „רחמנות" איז דאָ נישטאָ; דאָס איז איין מאָל אַוועק. צווייטענס, פרעג איך דיך, וואָס איז דאָס פאַר איין עסק אָט דאָס צוקער־געשעפט, אַז טאָג ווי נאַכט בעדאַרפסט דו קוקען אויפ׳ן הימעל און בעטען גאָט, אַז אַ טאָג זאָל געהן אַ רעגען און אַ טאָג זאָל נישט געהן קיין רעגען? הכלל, איך האָב אַרויסגעזעהן, אַז דער עסק איז נישט פאַר מיר; מע בעדאַרף זיין אַ גרויסער עזות־פּנים, דעם לוח מאַכען מיט דער בלאָטע, און דעם שפּעגעלאַנט איינדרינגען, אַז ער פערשטעהט נישט פון דאַנען אַהין, און אַזוי לאַנג רעדען, ביז עס זאָל איהם נמאס ווערען הערענדיג און עס זאָל איהם בעשלאָגען אַ קאַלטער שווייס... איין גאָט איז אָבער יודע דעם אמת, אַז איך קאָן דאָס נישט, איך האָב ליעב צו פערדיענען אַ קערבעל בכבוד. מיט גאָטס הילף, איך האָב איצט אַ געשעפט אין די הענד ווייס איך אַז ס׳איז אַ געשעפט; היינו איך געה אַרום געלד, איך מאַך הלוואות, שקאָנטע, דאָס הייסט, איך לייה און פאַרלייה געלד אויף וועכסעלעך, דאָס הייסט איך שקאָנטיר דער וועלטס וועכסלען, און דווקא אויף בעלי־בתישע פּראָצענטען, ווי זאָגט ער, ווינציגער פערדיענט אַבי געשלאָפען רוהיג. דאָס איז אַזאַ מין עסק, וואָס מע גיט דיר אָפּ כבוד פון אַלע זייטען, וואָרום אַז מע בעדאַרף האָבען די

קלינגערס, ווערד מען ווייך ווי טייג, מע קריכט אין דער ערד אריין און מע זאגט צו דעם מעקלער גילדענע בערג... אט האט מיר גאט צוגע־שיקט איינעם א געוועטשניטער פון באַרדיטשעוו, איך האב מיך מיט איהם באקענט אויף דער אכסניא וואו איך שטעה — א זעלטענער יונגער־מאן מיט א גילדענעם כאראקטער. ער זאגט מיר צו, אז אויב איך מאך איהם היע א קרעדיט פון א צעהן־פונפצעהן טויזענד קערבלעך, וועט ער מיך אזוי שען בעפרידיגען. אז איך וועל פערשפארען זיין א מעקלער... און הגם איך האב איהם ביז אהער קיין געלד נאך נישט געקריגען, נאר צו גאט א האפנונג, אז איך וועל אם־ירצה השם מיט גאט'ס הילף געוויס קריגען... אלע מעקלערס וואס דרעהען זיך דא ארום געלד, ווערען גליקליך, פאהרען ארוים מיט אייגענע פערדלעך. איין אייגען פערד־און־וועגעלע, זאלסט דו וויסען, איז א סגולה צו פרנסה, ווארום דא, אין יעהופעץ, האט מען פאר א שען פערד־און־וועגעלע א סך מעהר דרך ארץ ווי פאר א מענשען... און מחמת איך בין פארנומען און האב קיין צייט ניט, מאך איך דאס בקיצור. אם־ירצה השם אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואס דו שרייבסט מכח קאפיל'ס אנזעץ האט דאס ביי מיר א שענעם פנים קעגען די היגע אנזעצען! א סוחר, וואס האט נאך ניט אנגעזעצט קיין דריי מאל, הייסט דא גאר קיין סוחר ניט. א מאל פלעגט דא זיין א מאדע, אז איין אנזעצער האט געמוזט מאכען איין אפטריט; היינט איז שוין געווארען אוים מאדע אנטלויפען. דא הייסט דאס גארניט „אנזעץ"; דא הייסט דאס „ער צאהלט ניט", דאס הייסט ער וויל ניט צאהלען און רוף מיך קנאקניסעל! — און וואס דו פרעגסט זיך נאך וואס באדייט „זאדערזאנקעם מיט שאנשענעטקעם"? אויף לשון־קודש הייסט דאס „פלגשים" און בלשון אשכנז רופט מען דאס „קעפסווייבער". נאר מעגסט מיר גלויבען בנאמנות, אז עם קריכט מיר אין דער לינקער פאה...

הנ"ל

VI.

(שיינה־שיינדיל פון כתריל'עווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַ"ל נאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגע'.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז פון דיינע זיסע בריוולעך האָב איך שוין, כ'לעבען, אַ געשוואָלען האַרץ, געשוואָלען זאָלען ווערען, די שונאים ווי אַ באַרג. אָט ערשט ביזט דו, דאַכט זיך, געווען אַ צוקערמאַכער, פלוצים גאָר אַ בעל הלוואה, — וואו האָסט דו גענומען געלד? און אַז גאָט האָט דיר שוין יאָ אַמאָל געהאָלפען עטליכע קערבלעך, בעדאַרפסט דו זיי טאַקי צעפלעכטען אין דער גיך? האָסט דאָך מיר אַליין ערשט ניט לאַנג געשריבען, אַז ווי באַלד עס פאַלט דיר אַריין אַ ביסעל געלד, אַזוי חאַפּסט דו און שיקסט מיר אַרויס דורך איין אַנווייזונג. וואו זענען דיינע ווערטער? נאָר די מאַמע זאָל לעבען און געזונד זיין איז טאַקי גערעכט; זי זאָגט מיר: „טאָכטער מיינע, פון דאָרט קיין געלד זאָלסט דו גאָר נישט וואַרטען, וואָרום פונ'ם בית־עולם צוריק טראָגט מען נישט, ובפרט, זאָגט זי, פון דער שענער לייטישער שטאָדט יעהופּעץ, ברענען זאָל זי! איך האָב דיר שוין, זאָגט זי, לאַנג געזאָגט דאָס ווערטעל: „היט מיך גאָט פון באַרדיטשעווער נגידים, פון אומעניער חסידים, פון קאָנסטאַנטינער משרתים, פון מאָהליווער אַפּיקורסים, פון קאַמעניצער חאָדאָטאַיעס, פון יעהופּעצער הולטייעס..." זאָג אָפשר, אַז זי איז אומגערעכט? נאָר וואָס גערט איהם אָן אַ ווייב וואָס גערט איהם אָן קינדער? טאָג ווי נאַכט, טאָ דאָס, טאָ דאָס קאַרג האָט מען געהאַט צו טהון פאַר אַ יאָהרען ניט היינט געדאַכט מיט דער קאָפּיקע, וואָס מיר האָבען געמיינט, אַז משה הערשעלי

האט איינגעשלונגען, איז ער זיך מישב יענע וואך (נור א רוח ניט קיין קינד!) און טראגט זיך שיער נישט אפ אויף יענער וועלט. געוועזן געזונד און שטארק. פלוצים — איך זעה מיין קינד איז אוים קינד; האלט דאס קעפעל אויף א זייט און שרייט נישט מיט זיין קול. „וואס איז דיר, זוהנעניו, גאלד מיינער, זאג וואס טהוט דיר וועה?" ווייזט ער מיט'ן הענדטעל אויפ'ן לינקען אויער און שרייט; איך שטיק איהם, איך קוש איהם, איך קנייפ איהם, איך האלז איהם — ער האלט אין איין שרייען. ערשט אויפ'ן דריטען טאג האב איך געבראכט דעם דאקטאר, פרעגט ער מיך, דער חכם, צי האב איך געקוקט דעם קינד אין אויער אריין? זאג איך: נישט נור געקוקט, איך האב שוין אפילו געדרילעוועט מיט א שפיזעל און מע זעהט נישט גאר נישט! פרעגט ער מיך: וואס האבען מיר געגעסען היינטיגען שבת? זאג איך: וואס עסט מען ביי יודען שבת — רעטיך, ציבעלקעס, פעטשאי, קוגעל — וואס ווילט איהר נאך? זאגט ער צו מיר: אפשר האט איהר געקאכט פאסאליעס, אדער ארבעס, אדער איין אנדער מין אויבסט? זאג איך: ס'איז א משל! אז מיר האבען געגעסען ארבעס, דעריבער בעדארף דאס קינד האלטען דאס קעפעל אויף א זייט און שרייען? מאכט ער צו מיר: ווי באלד איהר האט געהאט אין שטוב ארבעס, האט זיך אייער קינד מסתמא געשפיעלט מיט'ן ארבעס רוועהייט אזוי לאנג, ביז ער האט אויף קאטאוועס אריינגעלעגט זיך איין ארבעסעל אין אויער אריין, האט דאס ארבעסעל אנגעהויבען ביים קינד אין אויער צו שפראצען און צו וואכסען... בקצור ער האט געבראכט צו טראגען א גאנצע מאשין, אפגעמוטשעט דאס קינד נעבאך א האלבע שעה און האט ארויסגענומען פונ'ם אויער א גאנצע זשמעני מיט ארבעס! נא דיר נאך, טאמער איז קארג! די גאנצע וועלט פרעסט ארבעס צעזעצטערהייט און גאר ניט, און ביי מיר בעדארף זיין מיט נסים, ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „א שלים־מזל פאלט אויף גראז און צעשלאגט זיך די נאז". לכן, בעלי היקר, וואס טויג דיר הלוואות, האבען צו טהון מיט בארדיטשעווער שווינדלערס, אנזעצערס, נעם צונויף בעסער די עטליכע קערבלעך און קום צו פאהרען א היים, וועסט געפינען דא אויך א געשעפט, ווי זאגט די מאמע: „פאר געלד קריגט מען אללעס חוץ קדחת". ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

ווייסט דו, וואס איך וועל דיך בעטען, מענדיל? שרייב מיר נישט

פון דײַנע יעהופּעצער שאַרלאַטאַנעם מיט זײַערע קעפּסװײַבער — איך װיל נישט האָרכען זײַער טרפהנ'עס נאָמען אפילו. לאָזען זײ דיר דאָרטען ברענען אויפ'ן פײַער! הער בעסער, װאָס בײַ אונז האָט זיך פּערלאָפּען פאַר אַ מעשׂה: לוי משה מענדים זוהנדעלע, „באָריש" רופט מען איהם, נאָכ'ן זײדען רב בערישעל עליו השאָלעכץ, אַ טהײַערער שײַגעץ, ער מעג זײַן די כפּרה פאַר אונזער משה הערשעלי'ן אַלע מינוט, איז זיך מישב יענע װאָך און קומט אַרײַן מיט צװײ שמשים צו ליבע משה מרדכי'ס אין קלײט אַרײַן און רופט זיך אָן צו ליבעס טעכטערל פּײַגעלען („פאַניטשקע" האָט זי זיך גאָר אַ נאָמען געגעבען!): „פאַניטשקע, נשמה מײַנע, װײַז נאָר אַהער אַ פינגער!" געהט פאַניטשקע און װײַזט אַ פינגער, נעמט ער און טהוט איהר אָן אַ פינגערעל און רופט זיך אָן צו די שמשים: „זײַט עדות, רבותים, אַז איך האָב זי מקדש געװען כדת משה וישׂראל!" איז געװאָרען אַ גװאַלד, אַ ליאַרעם, אַ געפּילדער. ליבע איז געפאַלען חלשות, די גאַנצע שטאָדט איז זיך צונויפגעלאָפען אויף זײַער בײז װאונדער, עס האָבען זיך אַרײַנגעמישט מענשען, מע איז געלאָפען צום רב, זאָגט דער רב, ער מוז איהר געבען גט: זאָגט אָבער פאַניטשקע, אַז זי װיל ניט קײַן גט, זי איז אין איהם פאַרקאָכעט שוין פון לאַנג, אַ בײז פאַרליאַפּעניש בײַ זײ, אײַן אָפּגערעדטע זאַך נאָך פון אַמאָל — װאָס זאָגסט דו אויף איהר טאַטען? זאָל ניט זײַן מײַנע צרות אויף זײַער קאָפּ?

VII.

(מנחם-מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתריליעווקע)

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל האָרכען אײנס פונ׳ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אָמן

והשנית זיי וויסען, אַז דאָס געלד-געשעפט איז אַ קבצנישער עסק. הלוואה איז אפילו נישקשה, נאָר וואָס דען? אַז גאָט העלפט מיט אייגען געלד נישט מיט פרעמדס; מע לויפט און מע לויפט און ס׳איז אַרויס-געוואָרפען! אַז אַך און וועה איז שוין דעם, וואָס באַדאַרף אָנקומען צו דער לאַסקע פון די היגע בעלי-הלוואות, די אַלע באַרדיטשעווער, די וויניצער און די שפּאָלער פּראָצענטניקעס, וואָס וואַכסען אָהן רעגען, ווי קראָפּיווע... און אפילו די גרויסע שוין, כלומר׳שט די באַנקירען, איידער אָנקומען צו זיי איז אויך גלייכער שוין זיצען אין דערהיים און שניידען „קאָמפּאָנעס"... הכלל איך האָב אַ שפּײַ געטהאָן אויף דעם געלד-געשעפט און האָב מיך גענומען צו הײַזער. וואָס עפּיס צו הײַזער? ווייל דאָ, אין יעהופּעץ, איז הײַנט געוואָרען אַ נײַע „שפּעגולאַציע" — הײַזער. דו קעהרסט אוודאי מיינען, אַז אין יעהופּעץ קויפט מען אַ שטוב אַזוי ווי בײַ אײַך אין כתריליעווקע? האָסט דו אַ טעות. דאָ אין יעהופּעץ אַז מע קויפט אַ שטוב טראָגט מען זי באַלד אַוועק אין באַנק און מע נעמט אויף איהר געלד, נאָכדעם פערזעצט מען זי און מע נעמט נאָך אַ מאָל געלד; נאָכדעם פּאַרדינגט מען די דירות און מע נעמט ווידער אַ מאָל געלד. הכלל, מע קויפט אַ שטוב אָהן אַ גראָשען געלד און מע ווערד למזל אַ בעל-הבית. ווּעסט דו דאָך פרעגען, ווי באַלד אַזוי, קאָן דאָך איטליכער האָבען אַ שטוב? איז דער תירוץ: וואו נעמט מען אײן אַדערויף?... אוודאי ווען גאָט העלפט מיר, איך פיהר אוים דאָס געשעפט, וואָס איך דרעה

מיך אצונד, (איך האלט איצט ביי מאכען א פאר הייזלעך) קויף איך מיר דעמאָלט אליין א הייזעל (אויף דיין נאָמען) פאר א קערבעל צוואנציג טויזענד, און וועל נישט אריינלעגען קיין דריי צעבראָכענע גראָשענס, וואָרום אָט האָסט דו דעם חשבון אויבען אויף: 15,000 גיט מיר ארויס די באנק. 6,000 נעם איך ארויס פון דער צווייטער זאקלאדנע, בלייבט מיר נישט איבער קיין טויזענד קערבלעך אין קעשענע? האָב איך שוין צו-שטייער אויף הוצאות אויך; היינט וואו איז דירה געלד און שאר ירקות? פון וואנען דען מיינסט דו וואקסט מען אויס א גביר אין יעהופּעץ? און מחמת איך בין פארנומען און איך האָב קיין צייט ניט מאך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה; גריס די קינדערלעך און איטליכען באזונדער גאָר פריינדליך ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו בעשרייבסט מיר די מעשה מיט לוי משה מענדיס זוהנדעל, וואָס ער האָט מקדש געווען ליבעס טאָכטער, איז דאָס ביי מיר פון די קליינע חדושים. דאָ אין יעהופּעץ איז מען זיך נוהג נור מיט פארליבעניש, חתן כלה מוזען פריהרען פריהער א פאר-ליבעניש, אנדערש איז דער שדוך קיין שדוך ניט. דאָ טרעפט זיך אָפט-מאָל, אז א מאן וואַרפט אוועק א ווייב און פארליבט זיך אָן יענעמס ווייב אָדער א ווייב וואַרפט אוועק איהר מאַן און פארליבט זיך אָן יענערס מאַן און דאָס ווייב פון יענעם מאַן פארליבט זיך אָן יענערס ווייבס מאַנס ווייב, איך מיין אָן יענעמ'ס ווייבס מאַן — מע פערבייט זיך מיט די יוצרות, שלי שלך ושלך שלי... ס'איז ניט כתרילעווקע, ס'איז יעהופּעץ...

הנ"ל.

VIII.

(שיינע־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אויף דער וועלט, אַז אַ יונגערמאַן זאָל נעמען און אוועקוואַרפען ווייב און קינדער, שווער און שוויגער, און אַוועקלאָזען זיך אין אַ פרעמדער שטאָדט און פאַרנעמען זיך אַלע מאָל מיט איין אַנדער געשעפט: אָט איז ער אַ צוקער־מאַכער, אָט איז ער אַ בעל הלוואה און אָט ווערד ער גאָר אַ בעל־הבית פון איין איינענעם מויער אין יעהופעץ אָהן אַ גראָשען געלד. ס'איז טאַקי כדאי כ'לעבען! איידער צו האָבען אַ שטוב און זיין אויף איהר שולדיג מעהר וויפיעל זי איז ווערטה, איז גלייכער זי זאָל פריהער פאַר־ברענט און פאַרשרפה'ט ווערען אינאיינעם מיט אַלע הייזער אין יעהופעץ. אַ גליק וועט מיך טרעפען, אַז ער וועט מאַכען אַ געשעפט און וועט פאַר־דיענען געלד, וועט ער מיר קויפען אַ הייזעל אויף מיין נאָמען. וואָס מויג מיר הייזלעך? דו שיק מיר בעסער געלד, וועל איך מיר שוין געפינען וואָס צו קויפען, ווי זאָגט די מאַמע זאָל געזונד זיין: „געב מיר נור טהער דאָס ברויט, אַ מעסער וועל איך מיר אַליין געפינען"... עס איז נור איין אָנשיקעניש, אַ גוט אויג אויף מיר און געזונג! דאַכט זיך, איך ווייס, איך בין אויך אַזאַ יודישע טאָכטער ווי בלומע־זלאַטע, און אַזוי שען אויך ווי זי, און אַזוי קלוג און ציקאַווע ווי זי אַ וודאי, פאַר וואָס זשע, גוואַלד. פאַר וואָס קומט דאָס מיר, אַז איך זאָל האָבען אַזאַ ווינסט פינסטער מזל און בלומע־זלאַטע זאָל ווערען וואָס אַ טאָג גרעבער ווי לענגער, איינגע־

דאָרט און אויסגעדיוועֶרט זאָל זי ווערען, ליעבער גאָט! נאָר צוריק שמועֶ־
סענדיג, וואָס האָב איך אייגענטליך, צו בלומע־זלאַטען? אויף מיין ערד
געהט זי נישט אַרום? לאָז זי זיין געזונד און שטאַרק און זיך עלטערן
מיט איהר נחמיה'ן און מיר לאָז גאָט העלפען אין מיין שטייגער. ווי
זאָגט די מאַמע: „בעסער זיך געוואונשען איידער יענעם געשאָלטען”...
נישמעהר, ס'איז מיר נור אַ וועהטאָג צו זעהן ביי לייטען, ווי מע לעבט
און ווי מע טהוט זיך אָן, און איך בעדאַרף זיצען אַיין אלמנה חיה און
אַרויסקוקען אויף מיין שענעם ברויטגעבער, טאָמער וועט איהם דאָרט
טרעפען דאָס גליק! אַ גלח וועט פאַרלירען און ער וועט געפינען, וועט
ער מיר מויערן אַ מויער אין יעהופעץ! נישט דערהאַרען וועט דאָס
נאָך יעהופעץ, איך זאָל מיך צוליעב דיינע שענע לייט, וואָס בייטען זיך
מיט די ווייבער, מפקיר זיין און אַוועקלאָזען זיך צו דיר אַהינצוצו, אַראָפוואַרפען
פון זיך דעם פּאַרוק און ווערען ביי דיר אַ קעפּסווייב, — דעם קאָפּ זאָלען
זיי ברעכען, רבונו של עולם אויפ'ן גלייכען וועג, ווי עס ווינשט דיר פיעל
גוטס און אימער גליק דיין באמת געטריישע פרוי

שיינה שיינדיל.

„מע בעדאַרף נישט זיין שען, זאָגט די מאַמע, מע בעדאַרף נישט זיין
קלוג, מע בעדאַרף נור האָבען מזל”. נעם אַ שטייגער, מיין ברײַנה־ביילה'ן
און נעם רחל דער מומע דבורה'ס. די איז שען ווי די זון אום תמוז און
יענע איז זויער ווי עסיג. זיצט ברײַנה ביילה נעביך אַ מיידעל און רחל
האָט חתונה און נעמט אַ חתן, עפּיס אַ שלים־מזל פון יאַמפּעלע און
דוקא אַ פיינעם, איין עהרליבען, אַ שטילען, דאָס הייסט נאַרעשעוואַטע,
נאָר פון אַ גרויסען יחוס. ער האָט, זאָגט מען, אַ שוועסטער אַ משומדת.
דער חסרון וואָס ער איז אַ ביסעל נישט קיין געזונדטער, האָט ער אָבער
קיין מורא נישט פאַר'ן פּריזיוו. אַ פאַרגעניגען אָנצוקוקען אָט דאָס פּאָרעל!
זי מיינט ס'איז נישטאָ קיין קליגערס, און ער מיינט אז ס'איז נישטאָ קיין
שענערס, ווי זאָגט די מאַמע: „נישט דאָס איז ליעב וואָס ס'איז שען,
נאָר דאָס איז שען וואָס ס'איז ליעב”.

IX.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונם אַנדערן נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זיי וויסען, אַז דאָס געשעפט פון הייזער איז בלאָטע. איך האָב מיך בעצייטענס אַ נעם געטהאָן צו אַנדערע מסחרים, צו „אימעניעס“ (גיטער). אימעניעס — דאָס איז גאָר איין אַנדער מין מסחר! ראשית, בעדאַרף מען דערצו נישט רייסען קיין שטיוועל; מע שרייבט אַריין אַ בריוועל, מע שיקט אַוועק איין „אָפּיס“, יענער פאָהרט זיך דורך, קוקט אָן די ערד און עס ווערד מיט גאָטס הילף אַ געשעפט. און והשנית האַנדעלט מען ניט מיט קיין זלידנים, מיט קיין קבצנים; מע האָט צו טהון מיט פּריצים, פּאָמעשטשיקעס, פירשטען, גראַפען וועסט דו דאָך מיך פרעגען: ווי קום איך צו גראַפען? איז דריגען אַ גאַנצע מעשה! אַזוי ווי דו ווייסט דאָך אַז איך טאָר ניט זיין היע... און עס טרעפט זיך אַז פּאָליציע קומט אַ מאָל ביי נאַכט אויף דער אכסניא בודק חמץ זיין, גיט אונז די בעל הבית׳טע פריהער אַ ידיעה, בכדי מיר זאָלען זיך באַצייטענס צעגעהן ווי זאַלץ אין וואַסער, דער קיין בויבעריק, דער אויף דער דעמיעוקע און דער אויף דער כלאָבאָדקע... נאָר אַ מאָל טרעפט זיך, אַז די בעל הבית׳טע אַליין ווייסט אויך ניט ווען עס וועט זיין די בהלה, איז דעמאָלט זעהר ניט גוט! יענע וואָך ליגען מיר אַזוי אַלע אורחים און שלאָפען, דערווייל האָרכען מיר מע קלאַפּט. שפּרינגט אַראָפּ די בעל הבית׳טע אין איין ציטערניש און רופט זיך אָן צו אונז: „יהודים בלאָ, קריכט אין שטרוי!“ — איז געוואָרען אַ שפּרינגעריי מיט אַ בעהאַלטעריי: ווער אין קעלער. און איך — אויף מיין אַלט אָרט, אויפ׳ן בוידעם — און באַלד

נאָך מיר נאָך אײנער, אַ יודעל פֿון קאַמעניץ. ליגענדיג אַזױ אין געהאַקטע װאונדען אויפ'ן בוידעם, הער איך װי דאָס יודעל נעבאַך קרעכצט.
— װאָס קרעכצט איהר? פֿרעג איך איהם שטילערהײד. „אַז אַך און װעה איז צו מיר, זאָגט ער, מײנע פּאַפּירען האָב איך געלאָזט צוקאָפּענס! איך האָב מורא פֿאַר מײנע פּאַפּירען!" — װאָס פֿאַר פּאַפּירען? מאַך איך צו איהם. — „אױ, מאַכט ער, זעהר נויטיגע פּאַפּירען! טרעפֿען אָן בלי גוזמא אפשר אַ האַלבען מיליאָן!". איך האָב דערהערט אַ האַלבען מיליאָן, האָב איך מיך שטילערהײד צוגערוקט צו מײן יודעל און פֿרעג איהם: — װי קומט צו אײך אַזױ פֿיעל פּאַפּירען און װאָס איז דאָס פֿאַר אַ מין פּאַפּירען? „ס'איז אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, איך האָב אימעניעס אין װאָהלינער גובערניע, גרױסע אימעניעס, מיט די בעסטע רעמאַנענטען, פֿערד און אָקסען און שאָף אָהן אַ שיעור, מיט װאַסערמיהלען, מיט גוראַלניעס, מיט הױפֿען שאַרפֿע, אויסגעצײכענטע גערטנער מיט אַלדעס גוטס!" דערהערט אַזעלכע דבורים, רוק איך מיך צו מײן יודעל נאָך נעהנטער:
— װי קומט צו אײך אַזױ פֿיעל אימעניעס מיט אַזאַ גוטס? „די אימעניעס, מאַכט ער צו מיר, זענען נישט אויף מײן מיכט געװאַקסען געװאָרען, די אימעניעס זענען פּריציש‏ע אימעניעס, נאָר איך האָב זײ אויף דער האַנד דאָס הײסט, איך בין פֿון זײ דער פֿאַרקױפֿער, דאַרױף מאַכי בין איך געקומען אַהער צו פֿאָהרען געבראַכט מיט זיך אַלע פּאַפּירען, די אָפּיסען פֿון זײ. — װי מײנט איהר, איך װעל חלילה ניט האָבען קײן שאָדען?" — הס ושלום, זאָג איך װער דאַרף דאָס פֿרעמדס? דער אויבערשטער זאָל העלפֿען מע זאָל חלילה ניט פֿערקריכען, זאָג איך, אַהער צו אונז אויפ'ן בוידעם, און דערװײל טהו איך איהם אַ טאַפּ פֿון יענער זײט: — נו, האָט איהר עפּיס געמאַכט היגע מיט אײערע אימעניעס? „נײן, מאַכט ער, לעת עתה נאָך גאָר גיט, איך האָב מורא פֿאַר די היגע מעקלערס. זײ זענען, זאָגט מען, גרױסע ליגנערס, האָבען ניט אין זיך קײן װאָהר װאָרט! אפשר װײסט איהר אַ מעקלער פֿון אימעניעס, נאָר אַ רעכטער מעקלער זאָל זײן, דער עיקר אײן ערליכער, ניט קײן ליגנער"? — אָך, זאָג איך, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך אַלײן, זאָג איך, בין אַ מעקלער פֿון אימעניעס, דאָס הײסט זאָג איך, קײן אימעניעס האָב איך נאָך אויף מײן לעבען ניט אויסגעמעקעלט, נאָר גאָר ניט זאָג איך, הלואי זאָל גאָט צושיקען אַ קונה, איז קײן מלאכה ניט צו מאַכען אַ אימעניע אויך. „איך זעה: מאַכט ער צו מיר, אַז איך האָב צו טהון מיט אײן אמת'ן מענשען און מיט אײן ערליכען מאַן, גיט זשע מיר די האַנד תקיעת כף, אַז צװישען אונז װעט דאָס

בלייבען, וועל איך אייך איבערגעבען אלסדינג, וואו די אימעניעס מיינע ליגען, און וואָס ביי מיר געפינט זיך". הקצור מיר האָבען מיט גאָטס הילף געמאכט א געשעפט, דאָס הייסט מיר האָבען געשלאָסען שותפות אויף אלע געשעפטען, ער לעגט אריין אין שותפות אלע זיינע אימעניעס און איך לעג אריין מיינע קונים, נאָר מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט, מאך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר שרייבען אלסדינג באריכות לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער זאָלען לעבען און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: די בהלה וואָס ס'איז געווען אויף דער אכסניא איז געווען איין אומזיסטע בהלה. דאָס האָט איינער עפּיס א שכן על פּי טעות געקלאַפּט צו אונז אין פענסטער און מיר זענען זיך אומזיסט צעלאָפען. נאָר דאָ זעהט מען ארוים, ווי אזוי דער אויבערשטער פיהרט אזוי איז גוט. למשל, ווען דער שכן זאָל ניט געווען קלאַפּען אין פענסטער, וואָלט ניט געווען קיין בהלה, און איך וואָלט ניט געווען אויפ'ן בוידעם, און וואָלט מיך ניט בעקענט מיט דעם קאַמעניצער יוד, און וואָלט ניט געוואוסט פון קיין אימעניעס און פון קיין גראַפען. עס פעהלט איצט נור איין שטיקעלע הצלחה!

X.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז איך האָב בעקומען אַ הוסט, אויף דיינע יעהופּעצער „מאַדאַמען" געזאָגט געוואָרען, איך טרינק שוין ציגען־מילך, איך בין שוין געוועזען ביים דאָקטאָר אויך. אין די פּאָר יאָהר האָבען די דאָקטוירים ביי מיר אויסגעצאַפּט געלד, זיי מעגען דאָס אויסקרענקען מיט דער אַפּטהייק אינאיינעם! אַ שטיקעל גליק וואָס עס האָט זיך געעפענט ביי אונז נאָך איין אַפּטהייק און מע קען זיך דינגען! מזל טוב דיר מיט דיין נייעם מסחר, מיט די אימעניעס און מיט די גראַפען! בראָש וואַרפט ער זיך מיט געשעפטען, אַלע טאָג אַ נייעס. געווג וואָס ער איז אַזאַ בריה און אַזאַ גרויסער מוצלח; פערעבענדיוועט ער נאָך און זוכט חסרונות, ווי זאָגט די מאַמע: „אַז דאָס מיידעל קאָן ניט טאַנצען, זאָגט זי די כלי זמר קאָנען ניט שפּיעלען" איך האָב מורא, מענדיל, דו וועסט אַזוי לאַנג פּרובען מיט געשעפטען, ביז דו וועסט אָנהויבען אַרומטראָגען שוועבעלעך צו פערקויפען, אַזוי ווי געציל דער מומע סאָסיס, וואָס האָט זיך אַוועקגעלאָזט קיין אַמעריקאַ; געמיינט אַז דאָרט חאַפּט מען דעם קאָטער, צום סוף שרייבט ער היינט אַזעלכע בריוולעך, אַז אַפילו אַ שטיין קאָן דאָס ריהרען. ער שרייבט, אַז דאָרט, אין אַמעריקאַ, מוז יעדער איינציגער אַרבייטען מיט דער נשמה, אלא ניט מעג ער געשוואָלען ווערען פאַר הונגער, וועט איהם קיינער ניט געבען קיין שטיקעל ברויט; אַ שען לאַנד. ברענען זאָל דאָס מיט דיין יעהופּעץ אויף איין פייער! אַ מצוה

אויף אײַך אַ גרויסע, ווי זאָגט די מאַמע: „אַז מע האָט ברויט זאָל זיך ניט גלוסטען קיין צוקערלעקיך". הלוואי זאָל גאָט אַ נס טהון איך זאָל חאָטש ניט הערען פון דיר אין גיכען, וואָס מע הערט פון געציל דער מומע סאָסיס און נאָך מיט מעהר פרישקייט, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

„הימעל און ערד, זאָגט די מאַמע, האָבען געשוואָרען, אַז קיין פערפאַלענע זאַך זאָל ניט זיין מעהר אויף דער וועלט!" ס'איז אַראָפּגעקומען צו אונז אַ טשינאָווניק פון דער גובערניע און זוכט און נישטערט, ער וויל זיך דערגרונטעווען וואו איז אַהין געקומען דאָס געלד, וואָס משה מרדכי האָט אָפּגעזאָגט אויף עולמות? שקצים האָבען געמסרט, אַז דאָס געלד איז געבליבען ביים גביר און דער גביר ווייזט אַ חשבון, אַז ס'איז אַוועק! וואוהין איז דאָס אַוועק? מיט'ן ווינט און מיט'ן רויך... הלוואי ער זאָל חאָטש האָבען אויף זיך ריכטאַנסקי ראָטע, ליעבער גאָט!...

XI.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתריליווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השי״ת זאל העלפען מע זאל תמיד הערכען איינס פונ׳ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

והשנית זאלסטו וויסען, אז איך האב שוין אימעניעס אויף אריבער א מיליאן, איך האב אזעלכע אימעניעס, וואס זענען א חריפות, מע זעהט דאס גארניט! וועסט דו דאך מיך פרעגען: ווי קומט צו מיר אזא גוטס? וועסט דו הערען: אז איך בין ארויסגעקומען אויף דער בערזע מיט מיין שותף פון קאמעניץ און האב אויסגעפויקט, אז איך האב צו פארקויפען אימעניעס, האבען זיך א שאט געטהון מעקלערס, וואס האבען אויך אימעניעס צו פארקויפען, און מיר האבען געמאכט א געשעפט, היינו, מיר האבען געביטען אימעניעס אויף אימעניעס, דאס הייסט, מיר האבען זיי געגעבען „אפּיסען" פון אונזערע אימעניעס, און זיי האבען אונז געגעבען „אפּיסען" פון זייערע אימעניעס, איז דאך ממה נפשך: וועלען מיר מאכען זייערע אימעניעס, וועלען מיר דאך אוודאי פארדינען געלד, וועלען זיי מאכען אונזערע אימעניעס, וועלען מיר ווידער פארדינען געלד, — סאי וסאי דערלעגען וועלען מיר שוין ניט! הכלל איך האב מיך אריינגעחאפּט אין דער חברה מעקלערס און בין געווארען מיט גאטס הילף א מעקלער צווישען די גרויסע, און איך זיץ שוין אינוועניג ביי „סעמעדעניִן", ווי אלע, ארום די ווייסע מורמעלשטיינערנע טישלעך, ווי אין אדעס, און איך טרינק קאווע מיט פוטערגעבעקס, אזוי איז דא דער מנהג, אלא ניט, געהט צו א מענש און טרייבט ארויס. דא ביי „סעמעדעניִן" איז די רעכטע בערזע. עס קומען זיך צענויף אהער די גאנצע וועלט מיט מעקלערס, עס איז דא שטענדיג א געשריי, א טומעל,

אַ הו־האַ, ווי להבדיל אין שול: אַלע רעדען, לאַכען, מאַכען מיט די הענד. אמאָל קריגט מען זיך, מע אמפּערט זיך און נאָכדעם לאָדט מען זיך, מחמת ביי׳ם טהיילען זיך מיט׳ן „קאַרטאַוש״ איז תמיד פאַרהאַן טענות מיט פּרעטענציעס, מיט פאַרלאָזעניזשען, מיט קללות, מיט פייגען, מיט פּעטש, און איך בין אויך בתוכם, און מחמת איך בין פערנומען און האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ׳ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות; לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער זאָלען געזונד זיין און שווער און שוויגער, איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איין איטעניע האָב איך אין וואָהלינער גובערניע מיט אַ פּאַלאַץ. איז דאָרטען פאַרהאַן זעכס און זעכציג חדרים, וואָס די ווענט מיט דער סטעלי מיט די בריקען זענען בסך הכל דורכאויס פון שפּיגעל־גלאָז, מיט אַ גאָרטען, וואָס ווערד אָנגערופען „האַנדזשירייא״ און וואָס זומער און ווינטער וואַכסען דאָרטען לימענעס מיט פּאָמעראַנצען. היינט די פערד מיט די קאַרעטעס, וואָס דאָרט געפינט זיך, נעמט אָפּ איין אויג. — און דאָס אַלסדינג פאַרקויפט זיך בחצי חנם! ווען גאָט ברוך הוא שיקט מיר צו דעם רעכטען קונה, ווער וואָלט צו מיר דעמאָלט געווען גלייך? ס׳איז נור איין שטיקעל חסרון, וואָס די מעקלערס פון איטעניעס זענען צום מיינסטען געהאַפּט אויף דער צונג, דאָס הייסט, זיי האָבען ליעב אַמאָל מגזם זיין דעם עסק, נאָר וואָס זאָל מען טהון? פון פּרנסה וועגען מוז מען אַמאָל זאָגען אַ ליגען אויך!...

XII.

(שיינה-שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם-מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם-מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז איך שפּיי שוין מיט בלוט פון דיינע שענע בריוולעך! ס'איז מיר אַ חרפּה אַ בושה צו ווייזען אפילו עמיצען, וואָס דו שרייבסט מיר, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „דער גרעסטער וועהטאָג איז דער, וואָס מע קאָן איהם נישט אַרויסרעדען"... וואָס איז דאָס פאַר איין עובדא, פרעג איך דיך, זיצען גאַנצע טעג ביי סימע דינה'ן (ווער איז זי אָט די סימע דינה, צו אַלדע שוואַרצע יאָהר? ביי אונז איז געווען אַ מאָל סימע דינה די רופא'טע, איז זי שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט!) און טרינקען קאַווע מיט פוטערגעבעקסלעך, און מיטען מיטוואָך שבת צו נאַכטס? אַ גדולה אויף איהם, ער האָט „זשעמעניעס" אויף צו פאַרקויפען מיט זעכס און זעכציג חדרים, זעכס און זעכציג מכות זאָל זיך זעצען מיינע שונאים אויף דער צונג, ווארום וואָס געהט איהם אָן, אַ שטיי־גער, דאָרטען אין יעהופּעץ, וואָס איך האָב דאָ צו טהון טאָג ווי נאַכט מיט זיינע קינדער? אָט האָט זיך ערשט נעכטען לאה'ניו, מיר זאָל זיין פאַר איהר, צעשלאָגען מיט משה הערשעלען לעבען זאָל ער, האָט זי איהם דערלאַנגט מיט אַ גאָפּעל אין פּנים אַריין, אַ גליק וואָס ניט אין אויג! נאָר וואָס העלפט מיר דאָס רעדען מיינס, אַז ס'איז אין איין אויער אַריין פונ'ם אַנדערען אַרויס. אַזאַ רציחה, איך שרייב און שרייב, איך ווער צעזעצט שרייבענדיג, און ער זיצט זיך אין געהאַקטע וואונדען אין יעהופּעץ און טרינקט קאַווע, און קוקט ווי מעקלערס פּאַטשען זיך אויף דער בערזע

הלוואי זאָל טאַקי עמיצען גאָט געבען אַ זינען ער זאָל זיך מיט דיר אָפּ־רעכנען ווי דו ביזט ווערטה, וואָלסט דו אָפּשר קליגער געוואָ־ען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

מעגסט זיך איבערנעמען, מענדיל, מיט דיינע „סטעקראַטען", אַזאַ יאָהר אויף זיי! זאָלסט הערען, וואָס טהוט זיך ביי אונז אין שטאָדט מיט אונזערע צוויי יונגע דאָקטוירים'לעך, דאָקטאָר קובעבע און דאָקטאָר לאַקריץ; זיי רייסען זיך ווי די קעץ. דער דאָקטאָר קובעבע האָט זיך מישב געווען און האָט אײַנגעגעבען אויפ'ן דאָקטאָר לאַקריץ, אַז דער דאָקטאָר לאַקריץ האָט געסמ'ט אַ קינד... איז געגאַנגען דער דאָקטאָר לאַקריץ און האָט אײַנגעגעבען אויפ'ן דאָקטאָר קובעבע, אַז דער דאָקטאָר קובעבע האָט אינאײנעם מיט פײַוויל דעם אַגענט פאַרסטרעכירט אַ טוידטען אין דער חברה „יאַקער"... איז געגאַנגען דער דאָקטאָר קובעבע און האָט אײַנגעגעבען אויפ'ן דאָקטאָר לאַקריץ, אַז דער דאָקטאָר לאַקריץ — — — נאָר לאָזען זיי דיר זיין ביידע די כפרה פאַר מיר און פאַר מיין משפחה און פאַר אַלע מיינע ליעבע און פאַר כל ישראל!

XIII.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען, אַז איך האַנדעל שוין אַציִנד נור מיט וואַלד וואָרום אַ אימעניע אָהן אַ וואַלד איז ווי אַ שטוב אָהן אַ קוימען. דער גאַנצער אַנטיק פון יעדער אימעניע איז דער וואַלד. פון וועלדער זענען יודען גליקליך געוואָרען, געמאַכט מיליאָנען! וועסט דו דאָך מיך געוויס פרעגען, ווי קום איך צו וואַלד? הער ווי גאָט פיהרט: אַז איך בין דאָ געוואָרען אַ מעקלער פון אימעניעס און האָב מיך אָנגעהויבען רייבען אַרום מעקלערס האָב איך אָנגעטראָפען גראַדע צו איינעם פון די גרויסע מעקלערס, פרעגט ער מיך: „וואָס האָט איהר פאַר סחורה, אַ נו ווייזט?" געה איך און נעם אַרויס מיין פּעקיל מיט „אָפּיסען" פון אימעניעס אויף אַ מיליאָן מיט זיבענהונדערט טויזענד רופט ער זיך אָן צו מיר: „האָט קיין פּאַראיבעל ניט, וואָס איך וועל אייך זאָגען, אַלע אייערע אימעניעס זענען ניט ווערטה קיין דריי שמעקטאַבעקע". פרעג איך איהם מסתמא — פאַר וואָס? מאַכט ער צו מיר: „דערפאַר, ווייל ביי אייך זענען אַלע אימעניעס נאַקעטע אימעניעס, ערד און הימעל, און ווידער אַמאָל ערד און הימעל, און אָבער אַמאָל ערד און הימעל! וואו איז עפּיס וואַלד? וואָס טויג מיר אַ אימעניע אַז זי האָט ניט קיין וואַלד? וואָס שווייגט איהר? וואַלד גיט מיר אַהער, וואַלד!!" בקצור איך האָב געמאַכט אַ שוויינ, וואָרום ס'איז מיר געווען אַ חרפה אַ בושה פאַר זיך אַליין, וואָס איך טראָג מיך אַרום מיט אַזאַ מין סחורה, וואָס איז גאָר קיין סחורה ניט! — אַז ס'איז יאָ אַזוי, רוף איך מיך אָן צו איהם. גיט זשע מיר עפּיס אַ רעכטע אימעניע מיט אַ וואַלד

איך האָב קונים. „אָך, מאַכט ער צו מיר, מיט'ן גרעסטען כבוד! איך האָב, זאָגט ער, פון אייערטוועגען אַ וואַלד, קיין בן אדם, זאָגט ער, איז דאָרט נאָך נישט געוועזען; ס'איז דאָרטען, זאָגט ער, פאַרהאַן בוימער מששת ימי בראשית, פון זינט די וועלט שטעהט, דעמבעם הויכע ביז דער חמאַרע, ארזי לבנון, פון איין זייט אַ באַהן, פון דער אַנדערער זייט אַ טייך. נאָר ווי אַזוי מיינט איהר, זאָגט ער, אַ טייך? אָט איז דער וואַלד און אָט איז דער טייך. אַ האַק אַ בוים, אַ פליוך אין וואַסער!" — — — דערהערט אַזעלכע דבורים, בין איך באַלד אַוועק נאָכשמעקען אַ קונה אויף דעם דאָזיגען וואַלד, און גאָט האָט מיר געהאָלפען איך האָב געפּאַקט אַ קונה. אָנגעשמעקט האָב איך איהם געוויינטליך דורך אַ מעקלער, און דער מעקלער דורך נאָך אַ מעקלער; נאָר עס מאַכט נישט אויס, לאָז גאָט געבען דאָס געשעפט זאָל זיין אַ געשעפט, וועט זיין גענוג פאַר אַלעמען אַז איך בין געקומען צום קונה און האָב איהם פאָרגעלעגט, אַז איך האָב אַזאַ און אַזאַ וואַלד מששת ימי בראשית, פון איין זייט אַ באַהן, פון דער אַנדערער זייט אַ טייך, אַ האַק אַ בוים אַ פליוך אין וואַסער, איז איהם דאָס געשעפט באַלד געפעלען געוואָרען, האָט ער מיך באַלד אַ נעם געטהון אויפ'ן צים־בעל און האָט מיך אָנגעהויבען צו פאַרהערען אין הלכות וואַלד: ווי אַזוי הייסט דער וואַלד, און וואו שטעהט ער, און וואָסערע בוימער וואַכסען דאָרט, וויפיעל אַרשין זענען זיי פון דער ערד, וויפיעל האַלטען זיי די הויך און וויפיעל די ברייט, פון וואַנען הויבען זיך אָן די צווייגען, וואָס פאַר אַ קאָרע איז אויף זיי, און ווי אַזוי געהען די סלאָיעס אינוועניג, און ווי אַזוי פאָהרט מען אַהין, און ווי אַזוי איז דער וועג, און צי ס'איז דאָרטען ווינטער שנייען?... הכלל ער האָט מיך באַשאָטען מיט רעד און מיך נישט געלאָזט אויסרעדען אַ וואָרט. ערשט אויפ'ן סוף רופט ער זיך אָן צו מיר: „וואָס טויג אונז פוסטע דבורים. איהר ברייננט מיר בעסער איין אָפּיס פונ'ם וואַלד, וועלען מיר נאָכדעם רעדען", — צו וואָס טויג אייך, זאָג איך אָפּיסען? אַ מעהר, אָט טהו איך אַ שפרונג אויף איין פוס און ברייננג אייך אַ העך צו פיהרען דעם מוכר אַליין. דעם בעל הבית פונ'ם וואַלד, איז דאָך בעסער פון טויזענד אָפּיסען! הכלל איך לויף אַוועק צו מיין מוכר און חאַפּ איהם און ברייננג איהם אַריין גלייך צום קונה אין נומער אַריין. מיין קונה מיט'ן מוכר האָבען זיך דערזעהן, איז אויף זיי אָנגעפאַלען אַ געלעכטער, איך האָב געמיינט זיי וועלען ביידע דעם שלאַק באַקומען. „אָט דאָס איז אייער בעל הבית פונ'ם וואַלד?" מאַכט צו מיר דער קונה. „אָט דאָס איז אייער קונה אויפ'ן וואַלד?" מאַכט צו מיר דער

מובר, אין דעם עפּענט זיך די טהיר און עס קומען אַרײַן נאָך צווײ יודען, בײדע פון שדה לבן, און מע מאַכט נישט קײן לאַנגע דבורים, מע צעלעגט דאָס טישעל, מע נעמט אַרויס די קאָרטען און מע זעצט זיך אַוועק אַלע פיער מאַכען אײן „אָקע” און דאָס געשעפט האָט מען געלאָזט אויף אם ירצה השם מאָרגען, און מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קײן צײַט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרײַבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס שוועער און שוויגער און די קינדער זאָלען לעבען און איטליכען בעזונדער גאָר פרײַנדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

XIV.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז מיין לעבען איז קיין לעבען ניט, ווי זאָגט די מאַמע מיינע: „איידער אַזוי צו פאָהרען, איז שוין גלייכער געהן צו פוס". איך קאָן מיר פאָרשטעלען, אַז אַך און אַז וועה, ווער דיינע סוחרים זענען, אַז מע קומט זיך צונויף רעדען פון אַ וואַלד, וואָס טרעפט אָן „מיללי מיללאָנען", וואַרפט מען אַוועק האַק און פּאַק און מע זעצט זיך אַנידער אויף אַ גאַנצער נאַכט שפּיעלען אין „אָקע", עס זאָל אַייך אַזוי אָקען אין קאָפּ ווי עס אָקעט מיר אין האַרצען, בשעת דער ווסטער פינסטערער הוסט קומט מיר אָן! וועה איז מיר, ווינד איז מיר, צו וואָס איך האָב מיך דערלעבט, אַז מיין מאַן, וואָס האָט קיין מאָל ניט געוואוסט קיין צורה פון קיין קאָרט, זאָל ער אַצינד רעדען פון קאָרטען! עס געהט דיר מעהר ניט אָפּ, מענדיל, צו דיינע זיידענע קליידער, אַז דו אַליין זאָלסט נאָך ווערען אַ קאַרטיאָזשניק אויף דער עלטער! נאַ דיר גאָר וועלדער! ווי קומסט דו צו וועלדער? האָסט דען געזעהן אַ מאָל ווי אַ בוים וואַקסט? ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „ווי קומט אַ רב האַנדלען מיט חזירים?..." איך האָב מורא, אַז פון דיינע וועלדער זאָל זיך ניט אויסלאָזען אַ בוידעם, גלייך ווי פון אַלע דיינע גילדענע געשעפטען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

די גאַנצע וועלט טראָגט דיך אויפ'ן קאָפּ! יענע וואָך איז זיך מיישב

דיין קרובה קריינדעל, די כפרה זאָל זי דיר זיין פֿאַר מיר, און באַגעגענט זיך מיט דער מאַמע מיינער אין מאַרק ביי די פֿיש און הויבט אָן מיך צו באַוויינען און צו באַקלאָגען, אַ מכה איהר אַ גרויסע! פֿאַר וואָס, זאָגט זי, נעם איך ניט קיין גט ביי דיר און איין עק לאָז דאָס האָבען? מאָל דיר, זי האָט זיך פֿון דער מאַמע ניט גענאַרט; זי האָט זיך חלילה מיט איהר ניט געקריגט, ניט געזידעלט, נאָר גלאַט אַזוי דערלאַנגט מיט ווערטער ווי זי קאָן: „דאָרטען וואו צוויי זענען אויף איין קישען, טאָר זיך דער דריטער ניט מישען, און איידער אַ נייער שאַרבען, איז גלייכער איין אַלטער טאָפּ... גוטע פריינד זענען ווי קראָפּיווע, וואַקסען אָהן רעגען... פֿאַר וואָס קוקסט דו בעסער ניט אויף אַ נעהנטערן?... איטליכער דערהערט ווי יענער האָט געגעסען קנאָבעל... איין אָקס האָט אַ לאַנגע צונג און קען קיין שופר ניט בלאָזען״... וכדומה אַזעלכע ווערטלעך האָט איהר די מאַמע דערצעהלט אַזוי לצנג, ביז קריינדעל איז אַוועק, עס האָט איהר אָפּגענומען דאָס לשון.

XV.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זײן װײב שײנה שײנדיל אין כתרילעװקע)

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שײנה שײנדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערען אײנס פונם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית זײ װיסען, אז פונ׳ם װאַלד האָט זיך אויסגעלאָזט אַ מײַעפּ; ס׳איז לא דובים ולא יער, ניט קײן װאַלד, ניט קײן בוימער, ניט קײן טײַך, אַ נעבעכדיגער טאָג! אומזיסט געדולט אַ קאָפּ אי יענעם אי זיך אומזיסט געבראָכען פּיס, געריסען שטיװעל. איך האָב אַרויסגעזעהן, זוגתי היקרה, אַז װעלדער איז ניט פאַר מיר און מיט אַזעלכע ליגנערס האַנדלען איז ניט פאַר מײַן קאָפּ. זײ קאָנען דיר אויסטראַכטען אויפ׳ן הימעל אַ יריד און מע קען דורך זײ אין דער שאול תחתיה אַרײַן! װאָס זשע האָב איך געטהאָן? האָב איך מיך בעצײַטענס אַנעם געטהאָן צו אַײן אַנדער געשעפט, צו זאַװאָדלעך (דאָס הײסט, פאַבריקען, װאָס מע מאַכט צוקער). דאָס איז הײַנט דאָס בעסטע פון אַלע געשעפטען; יודען קויפען זאַװאָדען און די מעקלערס פערדיענען געלד, זענען מאסף ממון! פאַרהאַן דאָ אַ מעקלער פון שדה לבן, ער האָט זיך אַרײַנגעהאַפּט צו די ראַדאָמישלער און מאַכט זײ אַלע װאָך אַ צװײ־דרײַ זאַװאָדלעך, חאַפּט אַ צעהן־פופצעהן טויזענד און פאָהרט אַװעק אויף שבת אַהײם! װאָס דאַרפסט דו מעהר, משרתים, פאַקטוירים זענען הײַנט געװאָרען מאַכערס פון זאַװאָדען, טראָגען גילדענע זײגערס, רעדען דײַטש, האָבען שוין גאָר „מאָגען־קאַטאַר“, שיקען זײערע װײַבער אין די בעדער אַרײַן, געװאָרען מורא׳דיגע „סטיקראַטען!“ הכלל! אײן געשעפט איז הײַנט געבליבען אין יעהופעץ אויף דער בערזע — זאַװאָדען! אַלע מעקלערס מאַכען זאַװאָדען און איך אויך בתוכם. װעסט דו דאָך מסתמא װעלען װיסען,

ווי קום איך מיך צושלאָגען צו אַזאַ פונדאַמענטאַלנע געשעפט, וואָס איך ווייס גאָר ניט מיט וואָס מע עסט דאָס? ווערסט דו האָרבען ווי אַזוי גאָט פיהרט מיט אַ מענשען: שוין פון אַ צייט אַז איך האָב אויפגעהערט געהן צו סעמערעניין (ניט אַזוי ווי דו רופסט איהם כימע דינה; ס'איז גאָר אַ זכר ניט קיין נקבה, און נאָך אַ רשע דערצו!) און אויפגעהערט צו געהן האָב איך, ניט הייל איך האָב מיך מיט איהם געקריגט נאָר פשוט, ווייל ס'איז מיר נמאס געוואָרען די קאַווע מיט די בולקעלעך, און אגב האָב איך מאַקי ניט ביי זיך קיין קליין געלד, האָב איך מיך אָנגעהויבען אַרומדרעהען גלייך מיט אַלע יודען אויף דער גאַס, אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט ביז איך האָב מיך באַקענט מיט איינעם אַ מעקלער פון זאַוואָדען, ווייזט אויס אַ גאַנץ ערהרליכער און האָט גרויס קענטשאַפט. ער קומט אַריין, זאָגט ער, צו אַלע גרעסטע אפילו צו די בראָצקעס. „פון וואַנען, מאַכט ער צו מיר, איז אַ יוד?“ — פון כתרילעווקע. זאָג איך. אַליין בין איך, הייסט דאָס, אַ יאַמפּעלער, זאָג איך, אַ נכתב ...ין איך אין מאַזעפּעווקע: איין איידעם בין איך פון כתרילעווקע, און האַנדלען האַנדעל איך אין יעהופּעץ. „וואָס איז אַזעלכעס, מאַכט ער צו מיר, אָט דאָס כתרילעווקע, אַ דאָרף צי אַ שטעדטעל?“ — וואָס איז שייך, זאָג איך, אַ שטעדטעל, אַ גאַנצע שטאָדט! „מעגען דאָרטען יודען וואָהנען?“ — נאָך אַ מין מעגען! „נו, און אַ טייך מאַכט ער, איז ביי אייך פאַרהאַן?“ — נאָך אַ מין טייך, זאָג איך, שטינקילאָ הייסט דער טייך. „נו, און פון אַ באַהן, מאַכט ער איז עפּיס ווייט?“ — סך הכל, זאָג איך, אַ ווערסט עטליכע און זיבעציג. וואָס איז, זאָג איך, אַקעגען וואָס פרעגט איהר דאָס? „ניט מיר, מאַכט ער צו מיר, די האַנד תקיעת־כף אַז צווישען אונז וועט דאָס בלייבען; איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה, רב מנחם מענדיל, אַז מיר וועלען אם ירצה השם אין גיכען ביידע פאַרדינען געלד און אַ סך, אַ פולע היטעל! ס'איז מיר נור וואָס, זאָגט ער, אַריינגעפאַלען אַ מחשבה, וואָס טרעפט איין מאָל אין הונדערט יאָהר, היינו: כפי אַזוי ווי קינים אויף זאַוואָדען איז היינט פאַרהאַן לרוב און קיין זאַוואָדען איז ניטאָ; וויפיעל ס'איז געוועזען זאַוואָדען האָבען די ראַדאָמישלער אויסגעקויפט און מעהר וויל מען נישט פאַרקויפען; לכן האָט זיך דער עולם אַ נעם געטהאָן צו בויען פרישע צאַפּעלדיגע זאַוואָדען, און מחמת אין די דערפער טאָרען דאָך קיין יודען ניט אַריין, לכן זוכט מען ערטער אויף זאַוואָדען נור אין די קליינע שטעדטלעך, דאָרטען וואו יודען מעגען וואָהנען; היינט פאַרשטעהט איהר שוין אַז אייער כתרילעווקע איז בעשאַפען געוואָרען מששת ימי בראשית, אַז ס'זאָל דאָרט

זײַן אַ זאַוואָדעל? און אַזוי ווי איהר זעהט מיך, האָב איך גראַדע אַ קונה אויף צו בויען אַ זאַוואָדעל אויף אַ האַלבען מיליאָן קערבלעך, נאָר קיין אָרט איז ניטאָ: מע האָט פערכאַפּט אַלע ערטער! ווייסט איהר ניט, מאַכט ער צו מיר, מיט וועמען רעדט מען און צו קריגט מען דאָרט בוראַקעס און אַ פּלאַץ אויף צו בויען אַ זאַוואָדעל? — אָך, מאַך איך, מיט'ן גרעסטען כבוד; איך האָב דאָרטען, זאָג איך, אַ ווײַב בּיז הונדערט צוואַנציג יאָהר מיט שווער און שוויגער מיט אַ גאַנצע משפּחה. איך קאָן באַלד אַוועקשרײַבען אַהינצו אַ בריוועל און איהר מעגט, זאָג איך, זײַן זיכער אַז מע וועט מיר תיכף ומיד אָבענטפערען מבּי־דבר־שורש! לכן, זוגתי היקרה, שרײַב איך דיר וועגען דעם און בעט דיך טאַקי זאָלסט זיך זעהן מיט עזריאל דעם סטאַרעסטע און מיט מאָשקע דעם רויטען, ער רײַבט זיך צווישען פּריצים, לאָז ער אויסטאַפּען בײַ זיי צי קאָן מען האָבען אַ פּלאַץ און וויפיעל קאָן מען האָבען בוראַקעס און ווי טהײַער, און טאַקי באַלד מיר אָפּענטפערן דורך אַ בריוועל כּי נחוץ מאד, מע קאָן דאָ, פאַרשטעהסט דו מיך, חאַפּען אַ גראָבס, טאַקי אַ צעהן־פופצעהן טויזענד! און מחמת איך בּין פאַרנומען און האָב קיין צײַט ניט מאַך איך דאָס בקצור; איה"ש אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אויסשרײַבען אַלסדינג באריכות. לעת עתּה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה, גריס איטליכען בעזונדער גאָר פרײַנדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איך האָב מיך צעפרעגט בײַ מײַן איצטיגען שותּף, ווער איז דער קונה און בּין געוואָהר געוואָרען, אַז דער קונה איז טאַקי איינער פון די ראַדאָמישלער, זעהר אַ הייסער קונה, מחמת די ראַדאָמישלער זענען אַלע יעהר הייסע קונים, ברענען צו זאַוואָדלעך, עס מעג זײַן אַ ווינד־מיהל. אַבּי ס'איז מיט אַ קוימען און ס'פּײַפט! לכן האָף איך צו גאָט, אַז דאָס געשעפט איז אם ירצה השם געוויס אַ געשעפט און מיר וועלען מיט גאָטס הילף געוויס פאַרדיענען געלד. האָטש אפילו מיר זענען דערבײַ היבשע עטליכע שותּפים. איך האָב מורא אויב ניט אַ גאַנצער מנין; נאָר לאָז גאָט געבען דאָס געשעפט זאָל נור זײַן אַ געשעפט, דו ווייסט דאָך, אַז איך בּין ניט קיין אָץ להעשיר!

XII

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך האב דיין מגילה געלייענט און געלייענט און האב ניט פערשטאנען איין ווארט וואס דו ווילסט! דו פרעגסט זיך נאך, צי ס'איז דא פלאץ, שרייב איך דיר, אז אויף דעם נייעם בית עולם איז פארהאן גענוג, עס וועט קלעקען פאר האלב יעהופעץ! און וואס פרעגסט דו זיך אלץ נאך אויף בערעקעס? פאר וואס פרעגסט דו זיך שוין ניט אן אין איין וועגס אויף קרויט, אויף חריין און אויף פאסטערנאק? און דער טייך? אזא מזל אויף דיינע שותפים, וואס פאר א וואסער ביי אונז איז! קומט ערב פסח טרינקט מען יאשטשערקעס, און זומער הערט דער טייך גרין ווי גראז; איך וואלט וועלען, אז דיינע יעהופעצער פיינע בריה'ס וואס האבען צו טהון מיט די מאגענס, זאל'ען פארזוכען אונזער וואסער ארום תמוז... ניין, מענדיל, לאזען זיי דיר קרענקען דארטען אין יעהופעץ, מיר וועלען זיך שוין באגעהן אזוי אהן זייערע זאוואדלעך, ווי זאגט די מאמע מיינע: „ראש חדש אלול געהט אוועק און בעל־הבית בלייבט בעל־הבית". שלאג דיר ארויס פון קאפ די דאזיגע אלע נארישקייטען, דו וועסט אזוי מאכען זאוואדלעך, פונקט אזוי ווי דו האסט געמאכט וועלדער, אימעניעס, הייזער און צוקער! איך בין דיר ערב, אז איידער דו וועסט זיך ארומקוקען, וועלען דיך דיינע שותפים באנעמען פון קאפ ביז פיס, ווארום דו ביזט געווען

אַ שלים מזל און וועסט בלײַבען אַ שלים מזל, ווי עס ווינשט דיר פּיעל גוטס און אימער גליק דײַן באמת געטרײַע פרוי

שיינה שיינדיל.

יאָ, זאָג נאָר, מענדיל, וואָס איז דאָס פאַר אַ נײַעס וואָס מע דערצעהלט בײַ אונז? מע זאָגט, אַז דאָרט אין יעהופּעץ פערשרײַבט מען זיך שוין קײַן ארץ ישראל, ווער עס פערשרײַבט זיך פּערציג קאָפּיקעס, דער פאָהרט, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין? בײַ אונז האָט מען שטאַרק אָנגעהויבען דערפון צו שמועסען; יונגע לײַט קלויבען זיך צענויף אַלע נאַכט בײַ יוסיל משה יאָסים און מע רעדט פון ארץ ישראל. — הכלל עס טהוט זיך חשך, ווי זאָגט די מאַמע: „שוין לאַנג שטיל געווען!"...

XVII.

(מנחם-מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית זיי וויסען אַז דער עסק פון זאַוואָדען איז שטאַרק אָפּגעקיהלט געוואָרען, עס איז געקומען אויף זיי אַ קריזיס, ממש עס וואַלגערן זיך זאַוואָדלעך אין גאַס, נישטאָ קיין קונים! דער עולם, פאַרשטעהסט דו מיך, האָט זיך אָנגעגעסען מיט זאַוואָדען, אַ ביסעל אַריבערגעכאַפּט די מאָס, געלד איז טהייער און צוקער איז בזיל הזול, וואָרום מע האָט אָנגעמאַכט אַזוי פיעל צוקער, אַז ס'איז נישטאָ וואו זיך אַהינצוטהון מיט איהם, כאָטש נעם וואַרף איהם אַרויס! ס'איז אין דער ערד דאָס געשעפט, די זאַוואָדשיקעס שטאַרבען נאָך אַ גראָשען, די קאַפּיטאַליסטען האַלטען זיך איין און די מעקלערס געהען אַרום בטל אָהן אַ שטאָך אַרבייט און איך אויך בתוכם. מיינסט דו דאָך אַוודאי, אַז ס'איז עק וועלט? זאָלסט זיך גאָר נישט זאָרגען, זוגתי היקרה, גאָט איז גאָט און יעהופּעץ איז אַ שטאָדט, אַזעלכע מענשלעך ווי איך ווערען חלילה נישט פאַרפאַלען; אדרבה איך האָב ערשט אַ האָפּנונג, אַז היינט אם ירצה השם בעדאַרף איך ערשט אויפקומען, וואָרום איך פיהר איצט אַזאַ געשעפט וואָס איך בעדאַרף פאַרדינען אויף מיין חלק כמעט ביז אַ מאה אלף! דאָס געשעפט וואָס איך פיהר טרעפט אָן אַ צעהן מיליאָן און אפשר נאָך מעהר פון צעהן מיליאָן, עס האָט גאָר ניט קיין שעור און קיין ערך. ס'איז אַ סברא, אַז גאָלד אַליין זאָל דאָרטען זיין אין די אלפים; היינט וואו איז זילבער, וואו איז אייזען, וואו איז קופּער, וואו איז בליי, וואו איז קוועק-זילבער? פון ערדקוילען און פון שטיינער רעד איך שוין ניט: היינט געפינען זיך דאָרטען וועלדער מיט פעלדער מיט כל טוב — ס'איז, זאָגט מען, עפרי זהב, און ווילען וויל מען דערפאַר סך הכל דרייטהאַלבען מיליאָן, עס איז אַ מציאה פון אַ גנב! איין חסרון איז נור, וואָס ס'איז אַ ביסעל צו וויטליך, היינו, סע שטעקט אַזש אין „סיבּיר" און פאָהרען בעדאַרף מען אַהינצו אפשר

דריי וואָכען כסדר, וואָרום אהין געהט נישט קיין באַהן. ווען מען לעגט מען פיר אַזאַ גרויס געשעפט? געוויינטליך, בראָצקין! איז אָבער די צרה, ווי אַזוי דערשלאָגט מען זיך צו בראָצקין אין דער קאַנטאָר? ראשית חכמה, שטעהט ביי דער טהיר אַ שווייצאַר מיט קנעפּ און קוקט אויף דער קאַפּאָטע; ווי באַלד איין אַלטע קאַפּאָטע, אַזוי גיט מען איהר דעם וועג; און אַז גאָט העלפט, מע קומט שוין איבער דעם שווייצאַר, שטעהט מען אָפּ אַ שעה זעכס אויף די טרעפּ און מע וואַרט, טאָמער וועט גאָט רחמנות האָבען, מע וועט דערזעהן בראָצקין דורכגעהן, און אַז מע דערלעבט איהם שוין יאָ צו זעהן געהן, פליהט ער פאַרביי פייל אויס'ן בויגען און איידער מע קוקט זיך אַרום זיצט ער שוין אין דער קאַרעטע און אַ גוטען טאָג מיט דער קאַפּאָטע! קאָן מען ניט זיין אַזוי גראָב און מע מוז קומען מאָרגען נאָך אַמאָל. אויף מאָרגען איז ווידער די אייגענע געשיכטע; אַ קלייניגקייט, אַ מענש האָט אַזוי פיעל געשעפטען?! מע קאָן ניט אַזוי גיך זיך דער־שלאָגען צו בראָצקין! נאָר צו גאָט אַ האָפנונג, איך וועל מיך מסתמא אַ מאָל דערשלאָגען און דעמאָלט וועט שוין זיין גימל! און מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אי"ה אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער און אַלעמען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואָס דו פרעגסט זיך נאָך אויף „ארץ ישראל" קעהרסט דו אַוודאי מיינען „ציניזם?" דאָס איז זעהר אַ הויכער ענין, האָטש אין יעהופּעץ אויף דער בערזע האַלט מען עפּיס נישט דערפון. איך בין געוועזען אַ פּאָר מאָל ביי די הינגע „ציניסטען" אויף די „זאַסעדאַניעס" און האָב געוואָלט וויסען, וואָס דאָס איז, האָט מען אָבער אַלץ גערעדט אויף רוסיש — און דוקא אַ סך גערעדט. — דאַכט זיך, וואָס וואָלט זיי געאַרט זיי זאָלען זיך דורכרעדען מיט יודען אויף יודיש?... איך האָב אפילו אַ פּאָר מאָל אַ רעד געטהון מיט מיינע חברה לייט אויף דער בערזע וועגען דעם, האָבען זיי מיך אויסגעלאַכט: „וויס איך וואָס? ציניזם! דאָק־טאָר הערצל! אויך מיר אַ געשעפט!..."

XVIII.

(שיינה-שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם-מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז מיין גיטעל איז געבליבען איין אלמנה מיט זיבען קינדער יתומים, איינס קלענער פונ'ם אנדערן! געשטארבען איז דער שוואגער מיינער, מיר צו לענגערע יאהר פון א צאהן, דאס הייסט, אז מע וויל, איז ער אפילו תמיד געווען נישט קיין געזונדטער ער פלעגט, נישט פאר מיר גערעדט, גאנץ אפטליך אונטערהוסטען מיט בלוט, פון דעסטוועגען האבען מיר געמיינט, אז ער וועט זיך נאך מוטשען. צום סוף געהט ער און נעמט זיך ארוים א צאהן ביי שמעלקע דעם רופא, לעגט זיך א נידער און שטארבט אוועק, ווי זאגט די מאמע, איהר צו לענגערע יאהר: „קיינער וויים נישט ווענענס מארגען עס איז"... און דערווייל נעבעך גיטעל, לעגט איין די וועלט, ס'איז איהרע טרערען גאר ניט צו פארשרייבען! אוודאי ווען חלילה פארקעהרט, מיין שוועסטער, איהר צו לענגערע יאהר, זאל חס ושלום שטארבען און זלמן מאיר זאל בלייבען איין אלמן, וואלט ער געוויס אזוי פיעל טרערען נישט פארגאסען און וואלט מסתמא באלד נאך שלשים געבראכט צו פיהרען פון בארדיטשעוו א שטיפמאמע פאר זיינע קינדער. איך זאג דאס טאקי א קעגען אלע מאנסבילען, די כפרה מעגט איהר זיין פאר אייערע ווייבער, ווארום וואו איז דאס געהערט געווארען, אז א טאטע פון קינדער זאל זיך אריינגעמען א משוגעת אין קאפ אריין — מיליאנען! א גליק האט איהם געטראפען: ער שטעהט ביי בראצקין ביי דער טהיר! איך האב מורא, אז ווייטער פון דער טהיר וועסט דו נישט געהן. איין עבירה די שטיוועל, כ'לעבען? אט באלד טאקי חאפט בראצקי ארוים די מיליאנען און פליהט אוועק קיין סימביר, וואס איז? מנחם מענדיל אליין האט געהערט אז דארטען ערגיץ אין אלדע שווארצע יאהר וואלגערט זיך גאלד מיט קוועק-זילבער,

וויִ זאָגט די מאַמע מײַנע: אַ טויבער האָט געהערט, ווי אַ שטומער האָט דערצעהלט, אַז אַ בלינדער האָט געזעהן ווי אַ קרומער איז געלאָפען"... נאָר איך ווייס פריהער, אַז אינ'ם אַנדערן בריעף וועסט דו מיר געוויס שרייַבען, אַז פונ'ם גאָלדענעם געשעפט האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם, עס וועט זיך אָבער געפינען אַ שלאַק מיט אַ נײַעם חלום און וועט דיר דערצעהלען, אַז אַ קוה איז געפלויגען איבער'ן דאַך און געלעגט אַיין איי, וועסט דו צעלאָזען די פּאָלעס און וועסט ווידער לויפען ווי אַ משוגענער, דו זאָלסט אָבער נעמען אויפ'ן קאָפּ, אַז דו האָסט אין דערהיים אַ ווײַב ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר מיט קלײַנע קינדער וואָס קוקען אויף דיר אַרויס ווי אויף משיח'ן, וואָלט זיך דיר ניט גלוסטען אַרומשלעפּען זיך איבער פרעמדע הײַזער און אַרומטראָגען זיך מיט אַזעלכע נאַרישקײַטען, וואָס עס שלאָגט צו דער גאַל הערענדיג! נאָך האָט דיך ניט אָנגעלערנט יעהופּעץ, ברענען זאָל דאָס אויפ'ן פײַער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דײַן באמת געטרײַע פרוי

שיינה שיינדיל.

אַ שענע מעשה נאָר אַ קורצע: מאיר משולם'ס געדענקסט דו? האָט ער אַ טאָכטער שפּרינצעל, געווען אַ געזונדטע מויד אַיין אײַזערנע, שוין אַפּילו אַ ביסעל אַיין איבערגעוואַכסענע, נאָר זעהר אַ גראָטענע! האָט זיך צו איהר פּאַרנאַרט אַ מוכר־ספרים'ניק, וואָס טראָגט אַרום איבער די הײַזער מעשה־ביכלעך מיט ראָמאַנסען אויף פּראָקאַט, האָט זיך נעבאַך שפּרינצעל צוגעכאַפּט צו די דאָזיגע מעשה־ביכלעך און ראָמאַנסען ווי צו עפּיס רעכטס און זי האָט זײַ דורכגעלײַענט, זאָגט מען, אַ שטיקלעך הונדערט און זי איז געוואָרען נישט פאַר מיר געדאַכט, עפּיס אַזוי ווי צעמישט; זי רעדט מיט אַ משונה מאָדנע לשון, אַלץ אַ זעלכע ווערטער, וואָס מע קאָן ניט פאַרשטעהן; זי זאָגט, אַז מע רופט זי ניט שפּרינצעל, נאָר „בערטע", און זי קוקט אַרויס אַלע מינוט, אַלע רגע, אַז אָט אָט קומט עפּיס אײַנער, וואָס מע רופט איהם „לאָרד", איהר „בעשיצער", און גנבה'ט זי אַרויס דורך אַ פענסטער און פאַרפיהרט זי ערגיץ אין אַלדע שוואַרצע יאָהר אַזש קײַן לאָנדאָן, און פון לאָנדאָן קײַן סטאַמבול... זאָל נישט קומען אַיין אויסחאַפּעניש אויף די פּוסטע קעפּ, וואָס טראַכטען אוים אַזעלכע ווילדע זאַכען, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען?...

XIX.

(מנחם-מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה-שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל האָרכען איינס פונ׳ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אָמן.

והשנית זיי וויסען אַז מיר האָבען אַ גרויסען גאָט. הער אַ מעשה: אַז איך האָב אָנגעהויבען ווערען איין אַריינגעהער צו די בראָצקים, בין איך געוואָרען אַ גרויסער חשוב אויף דער בערזע און עס האָבען זיך צו מיר אָנגעהויבען צושאַרען מעקלערס פון דער וועלט מיט טויזענדער געשעפטען: הייזער און אימעניעס און וועלדער און באַהנען און פאַראַחאָדען און פאַבריקעס אויף מיליאָנען און אַלץ פון בראָצקים וועגען! צווישען די דאָזיגע מעקלערס זענען פאַרהאַן אַ פּאָר שותפים, ניט קיין היגע, איינער טראָגט אַ טענדעוועדע מיט אַ הענגקאָלנער, און דער אַנדערער הייסט מיט אַ משונה מאָדנע נאָמען, וואָס איך שעם זיך דיר איהם אַרויסשרייבען... אָט די צוויי מעקלערס האָבען מיך געפּאַקט איין מאָל בשעת איך בין געגאַנגען פון בראָצקין, און „טענדעוועדע“ האָט זיך אָנגערופען צו מיר בזה הלשון: „הערט זשע אויס, רב מנחם מענדיל וואָס מיר וועלען אייך זאָגען. די מעשה דערפון איז אַזוי: מיר האָבען געהאָרכט, אַז איהר דרעהט זיך דאָרט אַרום די בראָצקים, מהכתיתי, לאָז אייך גאָט העלפען, וואָס האָבען מיר צו אייך?“—אם כן, זאָג איך, וואָס זשע ווילט איהר? „וואָס זאָגט ער, זאָלען מיר וועלען? מיר ווילען דאָס וואָס יעדער מעקלער וויל, מיר ווילען פערדיענען, מיר זענען אויך מעקלערס, מיר האָבען אויך געשעפטען, אַ קשיא אויף אַ מעשה. אַביסעל אין אייער זכות, אַביסעל. אין אונזער זכות, טאָמער וועלען מיר עפּיס מאַכען, וועלען מיר מאַכען אינאיינעם, עס וועט זיין „יחלוקו“.

ווינציגער פאַרדינענט אַבי פאַרדינען, ווי זאָגט מען: פון אַ קרוּוודע קאָכט מען וועטשערע...״ — על כל פנים, זאָג איך, צו וואָס טויג אונז לאַנגע דבורים? זאָגט בעסער, וואָס האָט איהר? שעמט זיך ניט. „מיר האָבען, זאָגט ער, געשעפטען זעהר אַ סך מיט גאָטס הילף, מיר האָבען קויהלען אין פאָלטאַווער גובערניע, מיר האָבען אַייזען אין קאַניעווער אויעזד, מיר האָבען אַ מיהל אַיין אָפּגעברענטע אין פערעיאַסלאַוו, מיר האָבען מאַשינעס אַזעלכע גאָר נייע, אַ פינסקער יוד האָט זיי אויסגעטראַכט, היינט האָבען מיר אַ פריץ, וואָס וויל אויסבייטען אַ וואַלד אויף אַ „גוראַלנע״, און אַ יודען האָבען מיר, וואָס וויל קויפען אַ גרויס הויז אין יעהופּעץ אָהן געלד, היינט אימעניעס! וועלדער! טאָמער האָט איהר קונים וועלען מיר אייך געבען אימעניעס, אָדער טאָמער האָט איהר אימעניעס וועלען מיר אייך געבען קונים״. — ניין, זאָג איך, מיט קיין אימעניעס און וועלדער האַנדעל איך שוין מעהר ניט, איין עק, איך האָב מיך, זאָג איך, מיט אימעניעס שוין אָפּגעבריהט און האָב געגעבען זיך דאָס וואָרט, אַז איך זאָל קיין אימעניעס מיט קיין וועלדער מעהר אין די הענד אַריין ניט נעמען! „עט, מאַכט צו מיר די טענדעווערענדע, אַלע געשעפטען זענען דען גלייך? אָט האָבען מיר איצט אַ אימעניע אויף קאַווקאַז, אַ אימעניע מיט נאַפט, דאָס הייסט אַזאַ מין ערד, וואָס עס שפּריצט פון דאָרט נאַפט, סע שפּריצט און סע שפּריצט און עס הערט גאָר ניט אויף צו שפּריצען; ס׳איז גאָר אַ סברא, אַז די ערד קאָן דאָרט אַרויסוואַרפען אַ מיליאָן פוד נאַפט אין איין טאָג!...״ — אויב אַזוי, זאָג איך, זענט איהר פון מיינע מענשען; אָט דאָס, זאָג איך, איז אַ געשעפט; אָט דאָס גיט אַהער! און מיר זענען אַוועק אַלע דריי אין דער „יודישער מאַלאָטשנע״ (איך געה שוין מעהר ניט צו סעמאַדעני, ווייל דאָרט טרייבט מען אַרויס, געה איך שוין אין דער „יודישער מאַלאָטשנע״, פּאָרט היימליכער, צווישען יודען, מע קאָן זיצען און רעדען און טהון וואָס מע וויל), און דאָרט האָבען מיר אַרומגערעדט דאָס געשעפט און געשלאָסען שותפות, און אַז ס׳איז געקומען צום צעשרייבען זיך, האָבען זיי מיר מגלה געווען דעם סוד, אַז ביי דעם געשעפט אַרבייטען נאָך עטליכע שותפים: איינער מיט גראָבע ליפּען, דער אַנדערער אַ געלער, ער האַנדעלט מיט זייגערלעך, אַ מורא׳דיגער בעל-מגזם, גאָט זאָל שומר ומציל זיין, און איינער מיט אַ רויטע נאָז מיט ווייספּערלעך, אויך אַ ווילדער בעל מגזם, און נאָך איינער, איין אַלמן. אַז איך האָב דערהערט אַזוי פיעל שותפים, איז דאָס מיר [illegible] ניט [illegible] געפעלען; „טענדעווערענדע״ האָט איבער מיר

אַזוי לאַנג גערעדט און דערצעהלט משלים, אַז איך האָב געמוזט מוסכם ווערען מיר זאָלען זיך אַלע צעשרייבען אויף פּאַפּיער. געוויינטליך, צווישען שותפים מוזען דאָך זיין טענות, איטליכער האָט גערדונגען, אַז איהם קומט אַ גרעסערען חלק, גאָט זאָל מיר נאָר מצליח זיין איך זאָל שוין מיט'ן אַנדערן צד זיין אַזוי פּאַרטיג, ווי איך בין פּאַרטיג מיט די מעקלערס, וועט אם ירצה השם זיין גאָר ניט שלעכט, וואָרום ביי אָט אַזאַ מין געשעפט ווי אַזוי פאַרדינט מען ניט חאָטש אַ מיליאָן קאַרבּען? עס איז ביי מיר געבליבען אם ירצה השם בלי נדר, טאָמער ווערד דאָס געשעפט, דינג איך מיר באַלד אַ קאַנטאָרעל אויף ניקאָלאַיעווסקי און איך ווער מיט גאָטס הילף אַ גרויסער מעקלער. מחמת איך בין פאַרנומען און האָב קיין צייט ניט, מאַך איך דאָס בקצור; אי"ה אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות; לעת עתה זאָל גאָט געבען עס זאָל זיין מיט געזונד און מיט הצלחה. לאָז גריסען די קינדערלעך זאָלען לעבען און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדי'ל.

עיקר שכחתי: איך האָב אין זינען געהאַט דיר שרייבען עפּיס וועהר אַ נייטיגס. האָב איך פאַרגעסען וואָס. לאָז איך שוין אם ירצה השם אויפ'ן צווייטען מאָל.

הנ"ל

XX.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדיל נ"י.

ע ר ש ט ע נ ס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צ ו ו י י ט ע נ ס שרייב איך דיר אין קורצען, וואָרום איך האָב שוין קיין כח ניט מיט דיר צו רעדען. ס'איז ווי איין אַרבעס אין דער וואַנד, ווי זאָגט די מאַמע: שפּיעל דעם חתן ו ו י נ ע נ ד י ג ס, ער האָט זיך זיינס אין זינען"... ביזט טאַקי אַוודאי אַ גרויסער חשוב אין יעהופּעץ, וואָרום דו שטעהסט דאָך ביי בראָצקין ביי דער טהיר, און סע קישעט ביי דיר מיט מיליאָנען, נאָר נאָך אַלעמען זאָלסט דו ניט זיין ביי זיך אַזוי גדול'דיג, די מיליאָנען זענען נאָך לעת עתה ביי בראָצקין, ניט ביי דיר, און עס קען זיך אויסלאָזען, אַז די ערד וואָס שפּריצט מיט שמן זית, זאָל גאָר שפּריצען מיט „מים אהרונים וואַסער" און אַז עס וועט קומען צו עפּיס, וועט זיך אויסלאָזען מיט פּעטש, און וועמען וועט מען פּאַטשען? — דיך! על כן איז מיין עצה, אַז דו זאָלסט זיך באַצייטענס אַרויסחאַפּען פון דאָרטען און קומען אַ היים. זאָלסט פאַרגעסען, וואָס ס'איז געווען ביז אַהער, טאָמער האָב איך דיך אַ מאָל אָנגערידהרט מיט אַ וואָרט, ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער אַ פּאַטש פון אַ פריינד אײדער אַ קוש פון אַ פיינד", און קלאַפּ אַ טעלעגראַם און קום צו פאָהרען וואָס גיכער און לאָם איך פטור ווערען, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

איך קאָן דיר דערצעהלען אַ נייעס, וואָס ביי אונז האָט זיך

פאַרלאָפען, עס קלינגט מיט דעם די וועלט! דו קענסט דאָך מאיר מאָטיל משה מאיר׳ס, האָט ער אַ טעכטערעל ראַציל, איז דאָס אַ ראַציל פון גאָט, אַ גאַנצע „געווירענע" אַ „געבילבעטע" מאַמזעל, „שיט מיט פראַנצויזיש", „קלאַפּט אויפ׳ן טאַפּטשאַן", געהט זיך ניט צעניף מיט קיינעם, אַ קליינינקייט, זי קומט אַרויס אַזש פון קצבים, ווי זאָגט די מאַמע: „זכות אָבות איז קיין קאַטאָוועס"... הכלל, מע רעדט איהר שדוכים פון דער וועלט, און זי פערעבענדעוועט נאָך, וואָס מע ווייזט איהר, געפעלט איהר ניט; זי וויל אַ חתן דוקא מיט אַלע מעלות, ער זאָל זיין אי שען, אי קלוג, אי רייך — דאָס טעלערל פונ׳ם הימעל! שדכנים האָבען געאַרבייט אויף אַלע כלים און מע האָט איהר אַראָבגעבראַכט אַ חתן, איין אַנטיק זאָגט מען, אַ קאַרעפירער אָתרוג, און דווקא פון אַ קליין שטעדטיל פון אַווריטש! צונויפגעפאָהרען זיך, האָט מען געוויינטליך אַריינגעלאָזט חתן כלה אין אַ בעזונדער חדר זיי זאָלען זיך אָנקוקען, רופט זיך אָן די כלה צום חתן: וואָס האָרכט מען ביי אייך מכּה דרייפוס׳ן?" מאַכט ער צו איהר: מכּה וואָסער דרייפוס׳ן?", רופט זי זיך אָן צו איהם: „איהר ווייסט ניט וואָסער דרייפוס?" מאַכט ער: „ניין, מיט וואָס האַנדעלט ער?..." איז זי באַלד אַרויסגעלאָפען פונ׳ם חדר און איז געפאַלען חלשות, און דער חתן האָט נעבאַך בחרפה געמוזט אַוועקפאָהרען צוריק קיין אווריטש — אַ מכּה איהם, אַ מכּה איהר, אַ מכּה זיי ביידען! איך בעט דיך מאַך מיך קלאָהר, ביזט דאָך צווישען מענשען, ווער איז אָט דער דרייפוס וואָס עס קאָכט מיט איהם אַזוי די וועלט?

XXI.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זײן װײב שײנה־שײנדיל אין כתרילעװקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שײנה שײנדיל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אַז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפען מע זאָל תמיד הערען אײנס פונם אַנדערן נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת זײ װיסען, אַז מיט בראָצקין האָב איך מיך צעגאַנגען, דאָס הײסט מיר האָבען זיך חלילה נישט געקריגט, נאָר איך האָב אױפגעהערט געהן אַהין — װאָס איז מיר ב ר אָ צ ק י, אַז איך שפּאַר שױן גאָר אָן צו ר ױ ט ש י ל ד ע ן קײן פ אַ ר י ז ש?! װעסט דו דאָך מסתמא פרעגען, װי קום איך, מנחם מענדיל, צו רױטשילדען אַזש קײן פּאַריזש? איז דער תירוץ טאַקי װידער קאַװקאַז און װידער נאַפט! אַלע נאַפטען װאָס אױף קאַװקאַז זענען זײנע און אַלײן זיצט ער אין פּאַריזש. בלײבט דאָך די קשיא, װי קומט די קאַץ איבערן װאַסער? פאַלט מיר אײן אַזאַ מין געדאַנק: פאַרהאַן בײ אונז אױף דער בערזע אַ פױגעל, װאָס ער הײסט ט ו ד ר ו ס, אַט דער ט ו ד ר ו ס איז געװען אַ מאָל גאָר אַ גרױסער „שפּעגעלאַנט“ אַ הײסער, אַ פײעריגער שפּעגעלאַנט. אַז דער עולם האָט זיך אָפּגעשאָקעלט מיט די עטליכע גילדען, זענען אַלע גרױסע שפּעגעלאַנטען (און איך אױך בתוכם) געװאָרען מעקלערס, און טודרוס האָט זיך אװעקגעלאָזט קײן פּאַריזש און דרעהט דאָרטען די גרעסטע געשעפטען אױף מיליאָנען! אױף מײן גליק בעדאַרף אַצינד טודרוס זײן היע אין יעהופּעץ, האָב איך מיך נישט געפױלט און בין אַװעקגעלאָפען צו איהם אַהײם און האָב איהם גאַנץ פײן איבערגעגעבען, אַז איך האָב אָנגעשמעקט אײן ערטעל אױף קאַװקאַז, װאָס שפּריצט מיט נאַפט, און װעדליג מע הײסט זיך געבען דערפאַר אַ כך געלד, װײזט אױס, אַז דאָס געשעפט פּאַסט נאָר קײן פּאַריזש. רופט זיך אָן צו מיר טודרוס: „איך האָב אַ קונה!“ פרעג

איך: ווער איז דער קונה? מאכט ער: „רויטשילד"! — איהר קענט זיך זאג איך, מיט רויטשילדען? „צי איך קען זיך, מאכט ער, מיט רויטשילדען? לאמיר דאס, זאגט ער ביידע פארמאגען, וויפיעל געשעפטען איך האב שוין מיט איהם געמאכט און וויפיעל געלד איך האב ביי איהם פארדיענט!" — האט קיין פאראיבעל ניט, זאג איך, אפשר וואלט איהר זיך מטריח נעווען, זאג איך, אוועקשרייבען צו רויטשילדען קיין פאריזש? „— אוועקשרייבען, מאכט ער, איז קיין קונץ ניט! איך בין טאקי מיט איהם ווי אנדערע צוויי, נאר איינס צום אנדערן געהער זיך נישט אן, מע בעדארף האבען איין אפים מיט א פלאן, אנדערש קאן מען ניט". בקצור, איך בין אוועק צו מיינע שותפים און האב איהם געבראכט פון זיי איין אפים מיט אלע זיעבעצעהן זאכען. נו, ווי געפעלט דיר, זוגתי היקרה, ווי אזוי מנחם מענדיל שטעלט צענויף מיט גאט'ס הילף א געשעפט? השם יתברך זאל נור העלפען עס זאל אנקומען די גוטע תשובה פון רויטשילדען, פערשטעהסט דו שוין, וואס פאר א פנים עס וועלען דעמאלט האבען ביי מיר אלע יעהופעצער גרויסע מעקלערס! ס'איז נור שלעכט דערוויילע, וואס סע פעהלט דאס מזומנ'ע דריירל. זאלסט זעהן, וואס עס טהוט זיך ביי אונז, ווי אזוי די וועלט איז געענגט אין געלד. ממש מע געהט אוים, מע שטארבט נאך א קערבעל! מע קוקט ארוים אלע טאג אויף גרויסע אנזעצען. נאר זארג נישט, זוגתי היקרה, ס'איז אלץ ביז א צייט; פאר אונזער עגמת נפש וועלען מיר אם ירצה השם האבען גרוים נחת, לאז נור אנקומען די גוטע בשורה פון פאריזש, וועל איך מיך שוין אריינחאפען אין קלייט אריין, וועל איך שוין אין זינען האבען אם ירצה השם אי זיך איך דיך אי די קינדערלעך אלע זאלען געזונד זיין. און מחמת איך בין פארנומען און האב קיין צייט ניט, מאך איך דאס בקיצור. איה"ש אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה לאז גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: וואס דו פרעגסט זיך נאך אויף דריפוסען, איז דאס זעהר א שענע מעשה. אזוי איז געוועזען די געשיכטע: אין פאריזש איז געווען דרייפוס א קאפיטאן, דאס הייסט ס'איז געווען א קאפיטאן, וואס האט געהייסען דרייפוס, און עסטערהאזי איז געווען א מאיאר, (א מאיאר איז עלטער פון א קאפיטאן, און אפשר, פארקעהרט,

אַ קאַפּיטאַן איז עלטער), איז ער געווען, דאָס הייסט דרייפוס, אַ ייד, און עסטערהאַזי דער מאַיאָר איז אַ קריסט, האָט ער אָנגעשריבען די באָרדעראָ; דאָס הייסט, דער מאַיאָר עסטערהאַזי האָט אָנגעשריבען די באָרדעראָ, און האָט אַרויפגעלעגט די גאַנצע באָד אויף איהם, אויף דרייפוסען, איז געגאַנגען דרייפוס און האָט זיך געוואָלט פאַרענטפערען, האָט מען איהם געמשפּט, ער זאָל זיצען אייביג אויף איין אינזעל אין מיטען ים איינער אַליין פערשפּאַרט, איז געגאַנגען זאָלאַ און האָט געמאַכט אַ געוואַלד, און האָט אויסגעוויזען מיט ראיות, אַז סטייטש ער ווייסט פאַר קלאָהר, אַז ס'איז ניט דרייפוס האָט געשריבען די באָרדעראָ; וואָס האָט איהר צו איהם, ס'איז גאָר דעם מאַיאָרס אַרבייט, עסטערהאַזים! איז מען געגאַנגען און מע האָט איהם געמשפּט, ער זאָל אויך זיצען, האָט ער זיך מישב געווען, טאַקי זאָלאַ און איז גאָר אַנטלאָפען, איז געגאַנגען נאָך איינער, פּיקער, אַ פּאָלקאָווניק, און האָט אויך אָנגעהויבען שרייען און ליאַרמען, איז אַרויסגעשפּרונגען מערסי דווקא אַ גענעראַל און נאָך איינער ראָזשע, אויך אַ גענעראַל, און נאָך אַ סך גענעראַלען, און האָבען געזאָגט פאַלשע עדות אויף דרייפוסען, איז געוואָרען אַ געפּילדער צווישען די פראַנצויזלעך, מע זאָל איהם אַראָפּברענגען, טאַקי דרייפוסען, האָט מען איהם געבראַכט צו פיהרען קיין רען אויפ'ן משפּט, איז געקומען צו פאָהרען איין אַדוואָקאַט פון פּאַריזש, האָט מען איהם געוואָלט שיסען האָט מען איהם געשאָסען פון הינטען, האָט ער געמאַכט פון אַלע גענעראַלען אַ פּלעדערוויש, און דרייפוסען האָט מען פון דעסטוועגען ווידער אַ מאָל פאַרמשפּט, נאָר מע האָט איהם אָבער באַלד אַרויסגעלאָזט, דאָס הייסט יאָ שולדיג און פאָרט ניט שולדיג — און רוף אונז קנאַקניסעל!..." היינט פאַרשטעהסט דו שוין די מעשה מיט דרייפוסען?

הנ"ל.

XXII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הער'ען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אַז דו ביזט ניט וויים פון אַ משוגענעם, עס געהט דיר אָב נור איין זאך. — נעמען אַ שטעקען און לויפען איבער די גאַסען; האָסט דו געהערט אַ ביסעל אַ גדולה: ער שפּריצט מיט גאַז, פליהט קיין פּאַריזש, וואַרפט מיט מיליאָנען! ער גלייכט זיך צו די יעהופּעצער נגידים. זיי האָבען קיין געלד ניט און ער האָט קיין געלד ניט, ווי זאָגט די מאַמע „בין איך מיר אויך אַ בהמה און פגר אין דער טשערערע". געדענק מיין וואָרט, מענדיל, אַז מע וועט דיך ברענגען אַהיים אָדער אין קייטען, אָדער אין אַ ליילעך, אַזוי ווי דו ביזט ווערטה, בכדי דו זאָלסט געדענקען, אַז דו האָסט אַ ווייב ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, וואָס פערשטעהט מעהר פון דיר, און פאַר דיינע מתנות, מענדיל, וואָס דו ווילסט מיר אָנגעמען, דאַנק איך דיר זעהר. לאָז זיי גאָט העלפען אַזעלכע קונים אַ סך ווי דו מיט דיינע שותפים די ליגנערם. וואָס פאַרדינען מילי־מיליאָסען און פגר'ען פאַר אַ גראָשען, הלוואי ווייטער ניט ערגער, ווי עס ווינשט דיר פיעל גוטס און אימער גליק דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

די מעשה פון דרייפוסען, וואָס דו האָסט מיר באַשריבען, זאָל איך אַזוי וויסען בייז, ווי איך פערשטעה אַפילו איין וואָרט! ווי קומט אַ יוד

זײַן אַ קאַפּיטאַן און וואָס איז דאָס פאַר אַ מין „באָנדערראָ״, וואָס אײנער לעגט אַרויף אויף דעם אַנדערן? צו וואָס האָט דער זאָלע בעדאַרפט אַנטלויפען און וואָס האָט מען איהם געוואָלט שיסען און פאַר וואָס עפּיס פון הינטען, נישט פון פאָרינט?... ווי זאָגט די מאַמע: „ציגען זאָלען אזוי וויסען פון פרעמדע גערטנער, ווי ער ווייסט וואָס סע טהוט זיך מיט איהם״...

XXIII.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינע־שיינדיל אין כתריליעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

אשית בין איך דיר מודיע אז איך בין ב"ה בקו החיים והשלום, ... זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונ'ם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אָמן.

והשנית זיי וויסען, אז דאָס קאַווקאַז האָט געמיינט אַריין אין דער ערד אַריין אידער איך האָב דאָס דערקענט! איך טאָר מיך גאָר נישט באַווייזען אויף דער בערזע; וואָס איז די מעשה? די מעשה איז אַ פּשוטע מעשה: נעכטען קום איך אַרויס אויף דער בערזע, געהט מיר אַ קעגען טודרוס און מאַכט צו מיר: „הערט נור, רב יוד, וואו איז ערגיץ אייער קאַווקאַז?" — קאַווקאַז, זאָג איך, איז אויף קאַווקאַז, וואָס איז דען? „איך האָב מאַכט ער, נאָכגעדאַכט אויף דער לאַנדקאַרט, וואו געפינט זיך ערגיץ אייער געשעפט, לאָזט זיך אויס, אַז די שטאָדט, וואָס איהר האָט דאָרטען אָנגערופען, איז אַ נעכטיגער טאָג". וואָס הייסט, זאָג איך, אַ נעכטיגער טאָג? „אָט דאָס הייסט, זאָגט ער, ס'איז גאָר אַזאַ שטאָדט נישטאָ אויף דער וועלט. עפּיס אַ נאָמען פון דער הגדה... ווי נעמט דאָס אַ יוד, זאָגט ער, און לעגט פאַר אַ געשעפט, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען? און נאָך וועמען? רויטשילדען! איהר ווייסט, זאָגט ער, ווער רויטשילד איז?!" — פאַר וואָס, זאָג איך, זאָל איך ניט וויסען? איך ווייס זעהר גוט, זאָג איך, ווער רויטשילד איז, נאָר וואָס בין איך, זאָג איך, שולדיג? מע האָט מיר געזאָגט, האָב איך אייך געזאָגט. און איך האָב מיך באַלד געלאָזט לויפען זוכען די „טענדעווערענדע" און האָב איהם געפונען אין דער „יודישער מאַלאָטשנע", דאָרט וואו אַלע יודען זיצען, און האָב איהם גענומען אויפ'ן ציממעל: — זאָגט מיר נור, טענדעווערענדע סערדצע, וואו גע-

פינט זיך ערגיץ דאָס געשעפט אונזערס? „ס'אַ משל, מאַכט ער, דאָס געשעפט איז דאָך בײַ אײַך, איהר האָט דאָך דעם קונה!" — ניין, זאָג איך, ניט דאָס מיין איך, איך מיין דאָס געשעפט גופא, וואו שטעקט דאָס ערגיץ, אין וואָסערע מקומות, ווי אַזוי פאָהרט מען אַהינצוצו, דורך וואָס פאַר אַ שטאָדט? „דאָס, מאַכט ער, ווייס איך גראָד נישט, דאָס בעדאַרף וויסען דער שותף מײַנער". זענען מיר געגאַנגען בײדע זוכען דעם שותף, זאָגט אָבער דער שותף, אַז איהם האָט געזאָגט דער וואָס מיט דער רויטער נאָז, און די רויטע נאָז זאָגט, אַז ער ווייסט ניט פון קיין פותר און פון קײַן חלום, ער האָט געהאָרכט, זאָגט ער, פון יענעם מעקלער, וואָס מיט די גראָבע ליפען, אַז די טענדע־ווערענדע האָט אַ געשעפט אויף קאַווקאַז, נאָר וואו קאַווקאַז און וואָס קאַווקאַז — ווייסט ער ניט, ער זאָל אַזוי ניט ווי־סען פון קײַן שלעכץ! הקצור, מע האָט זיך געוואָלט דערגרונטעווען, פון וואַנען שטאַמט דאָס געשעפט און ווער האָט דאָס אויפגעגעבען, האָט איינער אָנגעוויזען אויפ'ן אַנדערן, דער אויף יענעם און יענער אויף דעם, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט ביז ס'איז געבליבען מסתמא, אַז דער גאַנ־צער חיב בין איך; איך האָב שוין אַזאַ גליק, משטײנסגעזאָגט, אַז אומעדום בין איך דאָס כפרה־היהנדעל!... הערסט דו, זוגתי היקרה, וואָס איך בין דערגאַנגען? אַ ס'איז נישטאָ קײַן מזל, זאָל מען זיך בע־סער באַגראָבען אַ לעבעדיגער! צו וואָס איך זאָל מיך נישט נעמען איז לכתחלה דאַכט זיך אַלסדינג גוט און שען און פײַן, אָט אָט חאַפּ איך דאָס גליק, אָט אָט איז דאָס בײַ מיר אין קעשענע — צום סוף טהוט זיך דאָס רעדיל אַ דרעה איבער, און עס לאָזט זיך אויס אַ נעכטיגער טאָג! ניט באַשערט, אַ פּנים, אַז איך זאָל אויפקומען פון מעקלערײַ, חאַפּען אַ גראָבס און אַנטלויפען! נישט באַשערט, אַז מנחם מענדיל זאָל אויפקומען ווי אַנדערע מעקלערס אין יעהופּעץ! אַלע טראַסקען, נאָר איך אײנער שטעה און קוק ווי די וועלט מאַכט געשעפטען און פאַרדינט געלד און איך דרעה מיך אַרום ווי אַ פרעמדער. איך זעה פאַר זיך מיליאָנען מיט מיליאָנען, און קאָן זײַ נישט חאַפּען... איך בין שטענדיג עפּיס ווי אין דרויסען... אַ פּנים, איך האָב מיך נאָך ניט אַרויפגעשלאָגען אויפ'ן ריכטיגען וועג? קײַן מענש ווייסט ניט, וואו זײַן מזל געפינט זיך... מע דאַרף עס לאַנג זוכען, און אַז מע זוכט, געפינט מען... און מחמת איך בין זעהר דערשלאָגען, מאַך איך דאָס בקיצור. איה"ש אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרײַבען אַלסדינג באריכות. לאָז גריסען

שוועער און שוויגער און שרייב מיר, וואָס מאַכסט דו עפּיס אין געזונד, אונ קוש די קינדער זאָלען לעבען און געזונד זיין, און שרייב מיר, וואָס הערט זיך עפּיס ביי אייך אין כתרילעווקע? —

ממני בעלך **מנחם מענדיל.**

עיקר שכחתי: צרות רבים חצי נחמה. אז מע זעהט זיך אָן יענעמס צרות ווערד אַ ביסעל גרינגער אויף דער נשמה אָט נעם למשל דעם אורח וואָס שטעהט מיט מיר אין איין חדר. געווען אַמאָל אַ פּאָדראַטשיק, זאָגט ער, אַ בעל הבית פון הייזער און קלייטען אייגענע, און היינט לאָדט ער זיך מיט „קאַזנאַ", ער האָפּט אויפמאָהנען אַ סך געלד, גאָר אַ סך געלד. נאָר מחמת ער האָט נישט אַ גראָשען ביי דער נשמה האַלט ער זיך אויף לעת עתה ביי מיר. אם ירצה השם, אַז ער וועט אויסלאָדען זיין געלד, וועט ער מיך, זאָגט ער, נישט פערגעסען... און נאָך איינער שטעהט מיט מיר צוזאַמען, נאָך אַ גרעסערער אָרומאַן פון יענעם: ער איז אַ שרייבער. ער שרייבט אין די בלעטער און מאַכט אַ בוך! דערווייל ביז זיין בוך וועט פאַרטיג ווערען האַלט ער זיך אויף מיט אונז אין איינעם און פאַר רחמנות גיט איהם די בעל הבית'טע אַמאָל אַ גלעזעל טיי. און נאָך איינער האַלט זיך אויף ביי אונז אויף דער אכסניא, אַ מין עני ואביון, דער שרייבער איז אַ הונט קעגען איהם! ווער און וואָס ער איז ווייס איך אַליין נישט: עפּיס אַ שטיקעל אַגענט, אַ שטיקעל שדכן, אַ שטיקעל אַקטיאָר, זינגט ליעדליך און טרייבט אַרויס מייז, — זעהר אַ פרעהליך יודעל, האָט נישט קיין העמד אויפ'ן לייב און געהט אוים ממש פאַר אַ שטיקעל ברויט! הכלל, מע זעהט זיך אָן אַזוי פיעל צרות אויף דער וועלט, אַז מע פאַרגעסט אָן די אייגענע!... געדענק זשע, למעה"ש, שרייב מיר פון דיין געזונד און פון די קינדער זאָלען געזונד זיין און פון שוועער און שוויגער און פון איטליכען בעזונדער.

הנ"ל.

XXIV.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופּעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, וואָס האָב איך דיר געזאָגט, דו אָבגעריסענער נאַר? קושען בעדאַרפסט דו דאָך די ווערטער מיינע, ווי זאָגט די מאַמע: „קוש דעם קאַנטשיק וואָס שמייסט דיך!"... האָסט זיך שוין אויסגעהאַנדעלט דאַרטען וואָס טויג מיר גרוים און האָסט זיך צונויפגעסקאָמפּאַניעט מיט אַ פיינער חברה שלעק, פּאָדראַטשיקעס, שלעפּערס, מחברים, לידעלמאַכערס, מייזען־טרייבערס — ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכען און געגנוג. אַוודאי דאַרף מען זיצען צוליעב דעם אין יעהופּעץ אויף אַנ' אכסניא און טרענצלען קערבלאַך! מיר געפעלט נור וואָס דו ביזט געקומען צום שכל: אַ פנים, זאָגסט דו, ס'איז דיר ניט באַשערט אויפצוקומען דאָרטען, ווערען אַ מיליאָנשטשיק? ביזט נאָך מסופק מענדיל? איך שריי שוין פון לאַנג, אַז דו זאָלסט זיך אַרויסשלאָגען פון קאָפּ די דאָזיגע נאַרישע געדאַנקען, לאָם איך שוין אַזוי זיין באַוואָהרענט פון אַלדאָס בייז און דו פונ'ם נאַר דיינעם, ווי דו ביזט באַוואָהרענט פון מיליאָנען! פאַרגעס, מענדיל, אָן די מיליאָנען, פאַרגעס אַז ס'איז גאָר פאַרהאַן ערגיץ אַ בראָצקי אויף דער וועלט, וועט זיין אַז וואוהל צו דיר און צו דיין נשמה! „קוק ניט וואָס העכער פון דיר, קוק וואָס נידעריגער פון דיר", אַזוי, דאַכט זיך, שטעהט געשריבען אין די ספרים? און זיי נישט מקנא די יעהופּעצער פיינע מענשלעך וואָס טראַסקען. לאָזען זיי טרישטשען,

לאָזען זײַ ברעכען רוק און לענד, ווי עס ווינשט דיר הײַנט און אלע מאָל
דײַן באמת געטרײַע פרוי

שיינה שיינדיל.

זאָג מיר נאָר, וואָס האָסט דו זיך עפּיס פּלוצים דערמאָהנט, מײַן טהײַערער מענדיל, זיך נאָכפרעגען אויף אונזער כתרילעווקע? און וואָס בין איך דיר עפּיס געוואָרען אַזוי טהײַער, וואָס דו זאָרגסט זיך אַזוי פאַר מײַן געזונד? אַ פּנים, דו האָסט זיך טאַקי פאַרט פערבענקט נאָך אונז?... ווי זאָגט די מאַמע: „לאָז דאָס קאַלב לויפען, עס וועט זיך אויסהונגערן וועט דאָס אַליין קומען אַהײַם"... איך וואַרט אויף אַ דעפּעש פון דיר אַז די פאָהרסט. שוין צײַט. שוין לאַנג צײַט — הלואי זאָל דאָס זײַן מײַן לעצטער בריעף...

ענדע פונ'ם דריטען בוך.

IV.

א בכבוד'ע פרנסה.

(מנחם־מענדיל — אַ שרייבער.)

אַ בְּכָבוֹד'עַ פַּרְנָסָה.

(מְנַחֵם־מֶענְדִיל — אַ שְׁרַייבֶּער.)

I.

(מנחם־מענדיל פֿון יעהופּעץ צו זײַן ווײַב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע.)

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדיל שתחי'.

ראשית בין איך דיר מודיע אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפֿען מע זאָל תמיד הערען איינס פֿונם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית הנה זײַ וויסען, אַז איך האָב אַוועקגעוואָרפֿען אַלע געשעפֿטען, איין עק, אוים בערזע, אוים סעמעדיני, אוים מעקלערײַ — ס'איז גאַלע שווינדעל מיט חאַפּערײַ מיט בזיונות מיט דער שוואַרציאָהר ווייסט וואָס! איך האָב שוין הײַנט אַ נײַע פּרנסה, אַ שפּאָגעל־נײַע פּרנסה, אַ ביסעל אַ שענערע און אַ לײַטישערע פּרנסה — איך בין געוואָרען למזל אַ שרײַבער איך שרײַב! וועסט דו דאָך מסתמא פֿרעגען, ווי קום איך צו שרײַבערײַ? — ס'איז מן השמים.

אויב דו געדענקסט פֿון מײַן לעצטען בריעף, האָב איך מיך דאָ אויף דער אבסניא, וואו איך האַלט סטאַנציע, באַקענט מיט איינעם אַ שרײַבער, וואָס שרײַבט אויף די גאַזעטען, און דערפֿון לעבט ער. דהיינו, ווי אַזוי? ער זעצט זיך אַוועק און שרײַבט אָן אַ זאַך און שיקט עס אַוועק און מע דרוקט עס אָפּ, און אַז מע דרוקט עס אָפּ, באַקומט ער בעצאָהלט פֿון דער שורה, אַ קאָפּיקע אַ שורה, וויפֿיעל שורות, אַזוי פֿיעל קאָפּיקעס. האָב איך מיך מיישב געווען: גוואַלד, רבונו־של־עולם, מיט וואָס בין איך

ערגער פון איהם? די גרויסע תורה וואס דא איז! דאכט זיך, איך האב אויך געלערענט אין א חדר, און א האנד צום שרייבען האב איך אשענערע ווי ער, אפשר וואלט איך מיך א פרוב טהון און געבען א שרייב אריין אין א יודיש בלאט, וואס קומט מיר דערפאר? קעפען וועט מען דאך מיך ניט! מטה נפשך, יא — יא, ניין — ניין! — און געה און שרייב אוועק א בריעף גלייך אין דער רעדאקציע אריין אזוי און אזוי, און איך דערצעהל זיי אויס מיין גאנצע „בעגריפיע". ווי אזוי איך האב אמאל נעקנאקט אויף דער בערזע, אין אדעס און אין יעהופעץ, איבערגערינט כל העבודה זרות, געהאנדעלט און געמעקלערט מיט „לאנדאן" און מיט „פאפירלעך" און מיט „יקנה"ז" אין די מיליאנען אריין, געווען זיבען און זיבעציג מאל אט א נגיד און אט א קבצן, אט א גביר און אט אנ' אביון. הקצור, איך האב ניט געזשאלעוועט מיין טרחה און האב זיי ארויסגעשריבען אלסדינג באריכות, אפשר אויף צעהן זייטלעך. און געבעטען האב איך זיי זאלען מיר ענטפערען, אויב עס געפעלט זיי מיין שרייבעכץ, וועל איך זיי שרייבען. קומט מיר נישט אן, מיינסט דו, אין אנדערהאלבען חדשים ארום פון דער רעדאקציע אנ'ענטפער? זיי שרייבען מיר, אז מיין שרייבעכץ געפעלט זיי דוקא זעהר גוט און לעגען מיר פאר, איך זאל זיי ארויסשרייבען די אלע מיינע באשרייבעכצען באריכות; און אויב מיינע באשרייבעכצען וועלען זיין גוט באשריבען, וועלען זיי מיינע באשרייבעכצען מיט פערגעניגען אפדרוקען אויפ'ן בלאט און וועלען מיר בעצאהלען פאר דער שורה, א קאפיקע א שורה, דו פערשטעהסט? וויפיעל שורות, אזוי פיעל קאפיקעס. האב איך באלד גענעבען א חאפ אויף דער פען. וויפיעל, למשל, קאן איך אנשרייבען? צום אלעם מינ־דעסטענס רעכען איך. אז איך קאן אין א לאנגען זומערדיגען טאג אנשריי־בען גוטע טויזענד שורות. מאכט דאס ניט א צעהנערל א טאג? האבען מיר א קיימא לן, הייסט דאס, פון כמעט דרייהונדערט רובעל א חודש. נישקשה פון א זשאלאווניע, ווי מיינסט דו? און נישט לאנג געטראכט, האב איך מיר געקויפט א פלעשעל טינט מיט א ריז פאפיער און האב מיך אוועקגעזעצט צו דער ארבייט. און מחמת איך האלט סאמע אין רעכטען שרייבען, מאך איך דאס בקצור. איה"ש אין די ווייטערדיגע בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת־עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאלען לעבען און שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: אז דער אויבעריש זער וועט העלפען און איך וועט פארטיג מיט מיין באשרייבעניש, דאס הייסט מיט׳ן נאמען פונ׳ם באשרייבער, מחמת איך האב נאך ניט קיין נאמען, אזוי שיק איך עס אוועק באלד אהין אין דער רעדאקציע, און בעט מע זאל דיר ארויסשיקען אויף דיין נאמען קיין כתרילעווקע עטליכע קערבלעך עד לחשבון. איך וויל, זוגתי היקרה, אז דו זאלסט אויך הנאה האבען פון מיין איצטיגע פרנסה. ס׳איז א ביסעל לייטישער פון מעקלעריי: ביי מעקלעריי הייסט עס „קארטאזש״, און ביי שרייבעריי רופט מען דאס גאנערער... א זיס קערבעל אט דאס גאנערער, א גרינגס און א בכבוד׳יגס...

ה נ״ל.

II.

(שיינה שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאַן מנחם מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר זענען אַלע גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, נעב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווײַטער ניט ערגער.

צווייטענס שרײַב איך דיר, מײַן ליעבער און מײַן באַשערטער, וואָס וועט זײַן פון דיר? עס נעמט דאָך דיך קײַן קויל נישט! ניט מיט גוטען, ניט מיט בײזען! שיס אין דער וואַנד אַרײַן! די מאַמע זאָל לעבען — איהרע ווערטער מעג מען פערשרײַבען: „אַ קראַנקער, זאָגט זי, וועט געזונד ווערען, אַ שכור וועט זיך אויסניכטערן, אַ שוואַרצער וועט ווײַס ווערן, און אַ נאַרר וועט בלײַבען אַ נאַרר"... און זאָג אפשר, אַז זי איז אומגערעכט! באַרעכען זיך, וואָס דו האָסט אָפּגעטהאָן, זינט איך קען דיך פאַר אַ מאַן אַז אָך און וועה איז מיר, איז דיר נאָך קאַרג, געהסט דו אויף דער עלטער און פאַרשטעלסט זיך פאַר אַ מאַרשעליק! אַ „רײַבער" געוואָרען און „רײַבט"! און סע געפינען זיך נאָך אַזעלכע נאַראָנים, וואָס זיי צאָהלען דערפאַר. ווער ווייסט וואָס דו קאָנסט מיט דײַנע בעשרײַבעכצען אָנאַרבײַטען חלילה. איך בין שוין אַ געלערנטע. ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פאַר אַ געשלאָגענעם הונד טאָר מען קײַן שטעקען ניט ווײַזען"... בראָש קלויבט ער זיך אוים אַלע מאָל גרינגע פרנסות, לופטיגע פויגעלעך. גאָר ניט. ער וועט זיך זיצען אין יעהופעץ אויף דער סטאַנציע און וועט „רײַבען", און איך וועל זיך וואַלגערן דאָ אין כתרילעווקע מיט זײַנע קינדער און קרענקען אויף דער „פלענציע"! שוין אַ וואָך דרײַ, אַז זי האָט זיך אַרײַנגעכאַפּט צו אונז, די „פלענציע", און וויל גאָר נישט אַרוים. אויסגעקויקעלט פון קלײן ביז גרוים... און וואָס דו ביזט מיר מנדר דאָס געלד פון דײַנע שרײַבעכצען, דאַנק איך דיר בע-

צײַטענס. דײַנע יעהופּעצער פּײַנע בריות מעגען עס פּאַרמאָגען אויף אײן וואַרעמעס, וואָס דו װעסט זיך שוין דאָרטען אָננעמען „גאָלענאַר". דו ביזט אַלײן אַ גאָ לע־נאַר, דאָס הײסט פון אויבען ביז אַראָפּ — נאַרר... און אויב דו ווילסט, איך זאָל ניט געהן יונגערהײד פון דער וועלט, און דײַנע קינדער זאָלען חלילה ניט בלײַבען קײן יתומים, זאָלסט דו זיך אַרויסשלאָגען פון'ם קאָפּ אַלע דײַנע לופטיגע פּרנסות מיט דײַנע זיסע שרײַבעכצען און קומען צו פאָהרען אַ מאָל אַהײם, צו דײַן ווײַב און קינדער, צו דײַנע שוועער און שוויגער, וועסט דו זײַן אם־ירצה־שם אַ גאַסט, ווי די מאַמע זאָגט: „באַדײַ דעם אויוועז צעוואַלגערן", ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק הײַנט און אַלע מאָל — דײַן באמת געטרײַע פרוי

שײנה שײנדיל.

משה דוד דעם קאָלעקטאָר געדענקסט דו צי נײן? האָט ער זיך מישב געווען און האָט שוין לאַנג געוואָרפען אײן אום־חן אויף זײַן ווײַבעל געוואָלט פּטור ווערען פון איהר, ניט געוואוסט ווי אַזוי: נעמט ער און פאָהרט אַוועק אין אַמעריקאַ, האָט זי איהם געפּאַקט בײַ דער גרענעץ און געמאַכט אַזאַ שקאַנדאַל, אַז ער ווערט דאָס פּאַרזאָגען אַ צעהנטען. אַ ליטוואַק קאָן! מײַנע צרות אויף זײַן קאָפּ!

III.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית הנה זאלסט דו וויסען, אז עס וועט אם־ירצה־השם זיין רעכט. איך שטעה שוין, דאנקען גאט, אפּגעדרוקט אויפ׳ן בלאט גלייך מיט אלע שרייבערס און איך פיהל מיך איצטער עפּיס גאר אנ׳אנדער מענש. די ערשטע מינוט, אז איך האב דערזעהן מיין נאמען אויפ׳ן בלאט אפּגעדרוקט: מנחם־מענדיל — האבען זיך מיר אזש געשטעלט טרערען אין די אויגען. דו מיינסט מחמת וואס? נור מחמת גוטסקייט, וואס סע געפינען זיך אזעלכע גוטע, פיינע, לייטישע מענשען אויף דער וועלט. איך מיין טאקי די רעדאקציע. על־פּי שכל דארף מען פערשטעהן, אז איך בין מסתמא ביי איהר נישט קיין בן יחיד, ס׳איז דא גענוג שרייבערס אהן מיר אויך. פון דעסטוועגען, האט זי זיך ניט געפוילט און האט זיך איוועקגעזעצט און האט איבערגעלייענט מיין בעשרייבעניש, ווי עס זעהט אויס, פון טאוועל ביז טאוועל, און ענטפערען ענטפערט זי מיר אין בלאט, דאס הייסט. אין בריעפקאסטען, אז מיין בעשרייבעניש איז איהר געפעלען, נאר ס׳איז אביסעל צו־לאנג — איז נומער איינס. והשנית, פערלאנגט זי ניט פון מיר, איך זאל איהר אויסטראכטען מעשיות פונ׳ם קאפּ, זי וויל נישטמעהר בלתי איך זאל איהר שילדערן (אזוי טאקי מיט דעם לשון) דאס לעבען פון דער שטאדט יעהופּעץ מיט אלע איהרע טיפּען. די משמעות, אז זי וויל וויסען, וואס ביי אונז אין יעהופּעץ טהוט זיך, ווארום וואס דען איז דער פּשט „טיפּען"?... איא, אנ־איידעלקייט פון א רעדאקציע? קאן מען דאך שוין אזוי גראב ניט זיין און ניט אפּלעגען

אויף מאָרגען, האָב איך אויסגעטהאָן די קאַפּאָטע און איך האָב מיך אויסגעזועצט און איך שרייב איהר — שוין דער דריטער טאָג אַז איך שרייב און שרייב, און סע הערט זיך גאָר ניט אויף צו שרייבען! און מחמת איך בּין זעהר פערנומען מיט מיין שרייבען און האָב קיין צייט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ׳ם אַנדערן בּריעף וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג בּאריכות. לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדער און שוועער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאָר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איך בּעט דיך, שרייב מיר, צי האָסט דו מקבל געוועזען עפּיס מעות פון דער רעדאַקציע, מחמת איך האָב זי געבּעטען, אַז זי זאָל דיר שיקען דערווייל, עד לחשבון, עפּיס אַזעלכע עטליכע קערבּלעך. ממה־נפשך, אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף, מיר וועלען זיך מיט איהר אויסרעכענען.

הנ״ל.

17.

(שיינה-שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם-מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך שפיי שוין מיט בלוט פון דיינע זיסע בריוולעך. ווער איז דאס דארטען אט די יפהפיה דיינע, וואס דו האסט אויסגעטהאן צוליעב איהר די קאפאטע און ביזט געווארען מיט איהר קוצעניו-מוצעניו? לאז זי דיר ברענגען אויפ'ן פייער אינאיינעם מיט איהר געלד. איך דארף זי אויף סים-סאט כפרות, ווי זאגט די מאמע זאל לעבען: „שענק מיר ניט דיין האניג און געב מיר ניט דיין ביס"... מאל דיר, דיין רעדאקציע מעג שוין דעמאלט קרענקען, ווען זי וועט מיר שיקען מעות — מיאוס און זענען מיר שוין געווארען דיינע שרייבעכצען, וואס דו שרייבסט מיר. און אויב אפילו ס'איז מיר שוין באשערט אז מיין מאן זאל זיין א שרייבער, פערשטעה איך ניט, וואס דארף מען צוליעב דעם זיצען אין יעהופעץ? ניטא קיין טינט אין כתרילעווקע? נאר מסתמא מוז דאך דא זיין עפים א הינטערפיסעל, א שמד-שטיק, ווי זאגט די מאמע: „צעבייס דעם עפעל, וועסט דו געפינען א ווארעם"... לכן, בעלי היקר, נעם צענויף דיינע שרייבעכצען און קום צו פאהרען אהיים גאר אהן א שום הירוץ, ווארום איך קאן ניט צוזעהן דעם צער פון די קינדער. זיי פרעגען זיך נאך אלע מאל: ווען קומט דער טאטע? לעג איך זיי אפ פון פסח אויף סוכות און פון סוכות אויף פסח. ווער שמועסט, משה-הערשעלי, מיר זאל זיין וואס פאר א חכם דאס איז, ק'ינער פוג'ם טאטען, ווי עס

ווינשט דיר פיעל נחת און איטער גליק היינט און אַלע מאָל — דיין באמת געטריַיע פרוי

שיינה שיינדיל.

וואָס זאָגסט דו אויף מיין בריינדלען? זי גט זיך שוין מיט'ן צווייטען מאַן. קיינער ווייסט ניט, איבער וואָס. נאָר בסוד האָט ער מיר בעוויזען אַ האַנד פול מיט בלויע צייכענס. ער איז איהר מוחל, זאָגט ער, דעם נדן מיט איהר ציערונג, אבי פּטור ווערען פון אַ שלאַק. ווי זאָגט די מאַמע: „בעסער אַ לויט מזל איידער אַ פונט גאָלד“. אונזער גאַנצע משפחה האָט נישט קיין גליק צו מאַנען...

V.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונ׳ם אנדער׳ן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

והשנית הנה זיי וויסען, אז איך האב שוין אויסגעשריבען צוויי פלעשלעך טינט, איך האלט שוין ביי׳ם דריטען. א קלייניגקייט — באשרייבען אזא שטאדט ווי יעהופעץ! אנהויבען האב איך אנגעהויבען פון דער אכסניא, דארט וואו איך האלט סטאנציע, און האב זיך גענומען, ראשית חכמה, צו דער בעל־הבית׳טע. וועסט דו דאך פרעגען: וואס עפים צו דער בעל־הבית׳טע? ווייל ס׳איז ניטא קיין בעל־הבית: זי איז איין אלמנה שוין פון דרייצעהן יאהר. דער מאן איהרער איז געווען א סאלדאט. און זי איז געווען ביי איהם דאס אנדערע ווייב. גענומען האט זי איהם, זאגט זי, צוליעב דעם. זי זאל מעגען נאכדעם, אינ׳ם זכות פון איהר מאן, וואהנען דא אין יעהופעץ, און האט געהאט מיט איהם, זאגט זי, א לעבען אז אך און וועה אויף אלע שונאים, ווארום זי איז געווען סך־הכל יונגער פון איהם מיט גוטע צוואנציג יאהר, און זי איז געווען, זאגט זי, א בילד־פארשוין מיידעלוויין; אלע מאנסבילען, יודען און כריסטען, זענען געווען נאך איהר די כפרה... און איצט דארף זי ארויסקוקען, טאמער וועט זיך מנחם־מענדלען פארגלוסטען א מאל עסען א בארשט אדער א שטיקעל פלייש מיט חריין, און דערפון אויסהאלטען א זוהן א גימנאזיסט און א טאכטער א גימנאזיסטקע, וואס טהון טהוען זיי גארניכט, העלפען איהר ניט פון דאנען אהין, און מע קוקט ארויס, אז די מאמע זאל צוטראגען דאס גרייטע גלייך אין מויל, אין דער פריה דאס גלעזעל קאווע אין בעט אריין און שפעטער, געקומען פון דער גימנאזיע, איז נישט געפרעגט, צי ס׳איז דא פאר וואס, צי ס׳איז ניטא פאר וואס — דער אנבייסען מוז שטעהן אויפ׳ן טיש, און טאמער נישט אזוי גיך — איז הימעל עפען זיך. אט אזעלכע קינדער זענען דאס. אנומעלטען האט זיך דאס מיידעל, די גימנאזיסטקע, אין דער פריה צעשריגען, למאי ס׳איז ניטא קיין זייף, און איז

ארײַנגעלאָפֿען האַלב נאַקעט, מיט'ן גאַנצען האַלז אין דרויסען, אין שטוב צרײַן צו די אורחים, וואָס זענען געזעסען בײַ'ם טיש און געטרונקען טײ, און האָט זיך צעלאָזט אויף דער מוטער מיט אַ גוואַלד: „שטאָ זאַ סווינסטווע!“ האָבען מיר זיך שוין ניט געקאָנט אײַנהאַלטען און האָבען זי גענומען שטראָפֿען: סטײַטש, אַט דערויף שטודירט מען אין די גימנאַזיעס? „לאַ־די, זאָג איך וואָס די מאַמע דײַנע האָרעוועט אַזוי, פּוצט דיר די שיכלעך בשעת דו שלאָפֿסט...“ אַזוי רוף איך מיך אָן צו דער טאָכטער און וויל ערשט אָנהויבען זאָגען מוסר, אַז סע פֿאַלט ניט אָן אויף מיר דאָס בחור'על: „אַ וואָס קאַקאָיאַ דיעלאָ!“... און האָט מיך גענומען באָדען ווי אַ רעכטער עזות־פּנים! האָט דאָס מיך שוין גוט פֿאַרדראָסען און איך האָב אַרומגעשריבען די דאָזיגע אַלמנה געבאָך מיט איהרע שענע קינדער, און איך פֿאַרהאָף, אַז ס'וועט זיך אָפּדרוקען, וועט דאָס זײַן דער בעסטער מוסר. די וועלט איז גענוג גרוים! ס'איז פֿאַרהאַן מסתמא נאָך אַ זעלכע אָרעמע אַלמנות און נאָך אַזעלכע קינדער גימנאַזיסטען און גימנאַזיסטקעס, וואָס טהוען זײערע מוטערס צום טוידט...

הײַנט פֿערשטעהסט דו שוין, זוגתי היקרה, פֿאַר וואָס מע צאָהלט מיר געלד! און מחמת איך בין פֿערנומען און האָב קײַן צײַט ניט מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויסשרײַבען אַלסדינג באריכות; לעת עתה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאָלען לעבען און שווער און שווי־גער איטליכען בעזונדער גאָר פֿרײַנדליך.

ממני בעלך **מנחם מענדיל.**

עיקר שכחתי: וואָס דו פֿרעגסט זיך נאָך, ווער איז די רעדאַקציע, האָסט דו, אַ פּנים, ניט פֿאַרשטאַנען, וואָס דאָס איז. אַ רעדאַקציע איז ניט אײן מענש, נאָר עטליכע מענשען, וואָס האָבען זיך צונויפֿגעלעגט און געבען אַרויס אַלע אײנאײנעם אַ גאַזעט. די גאַזעט צעשיקט מען אין אַלע שטעדט און מע לײזט פֿאַר איהר געלד. נאָר אַזוי ווי אַ גאַזעט דאַרף האָבען שטאָף, בעט אונז די רעדאַקציע, אַז מיר זאָלען שרײַבען, און צאָהלט אונז דערפֿאַר געלד. טהוען מיר איהר צוליעב, דאָס הייסט, מיר שרײַבען, און זי דרוקט. הײַנט פֿערשטעהסט דו שוין, וואָס דאָס איז פֿאַר אַ געשעפֿט?

הנ"ל.

VI.

(שיינה־שיינדיל פון כתריליווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד החכם מופלג הרבני מוהר"ר
מנחם מענדיל נ"י.

ערשטענם קום איך דיר צו מעלדען, אַז מיר אַלע זענען גאָט צו דאַנקען אין בעסטען געזונד, געב גאָט דאָס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענם שרייב איך דיר, אַז איך האָב געלייענט דיין בריעף און נישט געגלויבט מיינע אויגען. אַ בייזער חלום און געגוג. געפונען אַ גוטיגע זאַך צו באַשרייבען! אַן'אלמנה האָט איהם גאָט באַשערט מיט קינדער, דער רוח ווייסט וואָסערע — און ער לעגט אויף איהר רחמנות און מאַכט פון איהר אַ גאַנצען ציטעס. ווען איך בין אויף דיין אָרט אין יעהופעץ, וואָלט איך דאָס בחור'על אַנדערש באַשריבען, און די מויר מיט די נאַקעטע פלייצעס וואָלט איך אַוועקגעזעצט אין קיך, אויף דער פליישינגער באַנק, לאָז זי שיילען קאַרטאָפליס, ניט איך זאָל זיי זאָגען מוסר. אַ מוסר־זאָגער געוואָרען פיין מאַן, אַ בעל־דרש'ער. און מע צאָהלט איהם, זאָגט ער, דערפאַר געלד, ווי זאָגט די מאַמע זאָל לעבען: „פאַרהאַן אַלערליי משוגעים אויף דער וועלט"... מיר דאַכט, אַז איידער אַריינקוקען אין פרעמדע טעפ און מישען זיך צו יענעמס קינדער, איז גלייכער עס זאָל דאַרען דער קאָפּ פאַר אייגענע. דו קעהרסט, דאַכט זיך. אָן דיינע קינדער אַ טאַטע, ציי ניין? זאָלסט הערען, ווי משה־הערשעלי לערענט שוין קמץ־אַלף — מעג דיין יעהופעצער אַלמנה מיט דער רעדאַקציע אינאיינעם זיין פאַר איהם די כפרה. ס'זאָל מיר זיין גוט אויפ'ן האַרצען, וואָלט איך איהם אַראָפּגענומען אַ פאָטאָגראַפיע מיט די איבעריגע קינדער און וואָלט דיר אַוועקגעשיקט אַהין, זאָלסט חאָטש זעהן, וועמען דו האָסט פערביטען אויף אַלמנות מיט רעדאַקציעס, מיט צרות און מיט שלעק, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אַלע מאָל — דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

VII.

(מנחם־מענדיל פון יעהופעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כתריל׳עווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שינה שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע, אז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום. השם יתברך זאל העלפען מע זאל הארכען איינס פונ׳ם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות—אמן.

והשנית הנה זאלסטו וויסען, אז איך בין שוין מיט דער בעל־הבית׳טע פארטיג און האב מיך גענומען צו די אורחים פון דער אכסניא, דאס הייסט. איך באשרייב אלע שלים־מזל׳ען, וואס שטעהען מיט מיר אויף איין סטאנציע. איך קאן מיך בעריהמען, אז ס׳איז מיר, קיין עין־הרע, געראטען. איין שלים־מזל גרעסער פונ׳ם אנדערן. נאר דער גרעסטער פון אלע איז דער, וואס מע רופט איהם ביי אונז „דער מוצלח״. פון איהם איז דא אזוי פיעל צו שרייבען, אז ס׳וועט ניט קלעקען ניט קיין פאפיער, ניט קיין טינט. אליין איז דער יונגערמאן פון זשוואנעץ, אנ׳איידעם איז ער געוועזען פריהער א לאדיזשינער און נאכדעם א סאראקער, באזעצט האט ער זיך אין קאטערינעסלאוו, און דארט איז ער ארויסגעפאהרען מיט׳ן ערשטען געשעפט, אנגעהויבען האנדלען מיט גאלד, דאס הייסט, חברה האבען איהם פארקויפט עטליכע זעקלעך גאלד, צוגענומען דאס גאנצע ביסעל מזומנ׳ס, און ס׳האט זיך אויסגעלאזט, אז געהאנדעלט האט ער זאמד. איז איהם געווארען שלעכט, חאטש ווארף זיך א לעבעדיגער אין ניעפער אריין, האט ער גענומען דאס שטעקעל, ארויס אויף דער בערזע, צע־נויפגעפיהרט א וואנד מיט א וואנד, געמאכט עטליכע קערבלעך און מודיע געווען אין די גאזעטען, אז ער זוכ׳ט א געשעפט מיט א שותף. ס׳האט לאנג ניט געדויערט, האט זיך אפגעזוכט א שותף מיט איין אייזענגעשעפט, דאס הייסט, ער האט געקויפט מיט׳ן שותף א שטיקעל ערד ביי קריווארוג, עפרות זהב. מע האט זיי געוואלט געבען דערפאר כמה אלפים אפטרעט־

געלד. האָט ער געזאָגט: אָדער אַ האַלבען מיליאָן, אָדער גאָרניט. איז געוואָרען גאָרניט. האָט ער זיך אַ וואָרף געטהאָן צו ערד־קויהלען, דערטאַפּט אַ אינזשינער אַ דייטש, דאָס הייסט, אַ יוד וואָס רעדט דייטש, און האָט געדונגען מיט איהם אַ שאַכטע און דוקא אין גלייכען געלד, און מע האָט זיך אַוועקגעשטעלט צו דער אַרבייט, גראָבען קויהלען, האָט זיך געעפענט אַ קוואַל, מע ווייסט ניט פון וואַנען, אַ מבול. האָט מען אַוועקגעשטעלט צוויי מאַשינעס אויף אויספּאָמפּען דאָס וואַסער. אָט פּאָמפּעט מען, אָט קומט אָן נאָך — אַ מעשה אָהן אַן עק. האָט ער אַ שפּיי געטהאָן אויפ'ן דייטש און האָט זיך באַקענט מיט אַ יודען, וואָס קויפט צענויף אייער, אָנגעשלאָגענע, ניט קיין פרישע, און מאַכט פון די געלעכלעך עפּים אַ מין זאַך, איך האָב פערגעסען ווי אַזוי מע רופט דאָס. דאַרף זיך טרעפען אויף זיין גליק, פּלאַצט אַ מאַשינע און דער יוד מאַכט פליטה און לאָזט איהם איבער איינעם אַליין מיט די צעשפּאָלטענע אייער. האָבען זיי באַקומען אַזאַ ריח, אַז מע האָט איהם געמאַכט אַ פּראָטאָקאָל, האָט ער געמוזט איינמאָל ביי נאַכט אַרויסשפּרינגען דורך אַ פענסטער און מאַכען אַ ויברח — און לאָז זיך קאַטערינעסלאַוו האַלטען מיט די אייער. אַ ביסעל געלד האָט ער געהאַט, איז ער אַוועק פון דאָרטען קיין קרעמענטשוק און האָט געעפענט מיט איינעם בשותפות אַ פאַבריקע פון גילזעס. בעדאַרף ער אָנטרעפען אויף אַ שותף, וואָס איז אַ גרויסער ליעבהאָבער פון שאַך, און אַזוי ווי ער אַליין איז אויך אַ ליעבהאָבער פון שאַך, ער קאָן אַוועקזיצען, זאָגט ער, אַ טאָג מיט אַ נאַכט, ניט עסען, ניט טרינקען, ניט שלאָפען, אַבי שפּילען אין שאַך, האָבען זיי ביידע אַזוי לאַנג געשפּילט אין שאַך, ביז זיי זענען געבליבען ביי די לעדיגע קעסטלעך אָהן גילזעס. וואו זענען אַהינגעקומען די גילזעס — ווייסט מען ניט. דערווייל האָט ער דערהערט, אַז איינער איין אַפּטייקער אין אַ קליין שטעדטעל ניט ווייט פון קרעמענטשוק פערקויפט אויס אַ גאַנצע קראָם מיט פערשיעדענע סחורות בזיל הזול, טאַקי אַ כשר'ע מציאה. איז ער אַוועק און האָט אָפּגעהאַנדעלט בחצי־חנם דאָס גאַנצע ראַמשעל און האָט זיך גענומען פּאַקעווען די סחורה, און ס'איז איהם געשטאַנען דערביי פערדינען אַ ממון מיט געלד. דאַרף זיך טרעפען אַן אומגליק, אַז צווישען די סחורה זאָל זיך געפינען אַ קעסטעל פּולווער, האָט זיך מיישב געווען דאָס קעסטעל פּולווער, פּאָהרענדיג אין וואַגאָן, און טהוט אַ שאָס און צעשיסט דעם וואַגאָן און שיסט אָפּ אַ פוס דעם קאָנדוקטאָר — ער איז קוים אַרויס מיט'ן לעבען. וואָר זאָגסט דו אויף דעם „מוצלח"? ער זאָגט אַליין אויף זיך, אַז ער טהוט אַ קוק אַריין אין

מייך אריין — פגר'ען אוים אלע פיש. ווי דו קוקסט איהם אן, איז ער צו די צרות נאך א ווערטעל־זאגער אויך. אליין איז דאס א קליינטשיקס און א ריהרעוודיגס, מיט ברענענדיגע אויגעלעך. דאס קאפעלישעל איז ביי איהם פערדרוקט אהינטער, די הענד אין די קעשענים און דער מוח ארבייט — קאנבינאציעס, אהן א שיעור קאנבינאציעס! ער זאגט, אז ער מוז „נעפרעמעננא" זיין א מיליאנער, א ניט — הויבט ער זיך אויף און פאהרט אוועק קיין אמעריקע. דארט האט ער שוין גאר קיין דאגה ניט. מיך רעדט ער צו, איך זאל מיט איהם אויך פאהרען קיין אמעריקע. ער זאגט, אז אזעלכע מענשען ווי מיר ווערען אין ערגיץ ניט פארפאלען. נאר משוגע וועל איך ווערען — אוועקווארפען אזא בכבוד'ע פרנסה, ווי דאס שרייבערייי, און פאהרען זוכען גליקען! און מחמת איך בין זעהר פארנומען און האב קיין צייט ניט מאך איך דאס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אנדערן בריעף וועל איך דיר ארויסשרייבען אלסדינג באריכות. לעת עתה זאל גאט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך און שווער און שוויגער און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איך פערשטעה ניט, פאר וואס איך האב ניט קיין שום ענטפער פון דער רעדאקציע אויף מיינע ערשטע ארבייט, וואס איך האב איהר אוועקגעשיקט. נישט קיין ענטפער, נישט קיין געלד. איך האב איהר שוין געשריבען דריי בריעף. איך רעכען, אם־ירצה־השם, היינט — מארגען האבען פון איהר תשובה.

הנ"ל.

VIII.

(שיינה־שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם־מענדיל אין יעהופעץ)

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר"ר מנחם־מענדיל נ"י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, בעלי היקר, אז ווי דו וועסט נור בעקומען דאס דאזיגע בריוועל, זאלסט דו למען־השם קומען צו פאהרען אהיים, ווארום מיין טאטע נעבאך איז מסוכן קראנק. ס'איז שוין געווען א קאנסוליום פון דאקטוירים, האבען זיי געפונען, אז ער האט, אז אך און וועה, וואסער אין בויך. די וועהטאגען, וואס ער טראגט איבער, איז נישט צוצוזעהן. קאנסט פערשטעהן, אז די מאמע זאל לעבען איז גאר נישט צו דערקענען! מע קאן זאגען, אז זי איז זיך מפקיר צוליעב איהם. זי זאגט: „מיט א שבן אז מע איז אפ דרייסיג יאהר אין איין שטוב איז אויך א רחמנות"... און דו זיצסט דארטען אין דעם שענעם יעהופעץ און בעשרייבסט שלים־מזל'ען, די כפרה זאל'ען זיי זיין פאר מיין טאטענס יאר־מעלקע, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אלע מאל — דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

געדענק זשע, למען־השם, באלד ארויספאהרען און קלאפען א דעפעש.

IX.

(מנחם־מענדיל פון יעהופּעץ צו זיין ווייב שיינה־שיינדיל אין כּתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב"ב.

ר א ש י ת בּין איך דיר מודיע, אַז איך בּין ב"ה בקו החיים והשלום, השם יתבּרך זאָל העלפען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פונם אַנדערן נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן.

ו ה ש נ י ת הנה זײַ וויסען, אַז דײַן בּריעף איז געווען פאַר מיר ווי אַ פּיסטויל אין האַרצען. איך זאָל האָבּען פליגלען, וואָלט איך ווי אַנ' אָדלער געפלויגען צו אייך קײַן כּתרילעווקע, האָבּ איך אָבּער ניט מיט וואָס צו ריהרען זיך. דער בּעל־הבּית'טע פון דער אַכסניא בּין איך שולדיג, אַז די האָר זענען ניט מײַנע. אַחוץ וואָס איך האָבּ איהר אָפּגעגעסען דעם קאָפּ, האָבּ איך בּײַ איהר נאָך אַלע מאָל איבּערגעכאַפּט אויף פּאַפּיער און אויף טינט. איך האָבּ אַלץ געמײַנט — אָט־אָט. אַזוי פיעל פּאַפּיער און טינט אויסגעניצט, אַזוי פיעל שענע זאַכען אויסגעטראַכט, אָפּגעשריבּען זיך אַלע פינגער — און די רעדאַקציע זאָל עס מיר אפילו ענטפערען! זי האָט אָנגענומען אַ פול מויל מיט וואַסער און שווײַגט, זעהר ניט שען פון איהר זײַט. ממה־נפשך: געפעלט אייך ניט מײַן שרײַבּען, דאַרפט איהר מיר שרײַבּען, וועל איך אויפהערען שרײַבּען. יענעמס טרחה איז בּײַ זײַ, אַ פּנים, בּלאָטע. ס'זאָל זײַן אַנ'אַנדערער אויף מײַן אָרט, וואָלט ער זײַ אויסגעזידעלט אויף אַלע זײַטען. אָדער איך זאָל האָבּען געלד, וואָלט איך זײַ געקלאַפּט אַ דעפּעש: טויט אָדער רויט!... איך בּין גאָר ניט אימ־שטאַנד דיר איבּערגעבּען דאָס עגמת־נפש מיט דעם האַרצוועהטאָג, מיט דעם אַראָפּפאַלען וואָס מע איז בּײַ זיך, עס לעגט זיך גאָר ניט די פּען אויף צו שרײַבּען מעהר. וואָס דאַרפסט ה' אַ סך? איך האָבּ געבּעטען, מע זאָל מיר חאָטש שיקען די גאַזעט אומזיסט, ענטפערט מען מיר אויך נישט. איך זאָל אין דער צײַט געווען האַקען האָלץ, וואָלט איך, דאַכט זיך,

אויך מעהר פערדיענט. איך ווייס ניט, ווי אַזוי מיט אַנדערע שרייבערס — מיט מיר האָבען זיי זיך בעגאַנגען ערגער ווי מיט'ן לעצטען שבלעצטען, צו די בערג טהו איך מיינע אויגען: מאין יבוא עזרי — אפשר וועט דער אויבערשטער העלפען, וואָרום ס'איז באו מים עד נפש, ערגער קאָן שוין גאָר ניט זיין!... און מחמת איך בין זעהר דערשלאָגען מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם אינ'ם אַנדערן בריעף וועל איך דיר אַרויס־שרייבען אַלסדינג באריכות. לעת עתה זאָל גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה און זאָל צושיקען דעם שווער אַ רפואה שלמה. גאָט זאָל העלפען, מע זאָל זיך זעהן געזונד אַלע מיט די קינדערלעך, נאָך וועלכע איך בענק זעהר שטאַרק, ממש עס נעהמט מיר אוים דאָס חיות

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: דער בריעף ליגט שוין ביי מיר דעם אַנדערן טאָג, מחמת איך האָב ניט אויף קיין מאַרקע, איך האָב איבערגעטראַכט די גאַנצע צייט, צו וואָס נעמט מען זיך, וואָס טהוט מען און וואָס הויבט מען אָן צו טהון? דאַכט זיך מיר, ס'איז שוין גאָר נישטאָ אַזאַ פרנסה אויף דער וועלט, וואָס איך זאָל מיך אויף איהר ניט וואַרפען. איין זאַך נור האָב איך דורכגעלאָזט: שדכנות. עס שטעהט ביי אונז אויף דער אַכסניא אַ יוד אַ שדכן, און ווערליג ער דערצעהלט, איז ער מאסף ממון. און אַ פרנסה איז דאָס אפשר ניט אַזאַ בכבוד'ע ווי שרייבעריי, אָבער שענער פון מעקלעריי איז דאָס געוויס. דער עיקר, אַבי דער אויבערשטער גיט אַ שטיקעלע הצלחה.

הנ"ל.

X.

(שיינה-שיינדיל פון כתרילעווקע צו איהר מאן מנחם-מענדיל אין יעהופעץ).

לכבוד בעלי היקר הנגיד המפורסם החכם מופלג מוהר״ר מנחם-מענדיל נ״י.

ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז מיר זענען אלע גאט צו דאנקען אין בעסטען געזונד, געב גאט דאס נעמליכע פון דיר צו הערען אויף ווייטער ניט ערגער.

צווייטענס שרייב איך דיר, אז איך האב דיר ניט וואס צו שרייבען. איך האב געוויזען דיין בריעף דער מאמען! זאגט זי, אז איך בין אליין שולדיג. „ווי אזוי מע בעט זיך, זאגט זי, אזוי ליגט מען". זאלסט געוועהן, זאגט זי, מיך לאזען זיך מיט איהם איבערשרייבען, מיט׳ן שענעם „געניידעם", וואלט איך איהם שוין לאנג, זאגט זי, אראפגעבראכט. איך וואלט זיך ניט געפוילט, זאגט זי, און וואלט אליין זיך דורכגעפאהרען נאך איהם. אויף דיין גליק, זאגט זי, דארף דער טאטע ליגען אויפ׳ן טוידטען בעט און מיר ביידע דארפען זיך קוים האלטען אויף די פים. דאס געלד, וואס איך שיק דיר דא, איז מיין מאמעס — און ווייס איהר גוטסקייט. איך בעט גאט! אז מעהר זאל איך פון דיר שוין קיין בריוועלעך ניט האבען, און וויבאר דו וועסט ארויספאהרען פון יעהופעץ, אזוי זאל זיך עפענען די ערד און איינגעזונקען זאל ווערען די דאזיגע שטאדט אזוי ווי סדום מיט אלע איהרע גאלדענע געשעפטען, גליקען, מעקלערס, שדכנים, אבסגיות, בעלי-בית׳טעס, רעדאקציעס, ווי עס ווינשט דיר פיעל געזונד און אימער גליק היינט און אלע מאל — דיין באמת געטרייע פרוי

שיינה שיינדיל.

ענדע פונ׳ם פיערטען בוך.

V.

עס פּיעדעלט נישט

(מנחם־מענדיל א שהכן).

עס פֿיעדעלט ניִשט.

(מנחם־מענדיל—אַשדבֿן)

(מנחם־מענדיל פֿון וועג צו זיין ווייב שיינע־שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה הצנועה החכמה מרת שיינה־שיינדיל שתחי׳ עכב״ב.

ראשית בין איך דיר מודיע אַז איך בין ברוך השם בקו החיים והשלום, השם יתברך זאָל העלפֿען מע זאָל תמיד האָרכען איינס פֿונם אַנדערן נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אָמן.

והשנית הנה זיי וויסען, אַז עס פֿיעדעלט ניִשט, עס געהט ניִשט, חאָטש צערייס זיך. תיכף ומיד ווי איך האָב מקבל געווען פֿון דיר די צוגעשיקטע עטליכע קערבלעך, האָב איך זיך קודם צעצאָהלט אויף דער סטאַנציע און האָב מיך באַלד אָנגעהויבען פּאַקעווען אין וועג אַריין. וואָס דאַרפֿסט דו מעהר, איך בין שוין אַפילו געזעסען אין וואַגאָן, גענומען אַ בילעט ביז חוואַסטעוו, און פֿון חוואַסטעוו האָב איך גערעכענט פֿאָהרען גלייך אַהיים, קיין כתרילעווקע הייסט עס. האָבען מיר דאָך אָבער אַ שטאַרקען גאָט, ווייסט דו הערען, וואָס ער טהוט אָפּ. אַנומעלטען האָב איך דיר געהאַט געשריבען, אַז אויף דער אכסניא, דאָרט וואו איך האָב געהאַלטען סטאַנציע. האָט זיך געפֿונען אַ יוד אַ שדכן, לייבע לעבעדסקי הייסט ער וואָס באַריהמט זיך, אַז ער טראָגט אַרום ביי זיך אין בוזעם די גאַנצע וועלט און פֿערדיענט שטיקער גאָלד. דערווייל האָט ער בעדאַרפֿט אָפּפֿאָהרען אויף אַ פּאָר טעג מכּה אַ גרויסען שידוך; ער האָט באַקומען, זאָגט ער, אַ „סטראַטשנע דעפּעש", ער זאָל ניט מעדליווען, האָט ער איבערגעלאָזט דאָס גאַנצע פּעקעל זיינס ביי דער בעל־הבית'טע! גע-

בעטען זי זאל עס בעהאלטען ביז ער וועט קומען צוריק פונ'ם שידוך, וועט ער זיך שוין צערעכענען, און אזוי ווי דו זעהסט איהם, אזוי האבען מיר איהם געזעהן. פאר'ן אוועקפאהר מאכט צו מיר די בעל-הבית'טע: „איהר פאהרט דאך אויף יענער ליניע, נאט אייך דעם שדכן'ס פעקעל, טאמער וועט איהר זיך באגעגענען ערגיץ מיט'ן שלים-מזל מיט דעם לעבעלסקי'ן. וועט איהר איהם אפגעבען זיינע שפארגאלען". זאג איך: „וואס דארף איך פרעמדע פעקלעך?" זאגט זי: „האט קיין מורא ניט; ס'איז ניט קיין געלד, ס'איז פאפיערען, שמות", כך הוה. שוין זיצענדיג אין וואגאן, בינד איך אויף דאס פעקעל אויף א טשיקאוועסט און טהו א קוק אריין — א גאנצער אוצר: בריעף פון שדכנים, רשימות פון מחותנים, און גלאט כתבים. צווישען די כתבים — א לאנג צעטעל אויף לשון-קודש פון חתנים און כלות, אויסגערעכענט נאכ'ן אלף-בית; איך געב דאס דיר איבער אות באות:

אוורויץ — חוה בת הגביר רב לוי טאנקינאג... גרויסיר מיוחס... אשתו מרים גיטיל... גם כן מיוחסת... הויכי וואוקס... קראסאוויצה... ד' אלפים... רוצה גיקאנציטין...

באלטי — פייטעל בן הגביר יוסף היטילמאכיר... משכיל... ציניסט... גיקאנציט בוכהאלטירי... מפריזעוו אסלאבאדיט... דאווינט אלע טאג... וויל מעות...

גלובוין — יעפים באלאסני... אפטייקיר גלוח... האט ליב יודין... מלוה ברבית... רוצה ברענעטקה...

דובנא — לאה בת הגביר רב מאיר קארזיק... משפחה... קורצי וואוקס... רויטי האר... מדברת פראנצויז... יכול ליתן מעות...

הייסין — ליפע בראש... שוואגיר של איצי קויסין... בעל יועץ בסאכירני זאוואד של רב זלמן ראדימישליר... בן יחיד... והנער יפת תואר... ממזר אויגין... רוצה שמאלץ-גרוב...

ווינעצע — חיים העכט... בחור מנגן על הבערזי... פארט בפאיטאנדיל... גרויסיר פארדיניר... שוה 10 אלפים...

זיטאמער — הנגיד שלמה זלמן טאראטייקי... ב' בתולות... קראסאוויצות פרימע... הקטנה מעט גישטופילט... פיאנע דייץ פראנצויז... רוצה גישטודירטי... דעפלאם לאו דוקא...

חמעלניק — הנגידה בתי' פלעקיל... אלמנה וואבירניצה... חכמה נפלאה... רוצה למדן... מעג זיין בלא מעות...

טאלני — הרבני רב אברעמעלי פייניציק... אלמן... חסיד בעל תנ"ך... זוכט אלמנה עם גישעפט...

יאמפעלי — משה ניסיל קימבאק... נגיד חדש... אשתו מרת ביילה לאה... ווילין א שידוך כלות הנפש... וויפיל דער צד שכנגדו ניט מתחייב צו געבין ב׳ פעמים... רח"ש לשדכנים תיכף ומיד בשעת טעליגראם ברעבין... מתנה להשדכן עקסטרי מצד המחותנתטי...

כתרילעווקע — רב נתן קורח... גביר ממון קורח... דבר אחר גדול... בן משכיל יוסף יצחק... קעניר חריף... טארגעניוו ודארוועין..." שמיליר ווארים... מבקש אג׳אריטי יתומהלי... קראסאוויצה שבקראסאוויצה... ניט חולה לשלוח על הוצאות... נותן בצימביל הולך בטענציל...

ליפאוויץ—בן הגביר לייבוש קאפאטי... פארבערנטיר חסיד... נותן אקזאמין על 8 קלאסין... יושב באדעם... שפילט על הפידיל ויכול לשון קודש... קראסאוויץ...

מעזביש—רב שמשון שעפסיל שימעליש... אלמן... האט ב׳ בתולות עם ג׳ אלפים... רק מוז קודם אליין חתונה האבין... וויל גם כן בתולה...

נעמערעוו — סמיציק... בערנארט מאסעיוויץ... פון די אמתי סמיציקעם... גרוש סאמעסטאיאטעלני... שפיליר מתמיד בפריווירענץ... תקיף אצל נאצאלסטווי... מן היושר בתולה עם ה׳ אלפים אדיר גרושה עם 10 אלפים...

סמילע — פעריללי דאמה... גרושה עם 10 אלפים... דארף א משכיל קאמעסניר...

ענאטעווקע — הבעל הבית רב מענדי לאפיטע... זקן אריביר שבעים... רק האלט זעך קרעפקי... מקבר גיוועין ג׳ נשים... וויל בתולה...

פרילוק — הגומענאזיסט פרייטיג... בן הגביר מיכל פרייטיג... טראגט היטיל בבית... שרייבט ניט בשבת... וויל כ׳ אלפים לא פחות פרוטה... כנגד חצי...

צאריצען — רשימה מן גביר אלמן פישיר... יושב באסטרעבאן... צוגעזאגט ב׳ וויגרעזני בילעטין פערווע זאיאם... חוץ רח"ש... צריך לכתוב עוד א׳ בריוועל. בקשתי לשלוח כ"ה רו"כ אויף הוצאות... לכה"פ מארקעם...

קרימענצוק — משכיל וציניסט סכנת נפשות... מזה קא-

מיסים... חכם... חריף בשאך... ש"ס בעל פה... קענער ובעל דברן... ווערטיל־זאגער איש להבה... כתבא רבה... שמעתי אז ער האט שוין חתונה געהאט...

ר א ד י מ י ש ל — אייניקיל של רב נפתלי ראדימישליר... שייך לסאדיגערי... סאבירני זאוואד... גילדיני פאן... חצי חסיד חצי דייץ... קורצי פאה ולאנגליכי קאפאטי... קענער בשפראך וקלאר יורה דעה... יש לו פעטיר מיליאנציק וזאצאטני קוויטאנצי... זוכט קראסאוויצה משפחה יחוס ר' אלפים פארטיפיאן ארינטלעך פראנצויז פאריק טאנצין לעכטבענצין בארעשני בלא קאוואלירין...

ש פ א ל י — הגביר המפורסם אליה מצערנאָבול... יושב ביהופיץ... מעקליר של צוקיר ואימעניות... בשותפות עם הגביר המפורסם באבישקע... בת יהודה... פערלאנגט טעליריל מן השמים... קענער יותר מדאקטער... באווארינט מפריזעוו... שיין כמו יוסף הצדיק... וקלוג כמו שלמה המלך... זינגין ושפילין על כל הכלים... משפחה בלא פלעק... מעות אהן א שיעור... עם כל המעלות... כמעט בראצקע... דפקתי דעפעש לראדימישל...

ת א מ א ש פ א ל — ה' בתולות... ג' קראסאוויצות וב' פאס־קודניצות... און אלימען אדיר א דאקטער עם גאבינעט ומעביל אדיר אנאדוויקאט עם פראקטיקי ביהופיץ... כתבתי כמה בריוולאך...

זיץ איך מיר אזוי אין וואגאן, מיט'ן שדכן'ס פעקעל הייסט עס, און לייען נאך א מאל און נאך א מאל דאס דאזיגע לשון־קודש'דיגע צעטעל פון חתנים און כלות און טראכט מיר: רבונו של עולם! וויפיעל פרנסות דער אויבערשטער האט בעשאפען אויף דער וועלט פון זיינע יודען'ס וועגען! אט א שטייגער דאס שדכנות. וואס קאן זיין, דאכט מיר, פיינער און לייטישער, בעסער און גרינגער דערפון? וואס איז דא פארהאן וואס צו טהון? מע בעדארף נור האבען א קלעפקע אין קאפ און קאנען אויסמאר־קירען מיט'ן שכל, ווער צו וועמען סע פאסט, למשל: אווריטש האט א מיידעל א קראסאוויצע מיט פיער טויזענד, וואס וויל א געקאנטשעטען, האט באלטא א ציוניסט א משכיל, וואס האט געקאנטשעט בוכהאלטעריע און וויל געלד — איז דאך דאס אנגעמאסטען! אדער לאמיר נעמען טאלנע: זיצט א יוד אנ'אלמן, וואס זוכט אנ'אלמנה מיט א געשעפט — פאר וואס זאל ער זיך ניט מטריח זיין קיין חמעלניק, צו דער אלמנה בתיה פלעקע?

וואָס זוכט אַנ׳אַלמן אָהן געלד, אַבי אַ למדן? הערסט דו, זוגתי היקרה, מע דאַרף נור קאָנען מאַכען קאָמבינאַציעס. ווען איך זאָל געווען געבוירען ווערען אַ שדכן, וואָלט איך אויסגעשטעלט דאָס געשעפט גאָר אַנדערש. איך וואָלט זיך אויפגעשריבען מיט אַלע שדכנים פון דער גאַנצער וועלט, צענויפגענומען אַלע זייערע רשימות און וואָלט זיך אויסגעזעצט צענויפפאָרען, פריהער אויף פּאַפּיער, געוויינטליך, דעם חתן מיט דער כלה, די כלה מיט דעם חתן, און אין יעדער שטאָדט וואָלט איך מיר געהאַט אַ שותף, וויפיעל שטעדט, אַזוי פיעל שותפים. ממה-נפשך, וויפיעל ס׳וועט זיין, וועט מען זיך טיילען, חצי שלי וחצי שלך. עס וואָלט זיך אפשר געלוינט עפענען אַ קאַנטאָר אין יעהופּעץ אָדער אין אַדעס, האַלטען מענשען, זיי זאָלען זיצען שטענדיג און שרייבען בריוולעך און קלאַפּען דעפּעשען — און איך אַליין טהו גאָר ניט, נאָר איך זיץ מיר און פּאָאַר און מאַך קאָמבינאַציעס!

אָט אַזעלכע מחשבות פאַנטאַזיעס, קאָמבינאַציעס פליהען ביי מיר אין קאָפּ, טראָגט אָן דער גוטער יאָהר צו מיר אין וואַגאָן אַריין אַ נפש אַ בעוואַכסענעם מיט האָר פון אויבען ביז אַראָפּ, שלעפּט מיט זיך אַ זאַק און סאַפּעט ווי אַ גאַנז און רופט זיך אָן צו מיר מיט אַ מאָדנע בנעימות׳דיג לשון, גאָר ניט ווי געוויינטליך: „יונגערמאַן זאָגט ער, אפשר וואָלט געווען אַ סברא, איהר זאָלט זיך מיט אייער עלטער מטריח זיין, זאָגט ער, אַ רוק טהון זיך בשעת הדחק אַ ביסעלע אַראָפּ, בכדי זאָגט ער, אַז אַזאַ יוד ווי איך, למשל זאָל האָבען די זכיה באַזעצען זיך אויף אַ רגע מיט אייך בהרחבה אין שכנות?" — „פאַר וואָס ניט? אָך, מיט׳ן גרעסטען כבוד!" — אַזוי זאָג איך צו איהם און נעם און מאַך איהם אַנ׳אָרט און טהו איהם אַ פרעג גלאַט אַזוי, פון יוצא וועגען „פון וואַנעט איז אַ יוד?" — „מאַין באתי, הייסט עס? פון קאָרעץ — ענטפערט ער מיר — מיין נאָמען איז אָשר, און רופען רופט מען מיך רב אָשר שדכן. איך בין שוין פּאַוואָלינקע, זאָגט ער, ווי איהר קוקט מיך אָן, מיט׳ן אויבערשטענס הילף כמעט פערציג יאָהר אַ שדכן". — „אַזוי? — זאָג איך — זענט איהר, הייסט עס, אויך אַ שדכן?" — „על כן, דאַרפען מיר, זאָגט ער, לערנען דעם פשט, אַז איהר זענט מסתמא אַודאי אַ שדכן, הייסט דאָס — אחינו אתה, קומט דאָך אייך, זאָגט ער על-פי-דין שלום עליכם!" — אַזוי מאַכט צו מיר דער דאָזיגער שדכן און רוקט מיר אַריין אַ מגושמדיגע ווייכע האָריגע האַנד און טהוט מיך אַ פרעג, אַ פּנים, אויך פון יוצא וועגען: „מה שמכם?" — זאָג איך: „מנחם-מענדיל"... „אַ קענטליכער

נאָמען, מאַכט ער צו מיר, ערגיץ האָב איך געהערט, נאָר איך ווייס ניט וואו. הערט זשע, זאָגט ער, אויס, רב מנחם־מענדיל, וואָס איך וועל איך זאָגען. ווייבאַלד, זאָגט ער, אַז דער צער פון טראָגען איז יאָ אַזוי גרויס, דאָס הייסט, אַז דער אויבערשטער, זאָגט ער, האָט אַזוי געפיהרט מיט זיין השגחה עליונה, אַז מיר, צוויי שדכנים, זאָגט ער, זאָלען זיך מזדמן זיין לפונדק אחד, וואָלט אפשר, זאָגט ער, געווען אַ סברא, אַז מיר זאָלען טאַקי אָט־אָ־דאָ־אָ, פאָהרענדיג מיט אייך אין איין וואַגאָן, עפּיס מתקן זיין?"... „דהיינו, זאָג איך, וואָס זאָלען מיר מתקן זיין?"... „אפשר האָט איהר, זאָגט ער, אַ בעלן אויף גוטען וויין אין אַ שלעכטער כלי?"... „דהיינו, זאָג איך, וואָס ווערט ביי אייך אָנגערופען גוטער וויין אין אַ שלעכטער כלי?"... „לאָזט אייך דינען, זאָגט ער, תיכף ומיד וועל איך אייך מסביר זיין, וועט אייך דער פסוק ווערען רעכט אַרום און אַרום. נאָר וואָס דענן? איהר דאַרפט צולעגען קאָפּ. איך האָב, זאָגט ער, אין יאַרמעלינעץ אַ שטיקעל סחורה מן המובחר, אָבער טאַקי פון די אַנטיקען, רב איציקעל טאַשראַץ הייסט ער. מילא יחוס — איז אָפּגערעדט. מע קאָן זאָגען, זאָגט ער, איינגעטונקען אין יחוס. וואָרום אַ חוץ וואָס ער איז אַליין, זאָגט ער, אַ גרויסער מיוחס, איז זי נאָך אַ גרעסערע מיוחסת פון איהם. דער חסרון, זאָגט ער, איז אָבער, וואָס ער הייסט זיך פאַר זיין יחוס משלם זיין מיט מעות מזומנים. וויפיעל ער גיט, וויל ער, אַז דער צד שכנגדו זאָל געבען צוויי מאָל אַזוי פיעל"... „שאַט, זאָג איך, מיר דאַכט, אַז ס'איז פאַרהאַן פונקט דער אַרטיקעל, וואָס איהר דאַרפט". און איך טהו מיך אַ נעם צו מיין פעקעל, שלעפּ אַרויס דעם ספר־הזכרונות פון מיין שדכן לייבע לעבעלסקי און מיש אויף יאַמפּעלי און טהו איהם אַ ווייז: „אָט איז ער, זאָג איך, אָט דער, וואָס איהר זוכט איהם. לייענט, וועט איהר זעהן: משה ניסעל קימבאַק, נגיד חדש — אַנ'איפּגעקומענער נגיד הייסט עס; וויל אַ שידוך כלות הנפש — דאָס הייסט, ער געהט אויס; און וויפיעל דער צד שכנגדו גיט, איז ער זיך מתחייב געבען ב' פעמים — צוויי מאָל אַזוי פיעל הייסט עס. פונקט דאָס, וואָס איהר דאַרפט?...

דערהערט אַזעלכע דבורים און דערזעהן ביי מיר, אַז אָט דער משה־ניסעל קימבאַק זאָגט נאָך צו רח"ש לשדכנים תיכף ומיד בשעת טעלער־ברעכען, און אַ חוץ אַ מתנה עקסטרע פון דער מחותנת'טע, — טהוט זיך מיין רב אשר אַ הויב אויף פונ'ם אָרט, נעמט מיך אָן ביי דער האַנד און מאַכט צו מיר „מזל טוב. רב מנחם־מענדיל, מיר האָבען גע־

מאכט א געשעפט. איך האב געזעהן, זאגט ער, בייא איך אין קוישעל, אויב איך בין מיך נישט טועה, אייער-קיכלעך, טיי און צוקער ושאר ירקות, וואלט אפשר נים געשאדט, זאגט ער, מיר זאלען דערווייל מאכען כוונות, און אם־ירצה־השם, אז מיר וועלען קומען בשלום קיין חוואסטעוו, וועט איהר זיך מטריח זיין מחילה נאך היים וואסער, איך האב געזעהן, זאגט ער, בייא איך א טשייניק, וועלען מיר טרינקען צו גלעזלעך ווארעמס. און מסתמא, זאגט ער, וועלען מיר קריגען אויף דער סטאנציע א ביסעל יי"ש אויך, זיבען און פופציג גראדאווער, וועלען מיר שוין אין איינ־וועגס, זאגט ער, טרינקען לחיים פאר מיין יארמעלינעצער מיוחס מיט אייער יאספעלער אויפגעקומענעם נגיד, וואס חלש'ט א שידוך, און לאז זיין, זאגט ער, אין א גוטער שעה, אין א מזל'דיגער". „אמן, זאג איך, פון אייער מויל אין גאט'ס אויערן. נישט אזוי גיך אבער טהוט זיך עס, זאג איך, ווי סע רעדט זיך"... שלאגט ער מיר איבער די רעד, דער שדכן הייסט עס: „לאזט אייך דינען, רב מנחם-מענדיל, זאגט ער, איהר ווייסט נים מיט וועמען איהר האנדעלט. איהר האט צו טהון נישט מיט קיין יונגעלע. איהר רעדט, זאגט ער, מיט א וועלט־שדכן, וואס מע רופט איהם רב אשר און וואס האט נים אזוי פיעל האר אין קאפ, וויפיעל שידוכים ער האט שוין בעזרת השם יתברך אויסגעפיהרט. לאמיר ביידע, זאגט ער, פערמאגען די מאות, וויפיעל פאר־פאלק עס האבען זיך שוין בייא מיר אפגעג'גט און נאך א מאל חתונה געהאט און ווידער געג'גט זיך... איך, זאגט ער, אז איך טהו א קוק א רשימה, טאפ איך באלד אן, צו ס'וועט הולכ'ען צי ניין. אייער משה-ניסעל, זאגט ער, געפעלט מיר, דארף זיין מיט א סרחה, ווארום לאמיר קארשט פערשטעהן, זאגט ער, וואס איז ער אזוי להוט נאך א שידוך און וואס ברענגט אזוי די מחותנת'טע און זאגט אוש צו מתנות להשדכן? די משמעות, זאגט ער, אז דארט ליגט א ווארעם. א ווערעמדיגער עפעל הייסט עס"... „וואס זשע, זאג איך, איז די עצה?" — „די עצה, זאגט ער, איז דא א פשוט'ע עצה: מיר ביידע דארפען טאקי באלד צעשיידען זיך, זאגט ער, אין צוויי בע־זונדערע דרכים, איך, זאגט ער, קיין יארמעלינעץ, צו מיין מיוחס רב איציקעל טאשראץ, און איהר קיין יאמפעלי, צו אייער משה-ניסעל קימ־באק. נאר וואס דענן? מיר ביידע, זאגט ער, דארפען ארבייטען אויף אלע כלים. איהר מצדכם ו'עט זיך דארפען משתדל זיין, אז אט דער ווערעמ־דיגער עפעל זאל נתנ'ען וואס מעהר, און איך מצדי, זאגט ער, וועל מן הסתם צוהארעווען, אז מיין טאשראץ זאל טאקי געבען כנגד די גאנצע

העלפט, ווי ער האָט מיר מבטיח געווען, וואָרום אַ קשיא, זאָגט ער, אויף אַ יודען, וואָס האַנדעלט מיט יחוס?"

ווי דו זעהסט, זוגתי היקרה, האָט זיך עס אָנגעהויבען כלומר'שט מיט אַ שפּאַס, אויף קאַטאָוועס הייסט עס, און אויסלאָזען האָט זיך עס אויסגעלאָזט טאַקי אויף דער רעכטער אמת, וואָרום ביז וואָס־ווען — זענען מיר געקומען קיין חוואַסטעוו. געקומען קיין חוואַסטעוו, האָבען מיר קודם געטרונקען טיי, פּײנטשיק פּערביסען און גענומען שמועסען עסק גאַנץ ערנסט. איז מיר אַפילו תחילת געווען פריקרע די גאַנצע מעשה: וואָס פּאַר אַ שדכן בין איך? און וואָס פּאַר אַ מחותן בין איך מיט פרעמדע רשימות? וואָרום אז מע וויל, הייסט דאָך דאָס גזילה! עלעהיי יענער האָט פערלאָרען אַ טײַסטער מיט געלד און איך האָב איהם אויפגעהויבען. נאָר אַז מע וויל דאָס אייגענע צוריק — מה רעש? ממה־נפשך, ווערט זיך אויספּיקען, איז יחלוקו! איך בין דאָך נישט קיין פעלד־גזלן, וואָס איך זאָל פערלאַנגען פרעמדס. הקיצור, ס'איז ביי מיר געוואָרען רעכט פון אַלע זייטען און ס'איז געבליבען, אַז מיר לאָזען זיך ביידע אין וועג אַריין, ער קיין יאַרמעליניץ. איך קיין יאַמפּעלי. אָכגעשמועסט האָבען מיר אַזוי: אַז איך וועל קומען אויפ'ן אָרט, זאָל איך קודם חוקר ודורש זיין, וואָס איז די מעשה, וואָס אָט דער משה־ניסעל קימבאַק יאָגט זיך אַזוי אַ שידוך טהון, און אַז איך וועל בעטראַכטען די שטוב און דאָס קרן ווערט מיר געפעלען, זאָל איך איהם קלאַפּען אַ דעפּעש קיין יאַרמעליניץ כך וכך, ווערט ער מיר צוריק קלאַפּען אַ דעפּעש כך וכך, ווערט מען זיך צענויפפאָהרען מסתמא קיין זשמערינקע אָנקוקען זיך, און אויב ס'איז אַ זווג, ווערט זיין אַ שידוך. „דער עיקר, זאָגט ער מיר, דאַרפסט איהר זעהן, רב מנחם־מענדיל, ניט זשאַלעוועען קיין הוצאות, קלאַפּען דעפּעשען, וואָרום ביי אַ שידוך, זאָגט ער, איז דער עיקר דעפּעשען... אַ מחותן, זאָגט ער, אַז ער דערזעהט אַ דעפּעש, חאַפּט איהם אַוועק דער רוח"... ס'איז געקומען צום שפּיץ, ביים נעמען בילעטען — לאָזט זיך אויס, אַז מיין לאַנד־שדכן רב אָשר'ען פעהלט אויס אויף הוצאות. „ער האָט זיך, זאָגט ער, אויסגעבראַכט ביז דער לעצטער פּרוטה אויף דעפּעשען מיט טעלעגראַמעס. איהר זאָלט עס פערדיענען, זאָגט ער, אַלע חודש, וואָס מיך קאָסט אָפּ אַ וואָך דעפּעשען מיט טעלעגראַמעס". דו פאַרשטעהסט? אָז אַזאַ פּרנסה איז דאָס שדכנות! בקיצור, דער פּאָיעזד דערוויל שטעהט ניט, איך האָב געמוזט אויסלעגען מיינע עטליכע קערבלעך, וואָרום איבער הוצאות צעגעהט זיך קיין געשעפט ניט, מיר האָבען

זיך געביטען מיט די אדרעסים, גאנץ פֿיין זיך אפגעזעגענט און צעפֿאהרען זיך, ער קיין יארמעלינעץ, און איך קיין יאמפעלי.

געקומען קיין יאמפעלי, האב איך ראשית חכמה, אנגעהויבען חוקר ודורש זיין: „ווער איז אט דער משה־ניסעל קימבאק"? זאגט מען מיר: חוץ זיין שאַ עָ אויף אלע יודען געזאגט געווארען...— „האט ער עפּיס א סך קינדער"? זאגט מען מיר: א סך קינדער האט אנ'ארעמאן, און א נגיד האט מעהר נישט ווי איין קינד... — „וואס פאר א קינד"? זאגט מען מיר: א טאכטער. — „עפּיס א היבשע טאכטער"? זאגט מען מיר: מע קאן פון איהר מאכען צוויי... — „גיט ער עפּיס א סך נדן"? זאגט מען מיר: וויפיעל ער גיט, איז ער נישט קראנק געבען צוויי מאל אזוי פיעל... הויב איך אן טאפען: „פאר וואס?" טאפ אהין, טאפ אהער — סע טאפט זיך נים. טהו איך אן די שבת'דיגע קאפאטע און לאז מיך געהן גלייך צו דעם דאזיגען מחותן.

מילא, איך זאל דיר באשרייבען א שטוב, איז נים שייך. א נגיד'ישע שטוב פון כל טוב און מענשען — דימענטען. געזאגט, ווער איך בין און וואס איך בין געקומען, האט מען מיך אויפגענומען כיד המלך, מכבד געווען מיט זיסען טיי, מיט צוקער־לעקעך און מיט שמעקענדיגען אתרוגים־איינגעמאכטס, און גוטען ווישניק א פלעשעל אוועקגעשטעלט. דער מחותן אליין, משה־ניסל הייסט עס, איז מיר געפעלען עד אין לשער: א צוגעלאזטער מענש, א מזג־טוב, מע קאן זאגען — א מענש אהן א גאל. אויך די מחותנת'טע, ביילה־לאה הייסט עס, איז מיר געפעלען געווארען פונ'ם ערשטען קוק. א שענע יודענע מיט א גיידער, א שטילע, א צדיקית. ביידע האבען זיך גענומען אויסטאפען ביי מיר, ווער איז דער צד שכנגדו, האט ער עפּיס א וואוילען זוהן און וואס קאן ער? וואס זאל איך זיי זאגען, אז איך ווייס אליין אויך נים? נאר א יוד א למדן גיט זיך אנ'עצה. רוף איך מיך אן צו זיי: „לאמיר נאר פארטיג ווערען מיט איין צד, וועלען מיר נאכדעם שמועסען פונ'ם אנדערן צד; ראשית, זאג איך, וויל איך וויסען אקוראט, וויפיעל גיט איהר? והשנית, וואלט איך וועלען אנקוקען דאס קרן". דערהערט אזעלכע דבורים, רופט זיך אן דער מחותן, משה־ניסעל הייסט עס, צו דער מחותנת'טע, ביילה־לאה הייסט עס: „וואו איז ערגיץ סאניטשקע? רוף זי נור אריין". — „סאניטשקע טהוט זיך נאך אן", מאכט צו איהם די מחותנת'טע, ביילה־לאה הייסט עס, הויבט זיך אויף און געהט אוועק אין

צװײַטען חדר אַרײַן, און איך מיט׳ן מחותן, מיט משה־ניסלען הײסט עס, בלײַבען איבער אין צװײַען, גענומען צו קאַפּלען װישניק, פערבײַסען מיט אתרוגים־אײַנגעמאַכטס און מע שמועסט. פון װאָס שמועסט מען? — לאָמיך אַזױ װיסען בײז, נעכטיגע טעג, אױפ׳ן הימעל אַ יאַריד. שױן לאַנג אַז איהר זענט אַ שדכן? — מאַכט ער צו מיר און גיסט מיר אָן נאָך אַ גלעזעל װישניק. „פון נאָך דער חתונה אָן, זאָג איך איהם, מײַן שװער, זאָג איך, איז אַ יוד אַ שדכן און מײַן טאַטע, זאָג איך, איז אויך געװען אַ שדכן, אַלע מײַנע ברידער זענען שדכנים, כמעט די גאַנצע משפחה אונזערע, זאָג איך, באַשטעהט פון שדכנים״... אָט אַזױ האַק איך איהם אײַן ליגען נאָכ׳ן אַנדערן און פאַרקרים מיך אַפילו נישט, נאָר איך פיהל, אַז עס פלאַמט מיר דאָס פנים. איך װײס אַלײן ניט, פון װאַנען עס האָבען זיך צו מיר גענומען אַזױ פיעל שקרים! אַ ברירה האָב איך געהאַט? װי זאָגט די מאַמע דײַנע: „אַז מע קריכט אַרײַן אין אַ בלאָטע, קריכט מען װײַטער״. געפּועלט האָב איך בײַ זיך, װי איך האָב דיר שױן אױבען געזאָגט, אַז דער אױבערשטער װעט מיר באַגליקען און איך װעל דורכבּרעכען אָט דאָס דאָזיגע געשעפט, װעל איך מײַן חלק פערדינענסט, אם־ירצה־השם, גאָר אָהן אַ שום תירוץ, טײלען אױף דער האַלב מיט יענעם שדכן, מיט דעם לײבע לעבעלסקי׳ן הײסט עס, װאָס האָט פערגעסען אױף דער אכסניא זײַן פּעקעל מיט כתבים. װאָס האָב איך צו איהם? אײ, על פּי יושר קאָן מען אפשר צו׳פסק׳ענען, אַז מײַן חלק רח״ש געהער אינגאַנצען צו איהם, צו לעבעלסקי׳ן הײסט עס? איז דער תירוץ: און װאו בין איך? איך בין דאָך דאָ, אײגענטליך, דער גאַנצער גורם. און מײַן אַרבײט איז שױן גאָרניט װערטה? און האַקען שקרים פון יענעמס װעגען בין איך דאַכט מיר אויך נישט מחויב. און װער װײסט אפשר האָט גאָט אַזױ געפיהרט, אַז ער זאָל פערלירען און איך זאָל געפינען, און אין מײַן זכות זאָלען דרײַ יודען פערדינען געלד?

אין די דאָזיגע מחשבות עפּ״גט זיך די טהיר און עס קומט אַרײַן די מחותנת׳טע. בײלה־לאה הײסט עס, און תיכף נאָך איהר — סאָניטשקע, די כלה הײסט עס. אַ שענע, אַ הויכע, אַ געזונדע און אַנ׳אַסאָבע, אַזױ װי די מאַמע איהרע. „נו, אַ װאוכס, און ברײט קײן עין הרע! — טראַכט איך מיר. — ניט קײן סאָניטשקע, נאָר טאַקי אַ גאַנצער סאָניטשניק״... אָנגעטהון געהט זי, די כלה הײסט עס, עפּים מאָדנע, אין אַ לאַנגען קאַפּאָט, אַ בונדע אַזעלכע, זעהט אױס מעהר װי אַ װײַבעל, נישט מחמת אַלטקײט, נאָר מחמת ברײטקײט, סכנת נפשות! מע װאָלט בעדאַרפט מיט איהר

עפּיס אַ שמועס טהון, זעהן וואָס איז פֿאַר אַ חיה, לאָזט ער ניִשט, דער פֿאָטער הייסט עס. ער האַלט אין איין רעדען, באַשיט מיך מיט רייד. פֿון וואָס, מיינסט דו, רעדט ער? פֿון יאַמפּעלי. וואָס פֿאַר אַ שטאָדט דאָס איז, אַ שטאָדט פֿון באַרעדערס, ניט קיין פֿאַרגינערס, שׂונאים אין לעבען אַריין, איינער דעם אַנדערען וואָלט דערטרונקען אין אַ לעפֿעל וואַסער! וכדומה אַזעלכע פּוסטע רייד. אַ דאַנק דער מחותנת׳טע, ביילה־לאה׳ן הייסט עס, זי מישט זיך אַריין און טהוט אַ זאָג צום מאַן: „משה־ניסל, אפשר וואָלט געווען גענוג רעדען? לאָז זיי בעסער סאָניטשקע אַ ביסעל שפּיעלען אויפֿ׳ן פּערטיפּיאַן". „ביי מיר האָסט דו געפּועלט", ענטפֿערט איהר דער מחותן, משה־ניסעל הייסט עס, און גיט אַ וואונק צו דער טאָכטער. געהט צו די טאָכטער צום פּערטיפּיאַן, זעצט זיך אַוועק, עפּענט אויף אַ גרויס בוך און קלאַפּט מיט די פֿינגער אויף וואָס די וועלט שטעהט. רופֿט זיך אָן צו איהר די מאַמע, ביילה־לאה הייסט עס: „סאָניטשקע, וואָס טויג דיר טוּרען? שפּיעל זיי בעסער „יעחאַל קאָזאַק זאַ דונאַיעם", „הייסע באַבקעלעך" אָדער גאָר „המבדיל"... „פּאָזשאַלעסטע, מעשאַיע ניט", ענטפֿערט איהר סאָניטשקע און מאַכט מיט די פֿינגער איבער׳ן פּערטיפּיאַן אַזוי גיך, אַז דאָס אויג איז גאָרניט אימשטאַנד צו חאַפּען, און די מחותנת׳טע, ביילה לאה הייסט עס, בעת־מעשׂה לאָזט ניִשט אַראָפּ פֿון איהר קיין אויג, ווי איינער רעדט: „איהר זעהט פֿינגער?"... און ווי זי שפּיעלט אַזוי, גליטשען זיך אַרויס פֿון חדר מיין מחותן מיט דער מחותנת׳טע און איך בלייב אַליין מיט דער כלה, מיט סאָניטשקען הייסט עס, — אויף פֿיער אויגען. „אַצינד איז אַ צייט, טראַכט איך מיר, מאַכען מיט איהר אַ שמועס; לאָמיר האָטש הערען, צי זי קאָן רעדען". נאָר פֿון וואָס הויבט מען אָן? לאָז מיך אַזוי וויסען אַ בייזע וועטשערע! הויב איך זיך אויף פֿון אָרט און געה צו און שטעל זיך אַוועק הינטער איהרע פּלייצעס און רופֿ מיך אָן צו איהר: „האָט קיין פֿאַראיבעל ניט, סאָניטשקע, וואָס איך שלאָג אייך איבער אינמיטען דער שפּיעל, איך האָב אייך געוואָלט עפּיס פֿרעגען"... דרעהט זי זיך אויס צו מיר מיט׳ן פּנים און קוקט אויף מיר בייז און מאַכט צו מיר אויף רוסיש: „נאַפּרימער?"... „נאַפּרימער, זאָג איך, איך האָב אייך געוואָלט פֿרעגען, וואָס איז אייער באַגעהר? דאָס הייסט, וואָס פֿאַר אַ מין חתן, אַ שטייגער, וואָלט איהר געוואָלט, מע זאָל אייך געבען?" „ווידיטיע", מאַכט זי צו מיר שוין אַ ביסעל ווייכער און לאָזט אַראָפּ די אויגען, „סאָבסטווענאָ וואָלט איך געוואָלט אַ געקאָנטשעטען, נאָר איך ווייס, אַז סע איז פּאָ־

נאַפּראַסנאָ, וואָלט איך וועלען פּאָ קראַינעי מערע, ער זאָל זיין אַנ׳אָבראַזאָוועטער, וואָרום חאָטש אונזער יאַמפּעלי סטשיטאַיעט זיך אַ פּאַנאַמיטשעסקי שטאָדט, פון דעסטוועגען האָבען מיר ניעסמאָטריאַ אַלע פּאָלוטשעט רוסישע אָבראַזאָוואַניע, און כאָטיאַ מיר פּאָסיעשטשאַיען ניט קיין אוטשעבנע זאַוועדיעניעס, פון דעסטוועגען וועט איהר נישט געפינען ביי אונז איין באַרישניע, וואָס זאָל ניט זיין זנאַקאָמע מיט עמיל זאָליאַ, מיט פושקינען און אפילו דאַזשע מיט גאָרקי׳ן"... אַזוי מאַכט צו מיר די דאָזיגע יפהפיה, סאָניטשקע הייסט עס, און רעדט און רעדט צו מיר האַלב אויף יודיש, האַלב אויף רוסיש, דאָס הייסט מעהר אויף רוסיש, ווי אויף יודיש. און אין דעם קומט אָן די מחותנת׳טע, ביילה־לאה הייסט עס, רופט אַוועק די כלה, ווי איינער רעדט: „אַלסדינג דאַרף זיין מיט אַ מאָס"... און עס קומט אַריין דער מחותן, משה ניסעל הייסט עס, און מיר זעצען זיך אַוועק מיט איהם וויעדער אין צווייען שמועסען מכח׳ן שידוך: וויפיעל גיט ער נדן, וואוהין זאָל מען זיך צענויפפאָהרען מאַכען איין אָנקוקעניש, אויף ווען זאָל מען אָפּשטעלען די חתונה ובדומה אַזעלכע זאַכען, וואָס זענען שייך צום ענין, און איך הויב מיך אויף און וויל געהן אויף דער סטאַנציע קלאַפּען אַ טעלעגראַם, נעמט ער מיך, משה ניסעל הייסט עס, פאַר אַ האַנר און מאַכט צו מיר: „איהר וועט נישט געהן, רב מנחם מענדיל! איהר וועט פריהער עסען מיט אונז וואַרעמעס, איהר קעהרט אַוודאי זיין הונגעריג". און מע געהט זיך וואַשען און מע זעצט זיך אַוועק עסען און מע נעמט צו גלעזלעך ווישניק. און ער דער מחותן הייסט עס, די גאַנצע צייט — דאָס מויל מאַכט זיך איהם ניט צו: יאַמפּעלי, יאַמפּעלי און יאַמפּעלי... „איהר ווייסט ניט, זאָגט ער, וואָס פאַר אַ שטאָדט דאָס איז! אַ שטאָדט פון לעדיגעהערס און באַרעדערס. איהר זאָלט מיך פאָלגען, זאָגט ער, וואָלט איהר זיך געהאַלטען פון דערווייטען, נישט גערעדט מיט קיינעם אַ וואָרט. איהר זאָלט זיי, זאָגט ער, נישט דערצעהלען קיין מעשיות, ווער איהר זענט און פון וואַנען איהר זענט און וואָס איהר טהוט דאָ, און מיין נאָמען זאָלט איהר זיי אפילו גאָרניט מזכיר זיין, גלייך ווי איהר קענט מיך גאָרניט. איהר פאַרשטעהט, רב מנחם־מענדיל? א י ה ר ק ע נ ט מ י ך ג א ר נ י ט!" — אַזוי זאָגט ער מיר אָן אפשר אַ מאָל צעהן, און איך געה אַוועק, קלאַפּ אַ דעפּעש צו מיין שותף קיין יאַרמעלינעץ, אַזוי ווי מיר האָבען אָפּגערעדט. און שרייבען שרייב איך איהם גאַנץ דייטליך, בזה הלשון: „טאָוואר אַסמאָטרעל. פּערווי סאָרט. שעסט טיסיאַטשי. טעלעגראַמירויטע סקאָלקאָ

נאַפּראַטיוו. גדיע סיעבאַיעמסיאַ". קומט מיר אָן פון מײַן שותּף אויף
מאָרגען אַ תשובה, מאָדנע פאַרשטעלט: „אָפּיראַלסיאַ דעסיאַט.
נאַפּראַטיוו פּאַלאָווינע שעסט. ראַבאָטאַיע נאַבאַווקע. סאָגלאַסען
זשמערינקע. טאָוואַר פּרימע. טעלעגראַמירויטע". לויף איך אַוועק
צו מײַן מחותּן, צו משה־ניסלען הייסט עס, און ווײַז איהם די דעפּעש
און בעט איהם, ער זאָל מיר פערטײַטשען דעם פּסוק, וואָרום איך פער־
שטעה ניט איין וואָרט. לייענט ער דורך די דעפּעש און מאַכט צו מיר:
„יוד! וואָס פערשטעהט איהר דאָ ניט? ס'איז דאָך יאַוונע וויאַסנע. ער וויל,
פערשטעהט איהר מיך, אַז איך זאָל געבען צעהן, וועט ער מיר געבען
אַקעגען די העלפט פון זעכס, דאָס הייסט, דרײַ טויזענד, שרײַבט זשע איהם
אַוועק, זאָגט ער. אַז ער איז שוין צו קלוג. ס'איז, זאָגט ער, קורצע דבורים:
וויפיעל ער גיט, לעג איך אַקעגען צוויי מאָל אַזוי פיעל. און שרײַבט
איהם, זאָגט ער, ער זאָל ניט מעדליווען, טאַקי מיט דעם לשון, זאָגט
ער, שרײַבט איהם, וואָרום עס קאָן זיך אונטערהאַפּען אַנ'אַנדערער".
— פּאָלג איך איהם און קלאַפּ אַוועק מײַן שותּף אַזאַ דעפּעש:
„קאַראַמקי סלאָוואַ. סקאָלקאָ דאַיאַט קלאַדו נאַפּראַטיוו דוואַ
ראַזאַ באָלשע. נע מעדליוואַט. פּאָדחוואַטימטיאַ דרוגאַי". — בעקום
איך פון מײַן אשר'ען אַ תשובה, ווידער פאַרשטעלט: „סאָגלאַסען דוואַ
ראַזאַ מענשע וויגאָוואָראָם טיסיאַטשאַ נאַזאַד. טאָוואַר נאַחאַד־
קאַ". לויף איך ווידער אַוועק מיט דער דעפּעש צו מײַן מחותּן. זאָגט
ער מיר ווידער אַ מאָל: ס'איז יאַוונע וויאַסנע: אייער שותּף, זאָגט ער,
שרײַבט, אַז ער איז מסכּים צו לעגען פונקט העלפט, נאָר מיט אַ תּנאי
טויזענד צוריק, דאָס הייסט אַזוי: ווען איך, למשל, וועל געבען, זאָגט ער
צעהן, דאַרף ער דאָך געבען פינף, ווײַל ער אָפּציהען איינס צוריק, וועט
אויסקומען, זאָגט ער, אַז איך געב טאַקי צעהן און ער וועט מעהר ניט
געבען ווי פיער. אַ יוד אַ חכם, זאָגט ער, אייער מחותּן; ער וויל מיך
אָפּשווינדלען פון קאָפּ ביז פיס. איך בין אָבער, זאָגט ער, אַ סוחר און
פערשטעה אַ געשעפט. איך וועל איהם בעסער געבען, זאָגט ער, צוויי
מאָל אַזוי פיעל און מיט טויזענד מעהר, איידער ער זאָל מיר געבען די
העלפט און מיט טויזענד ווייניגער. וועט דאָס אויסקומען, זאָגט ער אַזוי:
וועט ער געבען דרײַ, געב איך אַקעגען זיבען; וועט ער געבען פיער, לעג
איך נײַן; וועט ער געבען פינף, לעג איך עלף — האָט איהר עס, זאָגט ער,
צעקײַעט? געהט זשע, זאָגט ער, טאַקי באַלד און שרײַבט איהם אַוועק אַ
סטראַטשנע, ער זאָל ניט פאַרציהען אין דער לאַנגער באַנק, און לאָז ער

איך, זאָגט ער, ענטפערן אויך מיט אַ סטראַטשנע, אַז מע פאָהרט זיך צענויף — און אַנ'עק לאָז עס האָבען!"

לויף איך אַוועק און קלאַפּ מיין אָשר'ען אַ סטראַטשנע דעפּעש:

„דאַסט טרי קלאַדיאַט סעם. דאַסט טשיטערע קלאַדיאַט דעוויאַט. דאַסט פיאַט קלאַדיאַט אַדינאַצאַט. נע טיאַגוט דלינע סקאַמייקע. סטראַטשיטע וועיעכאַיעם". — קומט מיר אָן צוריק אַ סטראַטשנע דעפּעש, ניט מעהר ווי צוויי ווערטער: „וועיעכאַיעם. וועיעכאַיטע".

ווען קומט אָן אַזאַ וואַזשנע דעפּעש? — מסתמא ביי נאַכט. און דו דאַרפסט שוין אַליין פערשטעהן, אַז שלאָפען האָב איך די נאַכט נישט געקאָנט. איך האָב גענומען רעכענען, וויפיעל אַשטייגער וועט זיך אַקאָרשט אָנקומען אויף מיין חלק, ווען, למשל, דער אויבערשטער העלפט מיר, איך פיהר אויס דאָס גאַנצע צעטעל מיט שידוכים, וואָס דער לייבע לעבעלסקי האָט פערלאָרען? ביי גאָט איז דען ניט מעגליך? אָפּגעפּעקט איז ביי מיר געוועזען פעסט, אם־ירצה־השם, אַז איך פיהר דורך דעם דאָזיגען עסק, שליס איך מיט מיין אָשר'ען אַ שטענדיג שותפות. וואָרום ער געפעלט מיר פאַר זעהר אַ בראַווען מענשען און טאַקי אַ מוצלח אויך. און פערשטעהט זיך, אַז אָט דער לייבע לעבעלסקי וועט אויך ניט זיין געקריוודעט. וואָס האָב איך צו איהם? נעבעך אויך אַ יוד אַנ'אָרעמאַן און אַ מטופּל מיט קינדער..

קוים דערלעבט טאָג, האָב איך אָפּגעדאַווענט און בין אַוועק צו מיינע מחותנים, זיי באַווייזען די דעפּעש. האָבען זיי באַלד געהייסען געבען קאַווע מיט פּוטערגעבעקס, און סע איז געבליבען, אַז טאַקי דעם אייגענעם טאָג פאָהרען מיר אַרויס זאַלבעפערט קיין זשמערינקע. נאָר בכדי יאַמפּעלי זאָל ניט זיין קשה, וואָס פאָהרען מיר עפּיס אַלע פיער איינאייגעם, — האָבען מיר געמאַכט אַזוי, אַז איך זאָל אַרויספאָהרען מיט אַ פאַיעזד פריהער, און זיי — מיט אַ פאַיעזד שפּעטער; און דערוויַיל זאָל איך פון זייערטוועגען דאָרטען צוגרייטען עפּיס אַ רעכטע סטאַנציע, הייסען מאַכען וועטשערע ווי גאָט האָט געבאָטען. און כך הוה. איך בין געקומען קיין זשמערינקע פריהער פאַר אַלעמען, פאַרפאָהרען אויף דער שענסטער אַכסניא, טאַקי די איינציגע אין זשמערינקע, מיט'ן נאָמען „אָדעססקי גאָסטינעץ", זיך באַקענט, ראשית חכמה, מיט דער בעל־הבית'טע, זעהר אַ וואוילע יודינע, אַ מכניס־אורח'טע, און איך טהו זי אַ פרעג: „וואָס איז ביי איך דאָ וואָס צו עסען?" — זאָגט זי: „וואָס ווילט איהר?" — זאָג

איך: „פיש איז ביי אייך דא?" — זאגט זי: „מע קאן קויפען". — זאג איך: „נו, און א יויך?" — זאגט זי: מע קאן צושטעלען א יויך אויך". — זאג איך: „מיט וואס? מיט לאקשען, צי מיט רייז?" — זאגט זי: „אפילו מיט מאנדלען". — זאג איך: „נו, און א שטייגער, כדומה למשל, געבראטענע קאטשקעס?" — זאגט זי: „פאר געלד קריגט מען קאטשקעס אויך". — זאג איך: „נו,, און טרינקען?" — זאגט זי: „וואס טרינקט איהר?" — זאג איך: „ביער. איז דא?" — זאגט זי: „פאר וואס זאל ניט זיין?" — זאג איך: „נו, און ווייןי?" — זאגט זי: „אבי געלד". „אויב אזוי זאג איך, טא זייט זיך מטריח, מיין ליעבע יודינע, און קאכט וועטשערע אזוי גרוים ווי אויף אכט פארשוין". — זאגט זי: „פון וואנען האבען זיך ביי אייך גענומען אכט, אז איהר זענט בסך־הכל איינער?" — זאג איך: „א מאדנע יודינע! וואס געהט אייך אן? מע זאגט אייך אכט, איז אכט". און אזוי ווי מיר רעדען, קומט אן מיין שותף, רב אשר הייסט עס, און פאלט ארום קושען מיך און האלזען, ווי אנ'איינגענער טאטע: „דאס הארץ האט מיר אבער געזאגט, זאגט ער, אז איך וועל אייך טרעפען דא, אינ'ם „אדעסקי גאסטינעץ"! געפינט זיך דא עפים, זאגט ער, וואס צו נעמען אין מויל ארייןי?" — „אט נאר־וואס, זאג איך, האב איך באשטעלט א וועטשערע ביי דער בעל־הבית'טע אויף אכט פארשוין". — „וואס איז שייך וועטשערע? זאגט ער, וועטשערע איז זיך וועטשערע, נאר ביז די מחותנים פון ביידע צדדים וועלען אמאל זיך אויסקראצען קומען, זענען מיר, זאגט ער, נישט מחויב דערווייליע צו פאסטען. איך זעה, זאגט ער צו מיר, איהר זענט דא א היימישער, הייסט זשע, זייט מוחל, מע זאל אונז גרייטען צום טיש און מע זאל אונז געבען א ביסעל בראנפען מיט עפיס פליישיגס צו פערבייסען. עס חלש'ט מיר, זאגט ער, דאס הארץ מסוכן נפש!" — אזוי זאגט צו מיר רב אשר און מאכט נישט קיין שהיות און געהט אין קיך אריין זיך וואשען, באקענט זיך מיט דער בעל־הבית'טע הייסט געבען צום טיש וואס ס'איז דא, און מיר זעצען זיך אוועק ביידע צו דער סעודה גאנץ ברייטליך, און רב אשר דערצעהלט מיר עסענדיג די נסים ונפלאות, ווי אזוי ס'איז איהם געראטען, ער האט געשפאלטען דעם קוים געפועל'ט ביי דעם דאזיגען מיוחס, ער זאל געבען די ג' אלפים ר"ך. „וואס הייסט, זאג איך, ג' אלפים? מיר האבען דאך געשמועסט נישט ווייניגער פון פיער טויזענד?" — „לאזט אייך דיענען, זאגט ער, רב מנחם־מענדיל, איך וויים, וואס איך האב צו טהון. איך הייס רב אשר איהר דארפט וויסען, זאגט ער, אז מייז מיוחס האט בסך־הכל חשק גע

האט לעגען כנגדו גאַרניִשט מיט גאַרנישט, ווארום ער איז אַליין אַ גרויסער מיוחס; זאָגט ער, און האָט אַ ווייַב נאָך אַ גרעסערע. און אַז ער זאָל וועלען, זאָגט ער, אַ שידוך טהון מיט אַבי וועמען, וואָלט מען איהם נאָך, זאָגט ער, צוצאָהלען אין בייטעל אַריין... בקיצור, איך האָב, זאָגט ער, גענוג געהאָרעוועט, געהאַקט האָלץ, און קוים מיט צרות, מיט אַנגסטען, געפּועלט, ער זאָל געבען לכל־הפחות ב׳ אלפים״. „וואָס הייסט, זאָג איך, ב׳ אלפים? איהר האָט דאָך נאָר־וואָס, זאָג איך, געזאָגט ג׳ אלפים?״ — זאָגט ער מיר ווידער: „לאָזט אייך דינען, רב מנחם־מענדיל, איך בין אַן׳עלטערער שדכן פון אייך און איך הייס רב אָשר. לאָזען זיך נור די צדדים צענויפפאָהרען און חתן־כלה וועלען זיך אָנקוקען, וועט אם־ירצה־השם אַלסדינג זיין אָגיל ואשמח, איבער אַזעלכע טויזענד קראַפען צעגעהט זיך, זאָגט ער, ביי מיר קיין שידוך נישט. איך הייס, פערשטעהט איהר מיך, רב אָשר! איין פּרט, זאָגט ער, איז דאָ יאָ פאַרהאַן, וואָס סע קוועטשט מיך״. — „דהיינו וואָס, זאָג איך, קוועטשט אייך?״ — „מיך קוועטשט, זאָגט ער, דער פּריזיוו. איך האָב איינגערעדט, זאָגט ער דעם מחותן מיינעם, אַז ביי אייער משה־ניסלען איז טאַקי נאָך גאָר אַ יונג קינד, בלוט און מילך, נאָר ער הערט דעם פּריזיוו פאַר דריי גראָשען. שוין גע׳פּטר׳ט דעם פּריזיוו״... „וואָס בעבעט איהר, רב אָשר? — רוף איך מיך אָן צו מיין שותף. — וואָסער פּריזיוו? וואָסערע לאָקשען?״ — זאָגט ער צו מיר ווידער אַ מאָל: „לאָזט אייך דינען, רב מנחם־מענדיל, איך הייס רב אָשר!״... „איהר מעגט אייך הייסען אַבמצעהן מאָל רב אָשר, זאָג איך, פערשטעה איך אַלץ ניט, וואָס איהר רעדט, עפּיס בעלעבעטשעט איהר מיר: „פּריזיוו״, „שמיזיוו״ — „פון וואַנען האָט זיך גענומען צו מיין משה־ניסלען אַ פּריזיוו? אַ נקבה האָט שוין דענן אויך אויף זיך אַ פּריזיוו?״... מאַכט צו מיר אָשר: „וואָס הייסט — אַ נקבה? און וואו איז אייער משה־ניסעל׳ס בחור?״... „פון וואַנען, זאָג איך, האָט זיך גענומען צו משה־ניס׳לען אַ בחור, אַז ער פערמאָגט בסך־הכל זיין איינענס אַ טאָכטער אַ בת יחידה, איין און איינציגע הייסט עס?״ — „איז די משמעות, זאָגט ער, אַז ביי אייך איז אויך אַ בתולה? ס׳טייטש, זאָגט ער, מיר האָבען דאָך גאָר געשמועסט עפּיס וועגען אַ חתן!״... „אודאי, זאָג איך אַ חתן. איך האָב אָבער גאָר אַנדערש ניט גערעכענט, זאָג איך, אַז חתן׳ס צד — דאָס זענט איהר!...״ „פון וואַנעט איז גערדונגען, זאָגט ער, אַז חתן׳ס צד — דאָס בין איך?״... „פון וואַנעט איז גערדונגען, זאָג איך, אַז חתן׳ס צד — דאָס בין איך?״... „פאַר וואָס זשע, זאָגט ער, האָט איהר מיר

נִיט מזכיר געֶוועֶן, אַז בַּיי אַייך אִיז אַ בתולה?"... זאָג אִיך: „נוּ, און אִיהר האָט מִיר מזכיר געֶוועֶן, אַז בַּיי אַייך אִיז אַ בתולה?"... ווערד עֶר אִין כעס און מאַכט צוּ מִיר: „ווייסט אִיהר, וואָס אִיך וועֶל אַייך זאָגעֶן, מנחם־מענדיל? אִיהר זעֶנט אַזוי אַ שדכן, ווי אִיך בִּין אַ רב!" זאָג אִיך: „און אִיהר זעֶנט אַזוי אַ שדכן, ווי אִיך בִּין אַ רביצין!" אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט — עֶר מִיר: „מלמד!" אִיך אִיהם: „שקרן!" עֶר מִיר: „שלים־מזל!" אִיך אִיהם: „זולל־וסובא'נִיק!" עֶר מִיר: „מנחם־מענדיל!" אִיך אִיהם: „שכור'נִיק!"... פאַרדריסט דאָס אִיהם, געֶהט עֶר און לאָזט מִיר אַראָפּ אַ פּאַטש, געֶה אִיך און פאָהר אִיהם אַרײַן אִין באָרד — אַ שקאַנדאַל, זאָל גאָט שומר ומציל זיין!...

דוּ פעֶרשטעֶהסט? אַזוי פִיעֶל הוצאות און צייט און טרחה. הײַנט די בזיונות! דאָס גאַנצעֶ שטעֶרטעֶל אִיז זִיך צעֶנויפגעֶלאָפּעֶן אָנקוקעֶן די דאָזִיגעֶ שדכנים, וואָס האָבעֶן בעֶוויזעֶן אַ בריה'שאַפט צעֶנויפפּאָרעֶן צוויי מיידלעֶך. אִיז אָבעֶר אָט דעֶר אָשר, פעֶרהאַפט זאָל עֶר ווערעֶן, באַלד אַנטרונעֶן געֶוואָרעֶן, און מִיך האָט עֶר אִיבעֶרגעֶלאָזט אײנעם אַליין זִיך צערעֶכעֶנעֶן מִיט דעֶר בעל־הבית'טעֶ פאַר דעֶר וועטשעֶרעֶ, וואָס אִיך האָב בעֶשטעֶלט אויף אַבט פאַרשוין. אַ גליק, וואָס אִיך האָב מִיך חאַטש בעֶצייטעֶנס אַרויסגעֶמאַכט, אײדעֶר די מחותנים מִיט די צוויי כלות זעֶנעֶן אָנגעֶקומעֶן קײן זשמעֶרינקעֶ. וואָס מִיט זיי האָט זִיך דאָרט אָפּגעֶטהאָן — ווייס אִיך נִיט. נאָר אִיך שטעֶל מִיר פאָר די בזיונות!... הײַנט געֶה זיי אַ נביא, אַז אָט דעֶר שדכן, ימח שמו זאָל עֶר ווערעֶן, אִיז אַזאַ פּוסטעֶ זאַך, אַ ווינדמיהל, צוּ אַלדי שוואַרצעֶ יאָהר, וואָס רעֶדט און פאָהרט און פליהט און קלאַפּט דעֶפּעֶשעֶן — און וואָס לאָזט זִיך אויס? — צוויי בתולות!... אײן מאָל פאַר אַלעֶ מאָל, זוגתי היקרה, עָס פִידעֶלט נִישט, חאָטש וואַרף זִיך אַ לעֶבעֶדיגעֶר אִין וואַסעֶר אַרײַן! און מחמת אִיךְ בִּין זעֶהר דעֶרשלאָגעֶן פוּנ'ם דאָזִיגעֶן שדוּך, מאַך אִיךְ דאָס בקצור; אי"ה אִינ'ם אַנדעֶרן בריף וועֶל אִיךְ דִיר אַרויסשרײַבעֶן אַלסדינג באריכות. לעת עתה לאָז גאָט געֶבעֶן מִיט געֶזונד און מִיט הצלחה. גריס די קינדעֶרלעֶך זאָלעֶן לעֶבעֶן, וואָס אִיךְ בעֶנק נאָך זיי שטאַרק, און שוועֶר און שווִיגעֶר און איטליכעֶן בעֶזונדעֶר גאָר פרײַנדליךְ.

ממני בעלךְ מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: גאָט שִיקט צוּ די רפואה פאַר דעֶר מכה. פאָהרענדיג פון זשמעֶרינקעֶ, האָב אִיך געֶמיינט, אַז דעֶר הימעֶל אִיז שוין אויף

מיר געפאלען. נעחאי־בי וואלט איך געהאט גענוג אויף הוצאות, וואלט איך שוין ווי־עס־איז דערשלעפט זיך אהיים, קיין כתרילעווקע הייסט עס. האב איך מיך אבער אויסגערעכענט, אז איך וועל מוזען בלייבען שטעקען ערגיץ אין וועג, חאטש נעם, אל תפתח פה לשטן, און ציה זיך אויס אויף די „רעלצען”! איז דאך אבער פארהאן א גאט אויף דער וועלט, באקען איך מיך אין וואגאן מיט עפים איינעם א שלאק, אנ'אגענט א אינספעקטער, וואס שטראפירט מענשען פונ'ם טוידט, און הויבט מיך אן צורעדען און זאגט מיר צו הרים וגבעות, אבי איך זאל ווערען אנ'אגענט. וואס איז דאס אזעלכעס אנ'אגענט און ווי אזוי שטראפירט מען מענשען פונ'ם טוידט — איז א סך צו שרייבען, און איך האב שוין איצטיגס מאל אזוי אויך איבערגעחאפט די מאס, לאז איך עס איבער אויף אנ־אנדערש מאל.

הנ"ל.

ענדע פונ'ם פינפטען בוך.

VI.

שלים־שלים־מזל.

(מנחם־מענדיל — אַנ'אַגענט).

שְׁלִים־שְׁלִים־מַזָל.

(מְנַחֵם־מֶענְדִיל — אַיין אַגֶענְט).

(מנחם־מענדיל פון וועג צו זיין ווייב שיינה שיינדיל אין כתרילעווקע).

לזוגתי היקרה החכמה הצנועה מרת שיינה שיינדיל שתחי' עכב״ב.

ר א ש י ת בין איך דיר מודיע, אז איך בין ב״ה בקו החיים והשלום, השם יתברך זאל העלפען מע זאל תמיד הארכען איינס פונם אנדערן נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות אויפ'ן כלל ישראל — אמן.

ו ה ש נ י ת הנה זיי וויסען, זוגתי היקרה, אז איך האב געמוזט עוקר זיין, אנטלויפען הייסט עס. איך האב מיך נאר־וואס ארויסגעחאפט פון אנ'אומגליק, פון א גרויסען אומגליק; איך מעג בענשען גומל. שיער־שיער בין איך אריין אין חד־גדיא אריין, און גאט ווייסט, מיט וואס איך וואלט אפגעשניטען. פון רעסטאנסקי ראטע איז גאר ניטא וואס צו רעדען, און אפשר נאך קאטארושנע סיביר, חאטש איך בין אין דעם שולדיג גלייך מיט דיר. ווי זאגט די מאמע דיינע: „שלים־שלים־מזל דורך טהיר און דורך טהויער“... איצט, אז דער אויבערשטער האט מיר געהאלפען, איך האב מיך בעצייטענס ארויסגעחאפט ווי פון א שרפה, האב איך מיך אוועקגעזעצט, ארויסשרייבען דיר אין א בריעף אלסדינג באריכות, פונ'ם אנהויב ביז'ן סוף.

פון מיין פריהעריגען בריעף געדענקסט דו דאך מן הכתם, אין וואס פאר א פאלאושעניע איך בין געוועזן נאך דעם שענעם שידוך מיט די צוויי בתולות, ניט היינט געדאכט. איך האב דעמאלט גערעכענט, ס'איז אנ'עק. אויס מנחם־מענדיל. בעדארף איך מיך באגעגענען מיט איינעם א פארשוין, אנ'אגענט א אינספעקטאר פון „אקוויטעבל“. וואס שטראפירט מענשען פונ'ם

טוידט און האט דערפון פרנסה מיט׳ן פולען מויל. ער האט מיר ארויסגענומען א ביכעל און האט מיר באוויזען, וויכיעל מענשען ער האט שוין פערשטראפירט פונ׳ם טוידט און וויפיעל מענשען עס זענען שוין ביי איהם געשטארבען. און דאס איז אזא געשעפט, וואס אדרבה, וואס מעהר מע שטארבט, איז אלץ בעסער, סאי פאר די טוידטע, סאי פאר די לעבעדיגע. ווערסט דו דאך פרעגען: וואס איז דער שכל? דער שכל איז א פראסטער שכל. א שטייגער נאפרימער „אקוויטעבל” האט גענומען און האט מיך אפגעשטראפירט פונ׳ם טוידט אויף צעהנטויזענד קארבען. דארף איך צאהלען פאר דעם סך־הכל אזעלכע צוויי־דריי הונדערטער א יאהר ביז׳ן טוידט. איז ממה־נפשך, שטארב איך אוועק, חלילה, דאס ערשטע יאהר — איז דיין גליק: צעהנטויזענד קארבען איז א מטבע. אלא וואס דען, איך לעב? איז „אקוויטעבל׳ס” גליק. דארטען דינען אהן א שיעור מענשען, אגענטען, צום מיינסטען — יודען, וואס האבען אויך ווייב־און־קינדער און דארפען אויך לעבען אויף דער וועלט. וואס זשע ארט דאס מיך? דער חסרון איז, וואס ניט א יעדער קאן זיין אנ׳אגענט. אנ׳אגענט דארף, ראשית חכמה, געהן אנגעטהאן פיין, אבער טאקי וואס פיין הייסט: א שענעם גארניטער, א קאלנער מיט מאנקעטען, מעג זיין פאפירענע, אבי ווייסע, א שניפס א שענעם, נו און א קאפעליש, שמועסט מען ניט. דער עיקר אבער איז — שפראך. אנ׳אגענט מוז קאנען שפראך. דאס הייסט, ער דארף קאנען רעדען, צורעדען, איינרעדען, איבערעדען און פארעדען. אזוי לאנג רעדען, ביז יענער זאל זיך שוין מוזען שטראפירען פונ׳ם טוידט — און מעהר דארף מען ניט. הקיצור, מיין פארשוין דער אגענט־אינספעקטאר האט ארויסגעזעהן אין מיר, אז איך בעדארף זיין א גוטער אגענט, אנ׳אויסגעצייכענטער אינקוויזיטאר.

איצט, זוגתי היקרה, דארף מען דיך קלאר מאכען, זאלסט פערשטעהן דעם חילוק צווישען אנ׳אגענט א אינספעקטאר און אנ׳אגענט א אינקוויזיטאר. אנ׳אגענט א אינקוויזיטאר הייסט גלאט אנ׳אגענט, וואס שטראפירט מענשען פונ׳ם טוידט, און אנ׳אגענט א אינספעקטאר הייסט שוין אנ׳עלטערער אגענט, וואס מאכט אגענטען. היינט איז פאראן א „קרוזשנאי” אגענט־אינספעקטאר, וואס מאכט אגענטען־אינספעקטארעס, און איבער די אלע אגענטען, אינקוויזיטארעס, אינספעקטארעס און „קרוזשנאי” אינספעקטארעס איז פאראן איינער, אנ׳אויבערהאר איבער אלע, וואס מע רופט איהם גענעראל־אינספעקטאר. קיין עלטערער פון איהם איז שוין נישטא אויף דער גאנצער וועלט. פערשטעהט זיך, אז צו ווערען א גענעראל

מוז מען פֿריִהער זײַן אַ אינקוויזיטאָר, נאָכדעם אַ אינספּעקטאָר, נאָכדעם אַ „קרוזשנאָי" אינספּעקטאָר. און אַזוי װײַטער. און אַז גאָט העלפֿט, מע דערדינט זיך און מע ווערד אַ גענעראַל — איז מען שוין באַוואָהרענט מיט פּרנסה אויפֿ'ן גאַנצען לעבען. עס איז פֿאַרהאַן, זאָגט מײַן פֿאַרשוין, גענעראַלען אַזעלכע, וואָס פֿאַרלעבען אַ יאָהר ניט ווענינער פֿון דרײַסיג-טויזענד. הכלל, ער האָט מיך אָנגעהויבען צורעדען, איך זאָל ווערען אַנ'אַגענט. האָב איך מיך מיישב געווען: וואָס האָב איך דאָ אײַנצושטעלען? ממה-נפשך, וועט עס געהן, וועט עס געהן; אָלא ניט — איז אינה מקודשת. קײַן פּוטער, זאָגט ער, לעג איך ניט אַרײַן. אַדרבה, איך בעקום נאָך, זאָגט ער, אַנ'אַוואַנץ, דאָס הייסט מע גיט מיר אַנ'אַדערויף פֿאַר מײַן אַרבייט עטליכע קערבלעך, איך זאָל האָבען דערווײַל אויף הוצאות און אויף אויסקלײַדען זיך און אויף צו קויפֿען זיך אַ פּאָרטעפֿעל. אויב אַזוי, איז דאָך עס טאַקי גאָר נישקשה פֿון אַ קאָמבינאַציע! און איך האָב מיך געלאָזט איבערערעדען און בין געוואָרען למזל אַנ'אַגענט.

נאָר נישט אַזוי גיך טהוט זיך עס, ווי מע רעדט זיך. ווערען אַנ'אַגענט דאַרף מען זיך זעהן קודם מיט'ן גענעראַל, וואָרום ביז דער גענעראַל שרײַבט ניט אונטער — איז בלאָטע. און ער האָט מיך גענומען, דער אינספּעקטאָר הייסט עס, און האָט מיך טאַקי אויף זײַנע אייגענע הוצאות געבראַכט צו פֿיהרען קײַן אַדעס צו זייער גענעראַל אין „אַקוויטעבל", וואָס האָט צו שאַפֿען אויף עטליכע און צוואַנציג גובערניעס און האָט אונטער זיך, זאָגט מען, כמעט אַכטצעהן הונדערט אַגענטען. מילא, איך זאָל דיר באַשרײַבען די גרויסקייט פֿונ'ם דאָזיגען גענעראַל, איז ניט שייך. דאָס הייסט, ער אַליין איז דוקא ניט אַזאַ גרויסער, ווי דער טאַרעראַם איז גרויס, און אויגען האָט ער גרויסע, שאַרפֿע אויגען, און אַ פּנים'ל אַ ליכטיגס, און בעקלעך רויטע, און רופֿען רופֿט מען איהם: י ע ו ו ז ע ר ע ל. דעם גענעראַל'ס קאַנטאָר פֿאַרנעמט אַ גאַנצע שטוב. חדרים, חדרים און חדרים. אַ סך טישען מיט בענקלעך, מיט ביכער, מיט פּאַפּירען, און אַגענטען דרעהען זיך צרום, און סע גריבעלט און סע שווימעלט, און דעפּעשען לויפֿען הין און צוריק — עס טהוט זיך חשך! איידער מע דערשלאָגט זיך צום גענעראַל אַליין, דאַרף מען דורכגעהן שבעה מדורי גיהנם. אַ טוידטער בין איך געווען, אַז מע האָט מיך אַרײַנגעפֿיהרט צו דעם דאָזיגען יעוווזערעל, חאָטש אפֿילו ער האָט מיך דוקא געבעטען זיצען, מכבד געווען מיט אַ פּאַפּיראָס, אויסגעפֿרעגט בײַ מיר, ווער איך בין און וואָס איך בין און וואָס איז מײַן געשעפֿט? בין איך געגאַנגען און איהם

אויסדערצעהלט אַלסדינג, פונ'ם אָנהויב ביז'ן סוף, ווי אַזוי איך בין געפאָהרען קיין קעשעניוו און פערבלאָנזעט קיין אַדעס, געהאַנדעלט מיט „לאָנדאָן", און פון דאָרטען קיין יעהופּעץ, זיך געדרעהט אַרום דער בערזע, געקויפט און פאַרקויפט „יקנה"ז" און „פּוטיווויל" און „ליליעפּוטען" און אַנדערע „פּאַפּירלעך" אין די מיליאָנען אַריין, און נאָכדעם, ווי איך בין, ניט היינט געדאַכט, געוואָרען אַ מעקלער פון צוקער און פון געלד, פון הייזער און פון אימעניעס. פון וועלדער און פון זאַוואָדלעך, און ווי אַזוי איך בין נאָכדעם געוואָרען אַ שדכן, אפילו אַ שרייבער אויך, געדרעהט, געברענט, געפלאַקערט און געטראַסקעט מיט דער גאַנצער וועלט. און דער סוף איז געווען, זאָג איך איהם, נישט גיט — שלים־שלים־מזל דורך טהיר און דורך טהויער... אויסגעהערט מיך, שטעהט אויף דער גענעראַל, יעוווזערעל הייסט עס, לעגט אַרויף אויף מיר די האַנד און רופט זיך אָן צו מיר: „ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען, גאָספּאָדין מנחם־מענדיל? איהר געפעלט מיר, אַ נאָמען האָט איהר אַ שענעם, און רעדען ברוך השם קאָנט איהר. איך זאָג אייך נביאות, אַז מיט דער צייט וועט איהר זיין אַ גרויסער אַגענט, טאַקי גאָר אַ גרויסער! דערווייל בעקומט איהר אַנ'אַוואַנץ, פאָהרט אַרום אויף דער וועלט, אין די יודישע שטעדט און שטעדטלעך, דאָרט קען מען אייך אויסגעבונדען, און זייט מצליח"...

און כך הוה, איך האָב נאָר בעקומען פון זיי די עטליכע קערבלעך, אַזוי האָב איך מיך באַלד אויסגעקליידט בגדי־מלכות. זאָלסט מיך זעהן, וואָלסט דו מיך ניט דערקענט. און אַ פּאָרטעפּעל האָב איך מיר געקויפט אַ גרויסען, האָט מען מיר אָנגעפּאַקט אַהין ביכלעך מיט פּאַפּירען אַ גאַנצען טראַנספּאָרט, און איך האָב מיך געלאָזט אויף גאָט'ס וועלט. קודם קיין בעסאַראַביע, אַ ווינקעל פון פרנסה! דאָרט, זאָגט מען, קאָן מען מאַכען געשעפטלעך, שטראַפּירען און שטראַפּירען. דאַרף זיך מאַכען אַזוי, אַז איך האָב יאָהרצייט, האַפּ איך מיך אַראָפּ מפּאָיעזד לפאָיעזד אין אַ קליין שטעדטעל, עפּיס אַ העק צו אַלדי שוואַרצע יאָהר. איך האָב גאָר ניט געוואוסט, אַז דאָס שטעדטעל האָט אַ שם אויף דער וועלט מיט איהרע שקצים, עזות־פּנים'ער, מוסרים און יאַבעדניקעס. פאַרברענט וואָלט עס געמעגט ווערען איידער איך האָב עס דערקענט! נאָר אַ סע איז באַשערט אַנ'אומגליק — דאַרף איך אַקוראַט אָט דאָ, אין דעם שטעדטעל, האָבען יאָהרצייט און פאַל אַריין אין אַ בלאָטע, זאָל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! דאָס האַרץ האָט מיר אָבער טאַקי געזאָגט, אַז איך וועל

דאָ גוט ניט אָפּשניידען. נאָר אַז מע דאַרף זאָגען קדיש, איז עפּיס אַ תירוץ? בין איך אַוועק גלייך אין בית־מדרש אַריין און קום אָן פּונקט צו מעריב. אָפּגעדאַווענט מעריב, געהט צו צו מיר דער ש..ש און רופט זיך אָן צו מיר: „יאָהרצייט?" — זאָג איך: „יאָהרצייט". — מאַכט ער צו מיר: „פון וואַנעט איז אַ יוד?" — זאָג איך: „פון דער גאָרער וועלט". — „מה שמכם?" — זאָג איך: „מנחם־מענדיל". — „קומט דאָך אייך שלום!" — און ער שטעקט מיר אָפּ אַ שלום־עליכם, און נאָך איהם דער גאַנצער מנין. אַלע געבען מיר אָפּ שלום און עס ווערד אַרום מיר אַ רעדעל און מע הויבט אָן אויסטאַפּען ביי מיר, ווער איך בין און פון וואַנען איך בין און וואָס איז מיין טהועכץ? זאָג איך צו זיי: „איך בין אַן'אַגענט". — פרעגען זיי: „פון וואָס אַן'אַגענט? פון מאַשינעס?" — זאָג איך: „דוקא ניט. איך בין אַן'אַגענט אַ אינקוויזיטאָר פון „אַקוויטעבל". — זאָגען זיי: „וואָס איז דאָס פאַר אַ שלאַק?" — זאָג איך: „איך באַוואָרען מענשען נאָכ'ן טוידט". און איך געב זיי צו פאַרשטעהן דעם שכל, ווי אַזוי מע שטראַפירט מענשען פונ'ם טוידט. שטעהען זיי אַרום מיר מיט אָפענע מיילער, גלייך ווי מע וואָלט זיי דערציילט — אויפ'ן הימעל אַ יאַריד. נאָר צוויי חברה־לייט האָב איך באַמערקט צווישען זיי, איינער אַ הויכער, אַ דאַרער, אַן'אויסגעבויגענער מיט אַ נאָז אויך אַן'אויסגעבויגענע און אַ גלאַנצענדיגע; אַ טבע האָט ער, אַז ער רעדט, צופּט ער די האָר פונ'ם בערדעל איינציגווייז. דער אַנדערער — אַ נידעריגער, אַ ברייטער, אַ שוואַרצער, ווי אַ ציגיינער, מיט איין אויג אַ שעלמיש, וואָס קוקט ביי איהם קיין פּצון זייט. ער מעג רעדען ווי ערנסט, ווייזט זיך אויס, אַז ער שמייבעלט. די דאָזיגע צוויי חברה־לייט האָבען, אַ פנים, יאָ פערשטאַנען, וואָס הייסט שטראַפירען מענשען פונ'ם טוידט, מחמת זיי האָבען זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט מיט די אויגען און האָבען אַ זאָג געטהון איינס צום אַנדערען אונטער דער נאָז: „סע וועט געהן אַ גאַנג"... איך האָב באַלד פערשטאַנען אָן די צוויי פאַרשוינען, אַז זיי זענען ניט גלייך צו אַנדערע; זיי פערשטעהען אַן'עסק און מיט זיי קאָן מען שוין עפּיס מאַכען. און כך הוה. איך בין נור אַרויס פון בית־מדרש, געהען זיי מיר נאָך, די צוויי חברה־לייט, פון הינטען און מאַכען צו מיר: „וואָס לויפט איהר אַזוי, רב מנחם־מענדיל, שטעהט אַ ווייל'ע, מיר ווילען אייך עפּיס פרעגען. אָט דאָ ביי אונז, אין דער בלאָטע, ווילט איהר מאַכען געשעפטען?"... — זאָג איך: „פאַר וואָס ניט?" — מאַכט צו מיר דער לאַנגער, דער וואָס מיט דער אויסגעבויגענער נאָז: „צווישען אחינו בני־ישראל?"...

און דער וואָס מיט'ן אויגעל העלפט איהם אונטער: „מיט יודען איז גוט קוגעל עסען". — זאָג איך: „וואָס זשע איז דערצו די עצה?" — זאָגט דער לאַנגער: „האַנדלען זאָל מען מיט אַ פּריץ". — „לעבען זאָלען די גוים"... העלפט איהם אונטער דער וואָס מיט'ן אויגעל. און אָט אַזוי געהען מיר און רעדען, און אַז מע רעדט, דעררעדט מען זיך. עס לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז אָט די צוויי חברה־לייט האָבען זייער אייגענס אַ פּריץ אַ מאָלדאַוואַן, אַ רייכען בעל־הגוף וואָס זיי פערדינען ביי איהם אָפּט אַ קערבעל. מיינען זיי, אַז איהם וואָלט מען געקאָנט זעהר שען פאַר־שטראַפּירען... זאָג איך: „אָך, פאַר וואָס ניט? מיט'ן גרעסטען כבוד! אדרבה, זאָג איך, נעמט זיך צום עסק און לאָמיר עס מאַכען יחדיו. איך בין, זאָג איך, נישט קיין אָץ להעשיר"... און עס איז געבליבען, אַז מאָר־גען, אם־ירצה־השם, אין בית־מדרש צום ערשטען מנין דאַרפען זיי מיר ברענגען תשובה פון זייער פּריץ דעם מאָלדאַיואַן. נאָר וואָס דען? איין זאַך האָבען זיי מיך געבעטען — ס'זאָל זיין בסוד־סודות, דאָס הייסט איך זאָל זיך ניט אויסרעדען אויף דער אכסניא, אַז איך האָב מיך מיט זיי געזעהן און אַז מיר האָבען אָפּגעשמועסט אינאיינעם מכח אַ געשעפט.

הבוקר אור — ס'איז נאָר טאָג געוואָרען, האָב איך מיך געפּעדערט אין בית מדרש אַריין דאַווענען מיט'ן ערשטען מנין. אָפּגעדאַוועט — נישטאָ מיינע חברה־לייט. איבערגעוואַרט דעם אַנדערן מנין — נישטאָ מיינע פאַרשוינען. פאַר וואָס האָב איך זיי, שוטה נישט געפרעגט, ווי אַזוי רופט מען זיי ביי'ם נאָמען און וואו זיצען זיי? צוגעהן צום שמש און אַ פרעג טהון ביי איהם — האָב איך מורא: איך האָב דאָך געגעבען זיי דאָס וואָרט, ס'זאָל זיין בסוד! ערשט העט נאָך אַלע היום'ס האָבען זיי זיך בעוויזען מיט די טלית־ותפילין. אַז איך האָב זיי דערזעהן, האָט מיר אַ טיאָך געטהאָן דאָס האַרץ פאַר שמחה. נאָר צוגעהן צו זיי און פרעגען וואָס הערט זיך האָב איך מיך איינגעהאַלטען, ס'איז נישט מעשה מענש. אָפּגעדאַוועט פאַר זיך אויף איין פוס, האַפּען זיי די טלית־ותפילין און לאָזען זיך געהן געשווינד. איך נאָך זיי. — „נו?" מאַך איך צו זיי. מאַ־כען זיי צו מיר: „יהודי בלא, דבר'ט נישט אויף דער גאַס, איהר קענט נישט אונזער שטאָדט, ברענגען זאָל זי אייך! איהר געהט אונז בעסער נאָך פון הינטען און קומט צו אונז אַ היים. דאָרט מאַכען מיר דאָס געשעפט, און טאַקי אין איינוועגס עפּיס צובייסען"... אַזוי מאַכט צו מיר דער וואָס מיט דער אויסגעבויגענער נאָז און טהוט אַ וואונק צו דעם וואָס מיט'ן

אזינגעל, און יענער וואס מיט'ן אוינגעל ווערד נעלם. און מיר אין צוויי'ען לאזען זיך געהן איבער ענגע פינסטערע חושכ'דיגע געסלעך, ער אויף צופיהער און איך נאך איהם אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז גאט האט געהאלפען, מיר זענען בשלום געקומען.

אריינגעקומען אין א קליין פינסטער פערריכערט שטיבעל מיט א סך פליגען אויף די ווענד און אויף דער סטעלי. מיט א געמאלטען מזרח, א רוויטען טישטוך אויפ'ן טיש און מיט א לאמפ, פערהאנגען מיט פאפי־רענע אפגעבליאקעוועטע קוויטען, האבען מיר געטראפען ביים אויווען א קליין, אויסגעשמירט ווייבעלע מיט א בלייך־איבערגעשראקען פנים. דאס קליינע ווייבעלע האט א קוק געטהאן מיט'ן איבערגעשראקען פנים אויפ'ן מאן, און דער מאן האט א זאג געטהאן צו איהר פארביי־געהענדיג: „עסען!" — און ס'איז בעשאפען געווארען אין איין כהרף־עין א טישטוך מיט א בולקע, מיט בראנפען און מיט פערבייסען. עס האט נישט לאנג געדויערט און יענער וואס מיט'ן אוינגעל איז אריינגעקומען, און נאך איהם האט זיך אריינגעקאטשעט א נפש פון א פוד צוועלף מיט א גרויסער בלויער נאז מיט פעטע האריגע הענד און מיט צוויי מאדנע פיס, וואס אנהויבען הויבען זיך אן דווקא גראב, נאר וואס ווייטער גערען זיי דינער און דינער עס דארף זיי זיין שווערליך צו טראגען אויף זיך אזא גרויסען, אזא שווערען גוף.

אט דער דאזיגער נפש איז געווען דער פריץ דער מאלדאוואן. דער־זעהן דאס פלעשעל בראנפען אויפ'ן טיש, האט ער ארויסגעלאזט פון זיין פעטען בויך א פעטע שטימע אויף גויעש: „אצע דאברע דילא!"... גענומען צו ביסלעך בראנפען (דער פריץ דער מאלדאוואן האט גענומען צוויי ביס־לעך), האבען די צוויי חברה־לייט פערבונדען מיט איהם א שמועס מכח וויין און מכח קארן, און בשעת מעשה טהוט מיר יענער וואס מיט'ן אוי־געל א זאג אויפ'ן אויער: „דער אדון איז אנגעשטאפט!... האט אפשר טויזענד טשעטווערט ברויט, א חוץ האבער... קוקט ניט אויף איהם וואס ער געהט אזוי ארעם געקליידעט; ער איז נור א קארגער"... און יענער, דער לאנגער, גיט איהם אלץ עצות, ער זאל נישט פערקויפען דאס ברויט, ווארום עס וועט זיין טהייער ווייץ; ער זאל בעסער אפלעגען דאס גאנצע ברויט אויפ'ן ווינטער. „אצע דאברע דילא!" זאגט איהם אלע מאל דער פריץ דער מאלדאוואן, האקט אריין איין כוסה נאך דער אנדע־רער און פערבייסט מיט אפעטיט, ווי נאך א תענית, און בלאזט מיט בידע ליפען און מיט דער נאז. נאכ'ן עסען רופט זיך אן צו מיר דער

לאַנגער: „אַצינד קאָנט איהר דבר'ן מיט'ן אָדון מכּח אייער עסק"... האָב
איך מיך אַוועקגעזעצט מיט'ן אָדון בּעזונדער אין אַ ווינקעלע און האָב
איהם אַנידערגעלעגט אַ דרשה, איך ווייס ניט, פון וואַנען עס האָט זיך צו
מיר גענומען! איך האָב איהם געגעבּען צו פערשטעהן, ווי נויטיג דאָס
איז פאַר איטליכען מענשען דאָס שטראַפירען זיך, ער מעג זיין רייך ווי
קורח; אדרבה, וואָס דער מענש איז רייכער, זאָג איך, איז אַלץ נויטיגער
ער זאָל זיך פערשטראַפירען, וואָרום אַ רייכער מענש, זאָג איך, אַז ער
ווערט אָן דאָס געלד אויף די עלטערע יאָהרען, איז איהם טויזענד מאָל
ערגער ווי דעם קבצן; אַ קבצן, זאָג איך, איז שוין געוואוינט געוואָרען
מיט'ן דלות, און אַ נגיד, זאָג איך, אַז ער בּלייבּט חלילה אָהן געלד, איז
ערגער ווי געשטאָרבּען. „יאַק נאַפּיסאַנאָ או נאַס — זאָג איך צו איהם —
עני חשוב כּמת, זנאַטשיטסאַ, בּיעדני חוזשע יאַק מערטווי. אַ פּאָטאָמו,
זאָג איך, וואַשע בּלאַהאָראָדיע, זאָג איך, זאַשטראַפּיראָיטי סובּי, זאָג איך,
אָט סמערטי טשרעז סטאָ דוואַדצאַט ליעט וזאָג איך, נאַ דעסיאַט טי-
סיאַטשי"... „אָצע דאָבּרע דילאָ" מאַכט צו מיר דער אָדון און בּלאָזט
מיט בּיידע ליפּען ווי אַ בּלאָז-זאַק. איך פּיהל, אַז דער כּח פון רעדען האָט זיך
אין מיר צעבּרענט מיט סכּנת־נפשות, ווייל איך רעדען ווייטער, רופט זיך
אָן צו מיר דער לאַנגער: „גענוג אייך צו דבּרען; נעמט אַרויס דעם נייר
און כּתב'עט אָן וואָס מע בּעדאַרף"... און יענער וואָס מיט'ן אויגעל
טראָגט מיר אונטער אַ טינט און פעדער און איך טהו אָפּ אַלסדינג, וואָס
מע בּעדאַרף, און אַז עס קומט צום חתמ'ענען, שוויצט דער פריץ דער
מאָלדאַוואַן נעבּאַך שטאַרק בּיז ער „לעגט דעם טאַטען". נאָכדעם געה איך
מיט איהם צום דאָקטאָר, ער זאָל איהם בּעטראַכטען, איך נעם אַנ'אַרע-
רויף, געב אַרויס אַ קוויטאַנציע — און דאָס געשעפט איז געמאַכט

געקומען פאַר נאַכט אויף דער אכסניא פרעהליך און געהייסען זיך
קאָכען וועטשערע, רופט זיך אָן צו מיר דער בּעל-הבּית פון דער אכסניא:
„וואָס הערט זיך עפּים בּיי אייך?" — „וואָס זאָל זיך הערען?" זאָג איך. —
„מעג מען אייך — זאָגט ער — אָפּגעבּען מזל־טוב?" — „וואָס פאַר אַ מזל־
טוב?" פרעג איך איהם. — „דאָס געשעפטעל — זאָגט ער — וואָס איהר האָט
אָפּגעאַרבּייט"... — „וואָסער געשעפטעל?" זאָג איך און מאַך מיך תמע-
וואַטע. — „מיט'ן פריץ", מאַכט ער צו מיר. — „מיט וואָסער פריץ?" —
„מיט'ן גראָבּען פריץ". — „פון וואַנען ווייסט איהר, זאָג איך, אַז איך האָב
געמאַכט אַ געשעפטעל מיט אַ פריץ?".... „ס'איז אַזוי, זאָגט ער, אַ פריץ,
ווי איך בּין אַ רבּיצין"... — „וואָס זשע דען איז ער?" — „ער איז אַ פּי-

פּערנאָטער", מאַכט צו מיר דער בעל־הבית און צעלאַכט זיך מיר גלייך אין פּנים אַריין. זען איך, מיך צו צום בעל־הבית און הויב איהם אָן בעטען, חלש'ען, ער זאָל מיר זאָגען, וואָס בעדייט דאָס „פּיפּערנאָטער" און פון וואַנען ווייסט ער, וואו איך בין געוועזען און וואָס איך האָב געטהאָן? הקיצור, ער האָט, אַ פּנים, אַרויסגעזעהן פון מיינע רעד, אַז איך בין דאָ גאָט די נשמה שולדיג, האָט ער אויף מיר רחמנות געהאַט און האָט זיך פערשפּאַרט מיט מיר בעזונדער אין אַ חדר און האָט מיר גענומען דערצעהלען אויף מיינע צוויי שותּפים אַזעלכע זאַכען, אַזש די האָר האָבען זיך מיר געשטעלט קאַפּויר. לאָזט זיך אויס אַ מעשה, אַז די צוויי חברה־לייט זענען בסך־הכל פּראָסטע שווינדלערס, מזיקים, זאָגט ער, וואָס די וועלט האָט דאָס נישט. „זיי האָבען שוין, זאָגט ער, אָפּגעטהאָן אויף זייער לעבען אַזעלכע קרימינאַל־זאַכען, וואָס ווען מע חאַפּט זיי, זאָגט ער, געהען זיי אַוועק ווייט... זייער טרפה'נער גליק, זאָגט ער, איז, וואָס תּמיד שטעלען זיי אַרויס אַ דריטען און אַליין, זאָגט ער, בלייבען זיי שטענדיג פון דרויסען... דער דאָזיגער פריץ, זאָגט ער וואָס מע האָט אייך איהם אַרויסגעשטעלט פאַר זעהר אַ רייכען מאָלדאַוואַן, איז בסך־הכל אַ פּראָסטער לאַפּאַצאַן, זאָגט ער, אַ שכּור הגדול הגבור והנורא, און דער, זאָגט ער וואָס איהר האָט איהם פאַרשטראָפירט, — איז אָדער ער האַלט ביי אָפּזאָגען די עטליכע גילדען, זאָגט ער, אָדער ער איז שוין אַ שוכן־עפר... איהר פערשטעהט, זאָגט ער, מיט וואָס דאָס שמעקט?"...

דערהערט אַזעלכע דבורים, איז מיר פּרחה נשמתי געוואָרען. עס געהט מיר מעהר נישט אָפּ צו מיינע זיידענע קליידער, אַז איך זאָל מיך נאָך אַריינכאַפּען אויף אַ מינוט אין אַ טורמע אַריין, האָב איך נישט געמאַכט קיין לאַנגע שהיות און געלאָזט זיך גלייך צו דער באַהן, לויפען וואוהין די אויגען טראָגען, גאָר נישט געוואָלט אפילו זעהן זיך שוין מעהר מיט מיינע צוויי חברה־לייט, לאָזען זיי געהן כפּ־הקלע מיט זייער מאָלדאַוואַן און מיט דער שטאָדט און מיט גאַנץ בעסאַראַביע און מיט'ן גאַנצען עסק פון שטראַפירען מענשען פונם טוידט, וואָס מע קאָן דורך דעם אומגליקליך ווערען... לאָז גאָט געבען בעסערע פּרנסות, הלואי איך זאָל שוין קומען אופ'ן אָרט בשלום. און מחמת איך האַלט ביי פאָהרען אַ ווייטען וועג מאַך איך דאָס בקצור; אם ירצה השם פון האַמבורג וועל איך דיר אַרויסשרייבען אַלסדינג באריכות; לעת עתּה לאָז גאָט געבען מיט געזונד און מיט הצלחה. גריס די קינדערלעך זאָלען לעבען. גאָט זאָל העלפען, זיי זאָלען זיין געזונד און שטאַרק און מע זאָל זיך זעהן מיט פרעהליכע

הערצער, גרים שווער און שוויגער, און איטליכען בעזונדער גאר פריינדליך.

ממני בעלך מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי: איך האב דיר גאר פארגעסען שרייבען, וואוהין איך פאהר. זוגתי היקרה, איך פאהר קיין אמעריקע. נישט אליין — א גאנצע קאמפאניע פאהרען מיר. דאס הייסט, פאהרען מיר אייגענטליך קיין האמבורג, און פון דארטען שוין קיין אמעריקע. וואס עפים קיין אמעריקע! ווייל אין אמעריקע זאגט מען, ווערען יודען גליקליך. גאלד זאגט מען, וואלגערט זיך דארט אין די גאסען. געלד רעכענט זיך דארטען אויף טאלערס און מענשען זענען דארטען בחשיבות גדול — א רענדעל א מענש! און ווער שמועסט, יודען — די זענען גאר דאס אויבערשטע פון חריין! אלע זענען מיר מבטיח, אז אין אמעריקע וועל איך, אם־ירצה־השם, מאכען גוט, טאקי וואס גוט הייסט. די גאנצע וועלט פאהרט איצט קיין אמעריקע, מחמת דא איז נישטא וואס צו טהון. לחלוטין נישט. סע האבען זיך אויסגעלאזט אלע געשעפטען. היינט ווי באלד אז די וועלט פאהרט, פאר וואס זאל איך אויך ניט פאהרען? וואס האב איך איינצושטעלען?... רק זאלסט גאר קיין יסורים ניט האבען, זוגתי היקרה, און נישט איבערטראכטען אויף מיר חלילה קיין שלעכטס. גלויב מיר בנאמנות, אז איך וועל דיך ח"ו נישט פארגעסען, נישט דיך, נישט אונזערע קינדערלעך, זאלען געזונד זיין. איך וועל ארבייטען טאג ווי נאכט, קיין זאך וועט מיר ניט זיין שווער, און אז דער אויבערשטער וועט מיר העלפען, איך וועל, אם־ירצה השם, באגליקען, און באגליקען וועל איך געווים, דאס איז ביי מיר זיכער ווי ס'איז טאג אויף דער גאנצער וועלט, וועל איך דיר צושיקען שיפסקארטען, פאר דיר און פאר די קינדער, און וועל דיך ארויסנעמען אהין, און וועסט ביי מיר לעבען בכבוד, ווי די גרעסטע שררה'טע, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען, קיין שפרענקעלע וועל איך אויף דיר נישט לאזען פאלען. און עס איז שוין טאקי צייט כ'לעבען, אז דו זאלסט אויך וויסען פון א וועלט צו זאגען! רק נישט געזארגט און נישט גענומען זיך צום הארצען, — מיר האבען א שטארקען גאט!..

הנ"ל.

ענדע פונ'ם זעכסטען בוך.